

TATRY

5 | 2022 | cena 1,90 €, pre predplatiteľov 1,60 €

Do Tatier so vstupenkou?

Áno, ale turista sa sám rozhodne, či a koľko prispeje

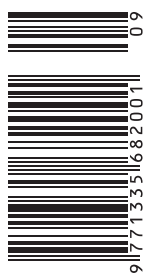
Sčítanie kamzíkov zmodernizujú

Čo ukázala ostatná kamzičia inventúra a aké novinky prinesie výskum symbolu Tatier?

Slovensko má prvú vodkyňu

Denisa Šulcová hovorí o ceste do „mužského“ sveta horských vodcov

ISSN 1335-1682

Stehlík hnedkavý

(*Acanthis cabaret*)

Tento typický predstaviteľ tatranských spevavcov vyniká nielen svojím sfarbením, ale aj zaujímavým spôsobom života.

  Vladimír Michalec

Jeho hniezdnymi biotopmi sú porasty kosodreviny na hornej hranici lesa so zakrpatenými smrekmi s ojedinelými solitérmi jarabiny, hlavne v záveroch dolín. Na jar po roztopení snehu prilietajú krdliky, ktoré spolu strávili zimné obdobie na podhorí a v kotlinách Slovenska. Samčeka upútajú svojím zvonivým hlasom, vyspevujú prevažne na suchých, vetrom ošľahaných pahýľoch jarabiny a vrby rakyty. Úhľadné hniezda si vytvorené páriky stavajú v ťažko dostupnom podraze kosodreviny. Mláďatá krmia prevažne hmyzom, postupne prechádzajú na semiačka vyšších bylín a semiačka briez. V zime stehlíky môžeme pozorovať hlavne na suchých porastoch bodliakov, starčekov, nepohrdnú ani semiačkami ihličnatých drevín.

V minulosti bol tento druh známy ako stehlík čечetavý, poddruh žijúci v Európe sa označoval latinským názvom *Carduelis flammea cabaret* a severský poddruh žijúci v celej Pale Arktíde sme poznali ako *Carduelis flammea flammea*. Tie britskí ornitológovia v posledných rokoch rozdelili na dva samostatné druhy: stehlík čечetavý (*Acanthis flammea*) a stehlík hnedkavý (*Acanthis cabaret*). Napriek týmto zmenám v názvosloví nám nič nebráni kochať sa krásou týchto drobných otužilých spevavcov. ◀

Obsah

Viete, že...	2
Do Tatier so vstupenkou? Áno, ale dobrovoľne!	3
Hrebienok opäť v kurze	5
Sčítanie kamzíkov čaká modernizácia	7
Symbol Tatier zdobí aj mincu	8
Tatranské plesá – známe a neznáme	9
Prvá. V Tatrách vás uviaže na lano už aj horská vodkyňa	12
Unikátne slaniská a ich vegetácia pod Tatrami	14
Pôda sa bez nich nezaobíde	16
Vodopády Tatier XI.	18
Po stopách Jána Olejníka: Klukatými cestami za Tatrankou	20
Milióny do Cesty slobody	22
Spojila Liptov s Vysokými Tatrami	24
Zmluvu zapili kyslým mliekom	25
„Čuvari“ v Chorvatsku	27
Ako jediná žena zdolala Everest aj Mariánsku priekopu	32
Odišiel Ivan Bajo – legenda ľudí hôr	36
Zomrel Ladislav Milan	36
Štefan Heimschild v zrkadle dejín	37
Krížovka	40
Fotohádanka	41

TATRY. Dvojmesačník o krásach tatranskej prírody, jej ochrane, starostlivosti o lesné ekosystémy, turistike, športe a cestovnom ruchu v TANAP-e. Vychádza od roku 1962. Ročník LXI.

Vydavateľ: Správa Tatranského národného parku so sídlom v Tatranskej Lomnici

Adresa redakcie:

Tatranská Lomnica 66, 059 60 Vysoké Tatry
tel.: +421 524 78 03 74

e-mail: redakciatatry@gmail.com

Redakcia: Mgr. Martina Petránová,
Mgr. Jana Tomalová, DiS. art.
tel.: +421 903 987 594, +421 945 448 602

Grafická úprava a tlač:

Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o., Priekopa 21,
060 01 Kežmarok

Celoročné predplatné vo výške 9,60 € v SR:

uhradíte na IBAN: SK528180000007000675288

Predplatné v ČR:

MediaCall, s. r. o., Vídeňská 546/55,
639 00 Brno, tel.: +420 532 16 51 65,
e-mail: import@mediacall.cz
www.mediacall.cz

Redakčná rada: JUDr. Mgr. Peter Dzurilla, Dr.h.c., LL.M. (predseda), Ing. Pavol Majko, Ing. Peter Spitzkopf ml., Ing. Maroš Peiger, Ing. Katarína Žilkovanová, PhD., Mgr. Erika Feriancová, Ing. Juraj Majerčák, Ing. Michal Jurčo, Ing. Marián Šturcel

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia. Redakcia si vyhradzuje právo úpravy a skracovania materiálov, ako aj výberu titulkov a medzititulkov. Zasláním príspevku autor súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré týmto poskytol redakcii. Názory autorov jednotlivých článkov sa nemusia zhodovať s oficiálnym stanoviskom vydavateľa. Prevzatie textových a grafických materiálov z časopisu je dovolené len so súhlasom redakcie a pri rešpektovaní autorských práv. Redakčná uzávierka je dva týždne pred vydaním časopisu.

Dátum vydania: 24. 8. 2022

Evidenčné číslo: EV4596/12,
ISSN 1335-6828, IČO 54435293

Titulná strana
Žatva pod Tatrami
Snímka: Boris Michaliček

Zadná strana
Závan jesene
Snímka: Marcel Tobis

Viete, že...

 redakcia

Turistický semafor, ktorý v minulej sezóne spustilo ministerstvo životného prostredia s úmyslom poskytnúť návštevníkom národných parkov prehľad o ich „zatludenosti“, už nefunguje. Rezort uviedol, že dôvody, pre ktorý bol zriadený, pominuli, riaditelia národných parkov ho však môžu naďalej využívať. Webová aplikácia monitorovala zhruba 230 lokalít na Slovensku. Piktogramy turistov sa každý deň zafarbili v závislosti od návštevnosti – minimálnu signalizovali zelené postavičky, miernu oranžovú a červenú minituristi mali tým skutočným odporučiť zvoliť inú oblasť.

Na základe rozhodnutí okresných úradov v Poprade a Prešove sa geotermálny vrt v Tatranskej Lomnici nemal kvalifikovať podľa zákona o posudzovaní vplyvov na životné prostredie (EIA). Minister životného prostredia Ján Budaj však vlní nariadenie preskúmanie zákonnosti postupu oboch inštitúcií a na rezorte nakoniec dospeli k záveru, že vrt presa len má podliehať EIA. Dotknutá lokalita totiž leží na území s tretím stupňom ochrany v Tatranskom národnom parku a zákon o ochrane prírody v obdobných oblastiach činnosti vykonávané bankským spôsobom zakazuje. Proti rozhodnutiu sa investor môže odvolať.

Od začiatku letnej sezóny si Tatry vzali šesť ľudských životov. Ešte koncom júna tragicky spadla poľská turistka na Sata- ne, v Mengusovskej doline sa smrťou skončil v polovici júla i pád horolezca, ktorý zostupoval z Ihly v Patrii a v závere júla pátrali horskí záchranári po 69-ročnom Čechovi, našli ho bez známkov života pod stenou v Malej Studenej doline. Pre 46-ročného poľského vysokohorského turistu bol začiatkom augusta fatálny zostup bez istenia v exponovanom teréne Kvetnicovej veže. Ďalší Poliak zahynul v polovici augusta na Kriváni po zásahu bleskom. A pár dní na to vyhasol život Čecha na Malom Kolovom štíte.

Po tom, čo v stredu 20. júla zachvátil požiar mladinu nad Tatranskou Poliankou, nasledovali pre pracovníkov Správy TANAP-u i záchranné zložky krušné dni. Hoci sa zdalo, že oheň sa podarilo vďaka vysokému nasadeniu dostať pod kontrolu, v piatok sa rozhodol opäť a potrápil prírodu, hasičov, lesníkov i strážcov, ktorí si vydýchli až v sobotu večer. Spolu po tieto dni zhorelo 1,4 hektára tatranského lesa.

Medvedici sa stalo v prvý augustový cez dialnicu D1 medzi obcou Hybe a Lip-

tovským Hrádkom. Štvorročnú 65-kilogramovú samicu zrazilo auto, dopravní policajti preto kontaktovali Zásahový tím pre medveďa hnedého, aby zranené zviera usmrtil. Štátna ochrana prírody SR upozornila, že mnohé prirodzené trasy medveďov a iných živočíchov prerušila necitlivá výstavba diaľnic. Ohrozené sú nielen zvieratá, ale aj posádky áut, riešením by mohlo byť viac ekoduktov.

Hlucháňa hôrneho nechráňme do- statočne, oznámil ešte koncom júna Súdny dvor Európskej únie v Luxemburgu. Slovensko v spore o jeho ochranu porušilo smernice o biotopoch a o vtáctve a nepodrobilo primeranému posúdeniu vplyvov plány a projekty s významným vplyvom na územia, ktoré sú domovom vzácneho chráneného živočícha. Problematické sú podľa záverov z Luxemburgu intenzívna ťažba dreva na veľkých plochách i používanie pesticídov na boj proti podkôrnemu hmyzu na územiach NATURA 2000.

Koncom júla privítali tatranskí lesníci kolegov z ostatných slovenských národných parkov, aby si vymenili skúsenosti o manažmente lesných ekosystémov na princípoch ochrany prírody. V rámci odborného seminára zavítali do Tichej doliny, kde si pozreli, ako si dokázala príroda poradiť s následkami vetrovej kalamity, nad Danieľovým domom sledovali skĺbenie aktívnej starostlivosti o les a ochrany hlucháňa hôrneho. Lesníci nevynechali ani podmäčané a zamokrené spoločnosti neďaleko Kežmarských Žlabov.

Správa TANAP-u sa popasovala s dvomi druhmi invázných rastlín. Likvidácia impozantného, no pre človeka nebezpečného boľševníka obrovského sa opakuje už niekoľko rokov, napriek tomu sa s ním turisti môžu v národnom parku ešte stále sporadicky stretnúť. Zo zdravotného hľadiska ide o najnebezpečnejšiu rastlinu v TANAP-e. Pri kontakte s pokožkou spôsobujú jej šťavy popáleniny až pluzgiere. Ochránari sa zamerali aj na pohánkovec japonský, spolu s dobrovoľníkmi sa podarilo územie TANAP-u zbaviť 3,4 tony tejto cudzokrajnej rastliny.

Letné mesiace dovolili začať i dokončiť všetky práce na horských lúčach v starostlivosti Správy TANAP-u od Oravíc až po Tatranskú Javorinu. Kosenie zachováva jedinečnú druhovú pestrosť lúčnych spoločenstiev, na tatranské horské lúky preto počas leta vyrážali kosci s ručnými kosami i krovinozermi, ale aj traktory. Druhová pestrosť sa tak opäť podarilo udržať na sto

hektároch lúk v najstaršom slovenskom národnom parku.

Druhý augustový týždeň patril 98. ročníku Tradičného horolezeckého týždňa SHS JAMES, ktorý tentoraz hostila Chata pri Zelenom plese. Okrem poriadnej dávky lezenia, bouldrovania či metodických rád čakala na účastníkov aj prednáška z úspešnej expedície na Denali, o výstupe na aljašský vrchol porozprávali Martin Heuger, Richard Nemeč a Róbert Vrlák. „Jame-sáci“ nezabudli ani na stretnutie so seniormi a obeť hôr si uctili pietnou spomienkou na Symbolickom cintoríne pod Ostrvou.

Západné Tatry a Liptov sa 16. júla stali dejiskom triatlonových pretekov Oravaman. Športovkyne a športovci museli vo vodách Liptovskej Mary preplávať dva kilometre, na bicykli ich čakala trasa s prevýšením 1 750 metrov z Liptovskej Sielnice do Zuberca a späť až k Penziónu Pribiskó, odkiaľ štartovali po vlastných na 21-kilometrovom bežeckom okruhu. Najrýchlejšie trojboj zvládol Petr Soukup (5:20:57,6), v ženskej kategórii triumfovala Lýdia Drahovská (06:26:04,1).

Pretakalo sa aj vo Vysokých Tatrách, dokonca v ten istý deň vyštartovali bežci na už 23. Memorijál Jána Stilla. S traťou z Novej Lesnej na Hrebienok si najrýchlejšie poradil Michal Staník (39:53,48) a medzi ženami dominovala domáca bežkyňa Eva Hrušová (51:57,41). Predposledný júlový deň patril Tatranskej šelme Vertical. Zo Starého Smokovca však pre počasie nebežali športovci až na vrchol Slavkovského štítu, ale len skrátenu 3,3-kilometrovú trať. Najrýchlejším mužom bol Ján Hlavčo (21:11), najrýchlejšou ženou Katarzyna Frączysta (28:51). Počasie skomplikovalo aj Tatranskú šelmu Ultra, do cieľa dorazilo 13 pretekárov, medzi mužmi bol prvý Tomáš Maceček (05:44:50), zo žien do Ždiaru dobehla len Petra Ševčíková s časom (06:33:20), ktorý jej v absolútnom poradí zabezpečil piate miesto.

Charitatívna jazda historického vlaku Slovenská strela mala posledné dva júnové dni zastávku v Tatranskej Lomnici, kde odštartovali i retro preteky 500 km slovenských. Pojazdná národná kultúrna pamiatka prešvihala Slovenskom po 70 rokoch. Motorové vozne rady M 290.0 vyrobili v roku 1936 pre Československú štátnu železniciu v kopřivnickej Tatre. Okrem dizajnu karosérie a interiéru bol unikátny najmä elektromechanický prenos výkonu, vďaka ktorému Slovenská strela vozila pasažierov rýchlosťou až 130 km/h. ◀

Dobrovoľný príspevok chcela Správa TANAP-u začať vyberať už toto leto, plány jej však prekazili technické i legislatívne obmedzenia. „Hľadáme spôsob, ako tieto problémy vyriešiť čo najefektívnejšie, tak aby komplikovaný postup neodradil ľudí, ktorí sa rozhodnú takýmto spôsobom aktívne sa zapojiť do starostlivosti o toto vzácné územie,“ konštatuje Pavol Majko, riaditeľ Správy TANAP-u so sídlom v Tatranskej Lomnici. Výška príspevku by podľa jeho slov mala byť čisto na uvážení samotného návštevníka a predovšetkým vecou dobrovoľnosti. Teda prispeje iba ten, kto skutočne chce, turisti do toho zo strany národného parku nútení nebudú. Peniaze poputujú späť do územia.

Účelovo viazané

Darca si dokonca bude mať možnosť vybrať, na riešenie ktorého z aktuálnych problémov či konkrétnych projektov chce peniaze venovať. Do úvahy pripadá napríklad rekonštrukcia vybraného chodníka alebo jeho časti, oprava mostíka či altánku. „Tieto financie budú nielenže účelovo viazané, ale keďže chceme docieľiť čo najväčšiu možnú mieru transparentnosti, účelnosť svojich darov si budú môcť návštevní-

motnému vlastníkovi, ktorý by sa dostal do situácie, kedy by sa obohatil na úkor štátu bez právneho dôvodu. Je pritom potrebné rozlišovať medzi financiami, ktoré do súkromného územia investuje štát a peniazmi, ktoré idú z projektov, kde nie sú tak prísne nastavené limity a investícia do súkromných pozemkov je tak umožnená,“ ozrejmjuje Peter Dzurilla, právnik Správy TANAP-u. A práve projekt dobrovoľného „vstupného“ by mohol byť schodnou cestou, ako vyriešiť problematickú infraštruktúru na nešťátnych pozemkoch.

Benefity za odmenu

Darcovia sa okrem dobrého pocitu môžu

národný park navštívi ročne niekoľko miliónov turistov, infraštruktúra pri takejto záťaži potrebuje aj adekvátnu údržbu, ktorá niečo stojí,“ uzatvára šéf Správy Tatranského národného parku, ktorá sa stará o približne sedemsto kilometrov turistických chodníkov. Len ich základná údržba stojí štát každý rok okolo stotisíc eur.

Nápad nie je nový

Myšlienka pomôcť národnému parku takýmto spôsobom nie je nová. Podobný pokus bol aj začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia. Vtedajšia Správa Tatranského národného parku vyberanie „vstupného“ zdôvodnila prostredníctvom

Návštevník sa sám rozhodne, či prispeje na bezpečnejšie a kvalitnejšie turistické chodníky v Tatranskom národnom parku. Na tomto princípe je postavená myšlienka dobrovoľného „vstupného“, o ktorom sa živo diskutovalo v posledných týždňoch. Zatiaľ sa na spustenie projektu stále čaká, avšak už teraz je jasné, že turisti, ktorí nápad podporia, môžu rátať so zaujímavými benefitmi.

Martina Petránová

Stanislav Bališ

Do Tatier so vstupenkou? Áno, ale dobrovoľne

ci overiť napríklad sledovaním pohybov na transparentnom účte,“ vysvetľuje Majko. Turista sa tak nemusí obávať, že nebude vedieť, na aký účel boli jeho peniaze použité. Do budúca sa dokonca počíta aj s tým, že návštevník príde s vlastným nápadom či návrhom projektu, ktorý by spolu s ním mohli podporiť ďalší nadšenci. Vybieranie financie investuje správca výhradne do starostlivosti o územie, vďaka nim zafinancuje konkrétne aktivity v teréne. Peniaze nebude možné darovať na mzdy či odmeny zamestnancov.

Narážajú na legislatívnu brzdu

Problémom však aj naďalej ostáva turistická infraštruktúra na nešťátnom území, ktorá je najmä v niektorých lokalitách Západných Tatier v dezolátnom stave. Lavičky, altánky či mostíky volajú po oprave, no Správa TANAP-u v prípade pozemkov, ktoré sú v rukách súkromných vlastníkov, momentálne naráža na legislatívnu brzdu. „V prípade, ak by sme investovali financie do stavby, ktorá je na cudzom pozemku a nie na pozemku v našej správe, porušili by sme hneď niekoľko zákonov, ale zároveň by sme mohli narobiť problémy aj sa-

tešit aj na rôzne benefity, ktoré sa budú odvíjať od výšky ich dobrovoľného príspevku. Konkrétne suma zatiaľ známa nie je. Jej výška sa bude odvíjať od toho, aké podmienky sa Správe TANAP-u podarí vyjednať, no už minimálna taxa by mala zahŕňať poisťenie pre prípadný zásah horskej služby. Medzi ďalšími bonusmi sa skloňujú napríklad bezplatné vstupny do múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici i neďalekej Expozície tatranskej prírody či špeciálny turistický odznak, ktorý plánuje Správa TANAP-u vydávať. „Chceme turistom ukázať, že si ich podporu vážime a že má zmysel, preto sme sa rozhodli poskytnúť im aj takúto formu motivácie či odmeny. Tatry sú našim spoločným bohatstvom, o ktoré sa nám treba spoločnými silami aj starať,“ prízvukuje Majko.

Hoci minimálnu výšku príspevku Správa TANAP-u zatiaľ nestanovila, už dnes je jasný spôsob, akým bude môcť návštevník darovať peniaze na rozvoj územia. V hre je napríklad mobilná aplikácia. „Chceli by sme takto osloviť najmä uvedomelých turistov, ktorí starostlivosť o toto územie nevnímajú ako samozrejmosť. Treba si uvedomiť, že ak Tatranský

niekoľkých letákov a informačných tabúl tým, že stav tatranskej prírody je v ohrození a na jej záchranu treba nemalé finančné zdroje. Turisti navštevujú niečo ako „prírodnú galériu“ a využívajú služby, za ktoré by mali platiť. Symbolický poplatok desať korún za osobu a deň zahŕňal príspevok na opravu chodníkov, budovanie a údržbu náučných tras, informačných tabúl, smerovníkov i zabezpečenie záchranu v horách, keďže v tých časoch aj horská služba bola jednou zo zložiek správy národného parku. Inkasovať sa začalo 15. júla 1991.

„Cieľom bolo do určitej miery regulovať vstupy a získavať dodatočné zdroje na údržbu širokej siete turistických chodníkov. Vstupenka bola v podobe peknej pohľadnice, jej súčasťou boli jednoduché skladačky v slovenskom, nemeckom a anglickom jazyku o jednotlivých dolinách,“ spomína na tie časy Marián Šturcel, niekdajší zamestnanec vtedajšej Správy TANAP-u. Poplatok sa vyberal celoplošne. „Na vstupoch do dolín boli na vyberanie vstupného určení pracovníci. Úmysel nie zlý, avšak... Zrejme pri rýchlej príprave logistiky sa pozabudlo na to, že nie je dostatočný legislatívny nástroj, aby bolo vstupné povinné. To donies-

lo v teréne nemálo nedorozumení, polemiky,“ dodáva Šturcel.

Jeho slová dosvedčuje aj článok Miry Kováčikovej v časopise TATRY 1/1992, ktorý uverejnila pod názvom *Chápu, ale nedôverujú*. V ňom sa zamerala na to, ako návštevníci Tatier prijali vyberanie vstupného do vysokohorského prostredia. Reakcie turistov boli rôzne, o čom vypovedá malá anonymná anketa, ktorú urobila autorka 6. augusta 1991 pri Velickom plese. Návštevníkov poväčšine vstupné prekvapilo, spravidla sa o ňom dozvedeli až priamo na mieste od strážcu, ktorý poplatok vyberal. Mnohí netajili pochybnosti, či vzbierané peniaze pôjdu späť do územia. Pravdupovediac, nečudo, keďže mnohí mali ešte v čerstvej pamäti zbierku na Alweg.

Napokon sa experiment po troch rokoch skončil fiaskom. Náklady na celú akciu prevýšili príjmy. Peniaze zhltna výroba vstupníkov i platy strážcov, ktorých zamestnali na to, aby peniaze v teréne inkasovali. Strohá informácia o tom, že vtedajšia Správa TANAP-u sa rozhodla, že poplatok na úpravu turistických chodníkov v roku 1994 už vyberať nebude, sa objavila aj v časopise Vysoké Tatry. Jej riaditeľ Ivan Vološčuk tento krok zdôvodnil tým, že návštevník by mal za vstup do národného parku zaplatiť len jeden poplatok. Chcieť od neho, aby hradil kúpeľný poplatok, parkovanie i prepravu električkami či lanovkami a v zime platil aj za vleky a sedačky, sa „tanapákom“ videlo neúnosné. Ostal tak iba desaťkorunový poplatok za návštevu Symbolického cintorína, pričom vzbierané peniaze putovali na jeho údržbu.

Poplatkový chaos

Práve skutočnosť, že návštevník platí množstvo poplatkov len čo vstúpi do Tatranského národného parku, je terčom kritiky aj v súčasnosti. Ponosy sa objavujú nielen na sociálnych sieťach, stretávajú sa s nimi i zamestnanci informačných kancelárií. Podľa riaditeľky Združenia cestovného ruchu Vysoké Tatry Lenky Rusnákovéj sa mnoho turistov sťažuje na to, že platia veľa peňazí za parkovné či poistenie do hôr

Čo hovorí zákon?

Vyberanie vstupného do chráneného územia upravuje § 58 zákona o ochrane prírody a krajiny. Podľa neho môže na účely regulácie využívania chráneného územia alebo jeho častí za vstup inkasovať orgán ochrany prírody alebo ním poverená organizácia ochrany prírody, prípadne vlastník súkromného chráneného územia. Na chránenom území či v jeho častiach, ktoré nie sú majetkom štátu, môže orgán ochrany prírody alebo ním poverená organizácia ochrany prírody vyberať vstupné len so súhlasom vlastníka dotknutého pozemku. Vybraté peniaze musia byť použité na zabezpečenie starostlivosti o príslušné územie. Právna norma zároveň stanovuje aj výnimky. Za vstup do chráneného územia neplatia fyzické osoby, ktoré v ňom pracujú, taktiež ani fyzické osoby, ktoré v ňom majú trvalý alebo prechodný pobyt a ani vlastníci nehnuteľností nachádzajúcich sa v chránenom území. Vstupné sa nevyberá ani pri činnostiach spojených so zabezpečením starostlivosti o chránené územie, s ochranou zdravia a majetku a za vjazd a zotrvanie motorových vozidiel nemobilných zdravotne postihnutých osôb. Podľa zákona vstupné je príjmom organizácie ochrany prírody okrem vstupného do súkromného chráneného územia, ktoré je príjmom jeho vlastníka.

a služby v regióne tiež nie sú lacné. „My si uvedomujeme, že najväčšou atrakciou v Tatrách sú turistické chodníky a vysokohorské chaty, veríme, že to tak aj ostane. Zaslúžia si adekvátnu starostlivosť a jednou z foriem, ako na to získať dostatok zdrojov, je vyberanie vstupného. Treba však jasne odkomunikovať pravidlá a transparentne poukázať, kam tie peniaze pôjdu a na čo sa skutočne použijú. Tých poplatkov sa zbiera a vždy je to iná organizácia, ktorá ich vyberá. To pre návštevníka, ktorý berie Vysoké Tatry ako celok, môže pôsobiť chaoticky,“ domnieva sa Rusnáková. Pre turistov by podľa nej bolo výhodnejšie a zároveň jednoduchšie zaviesť jednotný poplatok za všetky základné služby, ako je parkovanie, vstupné do národného parku, miestna daň či poistenie do hôr.

„Chápeme a rozumieme rozhorčenosti niektorých návštevníkov, denne ja osobne vybavím niekoľko telefonátov či e-mailov na túto tému. Väčšinou, keď ľuďom skutočne vysvetlíme, ako je celý projekt ponímaný, sa ich prístup z odmietavého zmení na priateľský. Niekoľkí turisti, ktorým sme to takto ozrejmili, sa dokonca pýtali, či nám

nemôžu pomôcť s realizáciou – a my sa skutočne žiadnej pomoci nebránime,“ reaguje Dzurilla.

Ako je to v zahraničí?

V zahraničí nie je vstupné do národných parkov ničím nezvyčajným. Niekde sa vyberá celoplošne, inde si návštevník zaplatí „len“ za prehliadku vybraných, spravidla tých najatraktívnejších lokalít. Sumy sa šplhajú od skutočne symbolických až po desiatky eur. Netreba chodiť ďaleko, za návštevu turisti platia napríklad aj v susednom Tatrzańskom Parku Narodowym (TPN). Základné vstupné je momentálne osem zlotých, čo v prepočte predstavuje približne 1,70 eura, deti zaplatia polovicu. V ponuke sú však aj zvýhodnené týždňové či skupinové vstupenky. Zaplatiť sa dá nielen na mieste, ale aj online. Poplatok zahŕňa i príspevok pre horskú službu. Mimochodom, TPN nie je v Poľsku jediný, kde sa vyberá vstupné. Diskusiu nedávno vyvolali poplatky v Babiogórskom Parku Narodowym. Po novom ich totiž musia platiť aj turisti, ktorí na poľskú časť Babej hory vstúpia zo slovenskej strany. A to kdekoľvek. Vlni lístok potrebovali len vtedy, ak sa do parku dostali cez vstupné brány, toto leto ho už musia mať na celom území. Jednodňový lístok stojí sedem zlotých, čo je v prepočte asi 1,50 eura, deti do sedem rokov majú vstup grátis. Poliáci poplatok nevyberajú ani od ľudí, ktorí majú povolenie vykonávať vedecký výskum v oblasti ochrany prírody, žiakov a študentov na vyučovaní či obyvateľov obcí nachádzajúcich sa alebo susediacich s parkom, ako i držiteľov rodninnej karty. Aj oni však dostávajú tzv. nulový lístok. Utržené peniaze investujú späť do územia, či už do údržby turistických trás alebo výmeny infraštruktúry.

Mnohé národné parky vstupné využívajú ako nástroj na reguláciu počtu návštevníkov.

Upozornenie pre predplatiteľov

Zrejme ste postrehli, že reforma národných parkov so sebou priniesla aj zmenu vydavateľa časopisu TATRY. Dvojmesačník od apríla vychádza pod hlavičkou Správy Tatranského národného parku so sídlom v Tatranskej Lomnici. Nová organizácia dostala aj nové identifikačné údaje vrátane čísla účtu. Aj preto vás prosíme, aby ste na to mysleli pri úhrade predplatného a príslušnú sumu poukazovali na nový IBAN: SK52 8180 0000 0070 0067 5288. Keďže zatiaľ nie je jasné, či sa nárast cien vstupov i tlačiarenských služieb nepremietne do ceny dvojmesačníka, **čitateľov prosíme, aby s úhradou predplatného ešte počkali**. Informáciu o jeho výške prinesieme v najbližšom čísle, ktoré vyjde koncom októbra. Tí, ktorí si TATRY zvyknú predplácať prostredníctvom poštovej poukážky, v ňom nájdu aj zloženku. V prípade akýchkoľvek otázok kontaktujte redakciu najlepšie prostredníctvom e-mailu uvedeného v tiráži.

Ďakujeme za vašu priazeň!

(red.)

nikov, zvlášť počas top sezóny, keď je nával. Príkladom sú chorvátske Plitvičke jazerá, kde základné jednodňové vstupné v období špičky predstavuje 300 kún, čo je v prepočte takmer 40 eur. Turisti, ktorí si návštevu parku odložia po štvrtj hodine popoludní, zaplatia o stovku menej. V cene je okrem vstupu zahrnutá aj doprava elektrickým člnom a panoramatickým vlakom v rámci zvoleného poznávacieho programu, ako i poistenie pre prípad úrazu. Mimo sezóny vyjde prehliadka ikonických Plitvíc od 80 do 180 kún.

Do raja so vstupenkou

Na Slovensku sa za „vstup“ do národného parku zatiaľ platí len v Slovenskom raji (nie však podľa §58 zákona o ochrane prírody, pozn. red.). Poplatok však nevyberá jeho správca, ale obce, na katastroch ktorých sa chránené územie rozprestiera. Aj to len tam, kde sa nachádzajú technické pomôcky, ktoré umožňujú pohyb roklinami. Vybraté peniaze slúžia na ich údržbu. Denná vstupenka vyjde turistu na jeden a pol eura. Samotný národný park inkasuje od turistov len za návštevu Náučného chodníka Kysel, ktorý spravuje spoločne s Horskou záchrannou službou. Od ničivého požiaru v roku 1976 bola spodná časť rokliny štyridsať rokov uzavretá, aktuálne je sprístupnená formou ferraty, teda zabezpečenej cesty vybavenej istiacimi fixnými lanami a železnými stúpačkami. Otvorená je od 15. júna do 31. októbra, povinnou výbavou je ferratový set. Základné vstupné vychádza na päť eur v prípade, ak si návštevník zakúpi lístok vopred, alebo desať eur, keď sa tak rozhodne urobiť priamo na mieste. Poslať môže aj SMS, tá ho vyjde na šesť eur. Obyvatelia regiónu a držiteľia turistickej karty zaplatia polovicu. V cene je i podrobná plnofarebná skladačka, ktorá im priblíži tiesňavu a jej prírodné krásy. Ako uvádza národný park na svojej oficiálnej webstránke, výnos bude použitý výhradne na účely ochrany prírody.

Vyberať plánujú aj inde

Nielen v najstaršom a najväčšom slovenskom národnom parku uvažujú nad vyberaním dobrovoľného príspevku. Poplatkom sa nebráni Národný park Nízke Tatry a ani Malá Fatra, kde si dokonca dali urobiť i viacero prieskumov, ktoré odhalili nálady ľudí. Z nich vyplynulo, že za vstup nemá problém zaplatiť až 87 percent návštevníkov. Väčšina z nich je ochotná dať v priemere 3,68 eura. Platíť by sa mohlo na budúci rok. Aspoň tak sa vyjadril Michal Kalaš, riaditeľ Správy Národného parku Malá Fatra. Od poplatku by však mali byť oslobodení obyvatelia obcí, ktorých katastrofe zasahujú na územie parku. Výťažok zo vstupného plánujú prioritne použiť na odškodnenie vlastníkov pozemkov, ktorí na svojom majetku nemôžu z dôvodu ochrany prírody hospodáriť. ◀

V Tatranskom národnom parku aj tento rok ráтали návštevníkov. Za jediný deň ich vysokohorským prostredím prešlo celkovo 23 287. Najvyhľadávanejším miestom bol Hrebienok, ktorý po dvoch rokoch zosadil z trónu Popradské pleso.

 Martina Petránová

Zo Starého Smokovca sa tam lanovkou vyviezlo 2 779 návštevníkov, vlastné nohy uprednostnilo 1 220 turistov a 37 vsadilo na bicykel. V štatistikách pribudlo tiež 11 psov. Len pre porovnanie, minulý rok na Hrebienok zavítalo dokopy 3 818 ľudí, ďalších 63 si to hore vyšliapalo na bicykli. Spolu s nimi zaregistrovali v tejto lokalite aj 12 psov. Druhú priečku v rebríčku návštevnosti obsadilo Popradské pleso, kam sa v prvý augustový štvrtok vybralo „len“ 3 859 turistov, 139 cyklistov a 76 psov. Už tradične bolo v kurze aj Skalnaté pleso, ktoré v ten deň privítalo 2 958 ľudí. Z nich až 2 731 uprednostnilo lanovku. Z Tatranskej Lomnice sa týmto smerom vydalo aj 11 cyklistov a 5 psov. Sedačka zo Štrbského Plesa na Solisko prepravila 1 259 pasažierov, ďalších 233 tam dorazilo pešo. Okrem nich zaevidovali aj 5 psov.

ské pleso, kde zaznamenali už spomínaných 139 cyklistov, z ktorých 65 vsadilo na e-biky. Oblube sa tešila aj trasa z Tatranskej Polianky na Sliezsky dom, ktorú v deň spočítania využilo 121 cyklistov. Kôprovú dolinu zo sedla bicykla spoznávalo 107 návštevníkov. V Tichej doline ich narátali 114. Celkovo sa po Tatranskom národnom parku pohybovalo 885 cyklistov, z toho 316 na e-bikoch. Minulý rok to bolo 1 056 cyklistov, z nich 444 využilo e-biky.

Psičkári si aj tento rok vybrali najmä oblasť Popradského plesa, kde narátali dokopy 76 psov, v kurze však bolo aj Zelené pleso, kde sa v deň spočítania objavilo 36 štvornohých turistov. Dokopy v štatistikách pribudlo 282 psov, minulý rok ich napočítali 298.

„Pri pohľade na preplnené parkoviská niektorí možno aj očakávali, že padne re-

Hrebienok opäť v kurze

Spomedzi dvojice sledovaných vrcholov si prvenstvo udržali Rysy, na ktoré z oboch strán Tatier vystúpilo 1 188 turistov, pričom 365 ich prišlo od Morského oka a 823 od Popradského plesa. Vlani si hraničný končiar za cieľ svojej túry vybralo 819 ľudí. Na Kriváň mierilo 566 návštevníkov, minulý rok ho zdolalo 434 turistov. Kým na Rysy sprevádzali svojho pána tri psy, na Kriváni tentokrát stáli dvaja.

V oravskej časti Západných Tatier bol záujem najmä o Roháčsku dolinu, ktorou sa v deň spočítania prešlo 1 182 návštevníkov, 52 cyklistov a 17 psov. Len pre porovnanie, vlani si do štatistik pripísala 1 079 peších turistov, 109 cyklistov a 30 psov. Tichú dolinu si tentokrát zvolilo 658 ľudí, 46 cyklistov a 8 psov. Lanovka na Brestovú prepravila 397 pasažierov, ďalších 59 vyšlo peši.

Do liptovských dolín zavítalo 724 peších návštevníkov a 107 cyklistov. Spolu s nimi sa v sčítacích hárkoch ocitlo aj 31 psov. Vlani si ich za cieľ svojho výletu vybralo 1 012 ľudí vrátane 106 cyklistov a 30 psov. Najviac ľudí prešlo rovnako ako minulý rok Žiarskou dolinou. Kým vtedy tam v deň spočítania narátali 516 peších turistov, 70 cyklistov a 13 psov, teraz do štatistik pribudlo 429 pešiakov, 55 cyklistov a 10 psov.

Zatiaľ čo vlani bola cyklistami najviac vyhľadávaná predovšetkým oblasť Podbanského, tentokrát uprednostnili Poprad-

kord a hoci sa tak nestalo, aj tieto čísla potvrdzujú, že ľudia hory stále vyhľadávajú. Pravdupovediac, počet návštevníkov nás ani tak neprekvapil, dalo sa predpokladať, že ich v tomto období bude dosť, skôr sme boli zvedaví na počet psov, keďže toto číslo v posledných rokoch nie je zanedbateľné a málokto si uvedomuje, aká je to enormná záťaž pre vysokohorské prostredie. Určite to zohľadníme aj v novom návštevnom poriadku a pohyb psov bude v niektorých lokalitách úplne vylúčený,“ konštatuje Peter Spitzkopf, vedúci odboru prác celospoločenského významu Správy TANAP-u so sídlom v Tatranskej Lomnici.

Návštevnosť vysokohorského prostredia sa v najstaršom slovenskom národnom parku eviduje od roku 1972. Vďaka získaným údajom bude mať Správa TANAP-u ako správca územia prehľad nielen o tom, aká je zaťaženosť jednotlivých lokalít, ale dáta jej poslúžia napríklad aj pri plánovaní prostriedkov na údržbu turistickej a informačnej siete. Najviac turistov v polstoročnej histórii spočítania prešlo za jediný deň vysokohorským prostredím v roku 2020. V sčítacích hárkoch vtedy pribudlo 30 232 čiarok. Dovtedy si rekord držal rok 1980, keď v Tatrách narátali 26 520 turistov. Naopak, najmenej ich bolo v roku 2012. V deň spočítania ich zaevidovali „iba“ 7 660. Vlnajšia inventúra priniesla číslo 22 437. ◀

Kamzičia „inventúra“ je staršia než samotný Tatranský národný park a zdá sa, že od jesene i ona podľahne výdobytkom dnešnej doby v podobe aplikácie, ktorá ukáže presnejšie dáta z terénu. Okrem očakávaného sumáru celkovej početnosti prináša pravidelné sčítanie endemického poddruhu na jar a v jeseni najmä sondu do života kamzíka vrchovského tatranského. So zoologičkou Správy TANAP-u Erikou Feriancovou sme sa preto rozprávali o súčasnosti i budúcnosti inštitútu sčítania a „poobracali“ sme aj samotného ikonického živočícha.

 Jana Tomalová

 Stanislav Bališ
a archív Eriky Feriancovej

Na výsledky „inventúry“ kamzíkov sa upierajú oči odbornej i laickej verejnosti. Pre tú laickú však ostali výsledky ostatného jarného sčítania zo 14. júna skryté. Teda aspoň očakávaná „summa summarum“. Prečo?

Hlavným negatívnym faktorom, ktorý sa podpísal na počtoch, bolo v tomto prípade počasie. Orografický celok Západné Tatry a poľská strana Tatier boli pre sčítanie veľmi nepriaznivé kvôli nízkej oblačnosti a dokonca i slabším prehánkam. Hmla sa prevažovala hlavne v alpínskom stupni, kde sa vyskytujú kamzíky. Vysoké Tatry na tom boli omnoho lepšie. Dôležité však je, aby všetci sčítajúci videli kamzíky v rovnakom čase v rôznych dolinových celkoch kvôli spätnému vyhodnoteniu duplicity. Teda aby sme nerátali kamzíky dvakrát.

Počasia zamiešalo karty i vlni na jar, vtedy bolo príliš horúco. Zrejme každému vyvstane otázka, či je problém naplánovať vhodný deň na základe predpovede?

Jarné sčítanie je zamerané na prírastky a keďže mláďatá sa rodia v máji a júni, nemôžeme ich sčítať skôr, ale zase ani veľmi neskôr. Keďže v júli býva teplota na horách aj 28 stupňov, a to je už príliš nepriaznivé na sčítanie kamzíkov, pokúšali sme sa oproti minulému roku vystihnúť chladnejšie po-

časie. Predpovede boli priaznivé, no v posledný deň sa zhoršili. S presunom termínu na poslednú chvíľu by zamestnanci Správy TANAP-u problém nemali, no v teréne s nami spolupracovali aj dobrovoľníci a nie všetci si môžu dovoliť v zamestnaní takto pružne meniť dovolenky. Ideálne by bolo, ak by sme sčítanie zvládli vlastnými kapacitami.

Každopádne, sčítanie nie je len o jednom čísle. Čo by ste mohli prezradiť?

Výsledný počet bol síce nižší, ale potešilo nás vysoké percento mláďat, a to 20 percent. Keď si vezmeme, že počet kamzíkov je v skutočnosti vyšší, predpokladáme, že novonarodených kamzíčat tiež, to je pre nás dôležité a pozitívne zistenie.

V akej životnej etape boli počas sčítania kamzíčatá?

Mali pár týždňov. Zvyčajne sa kamzíčatá v Tatrách rodia ku koncu apríla a začiatkom mája. Držali sa pri matkách, v menších čriedach, ktoré tvoria samice s mláďatkami. Až keď sa v lete trocha osamostatnia, začínajú byť hravé ako deti a vytvoria sa tzv. kamzíčie škôlky, kde môže byť desať aj viac kamzíčat. Spoločné čriedy sú dôležité aj z hľadiska bezpečnosti pred prípadným útokom

oproti samiciam ich majú omnoho hrubšie s výrazným zahnutím.

Tak na to sa zide dobrý ďalekohľad...

Treba mať dobrú techniku, žiadne ďalekohľady do divadla. Pokiaľ máte kamzíka na 20 až 50 metrov, nie je problém, ale pokiaľ pozorujete čriedu na protilahlej strane doliny, čo môže byť niekoľko sto metrov, tam už bez kvalitného ďalekohľadu pohlavnú štruktúru nerozoznate. Ešte lepšie je použiť fotoaparát, pretože priblížením fotografií v počítači vieme determinovať pohlavnú štruktúru, keď si nevieme dať rady priamo v teréne. Najideálnejšie by bolo, keby každý zo sčítajúcich používal monokulár s vysokým priblížením, to je však zatiaľ hudba budúcnosti.

Čo všetko si „rátač“ ešte potrebuje pridať do batoha?

Samozrejme, treba patričný výstroj do

beň, pohlavnú štruktúru a vtedy už vieme, že išlo o tú istú čriedu. Započítame ju tým, ktorí narátali vyšší počet. Všeobecne to nie je až taký veľký problém, škrťáme približne 10 až 20 duplicit.

Sčítaniu typu „stará škola“ s papierovými hárkami zrejme odzvoní. Čo sa zmení na jeseň?

Chceli by sme prvýkrát vyskúšať mobilnú aplikáciu sčítania kamzíkov, ktorú vyvinuli v Tatrzańskom Parku Narodowom, kolegovia z Poľska ju prvýkrát využili pri tomto jarňom sčítaní. Ide prakticky o prenesenie sčítacieho hárika a mapovej časti do aplikácie.

Do mapy sa navyše presne pridá bod, kde sčítajúci videli kamzíky, dokonca môžu vložiť aj fotku. Ak v teréne nebude signál, údaje sa zaznamenajú a v signále sa prenesú priamo do databázy. Žiadne pokrčené háricky, ale presnejšie a prehľadnejšie informácie. Potrebujeme urobiť školenie a treba myslieť aj na to, že je to technika, telefóny sa môžu vybiť a sčítajúci bude mu-

Sčítanie kamzíkov čaká modernizácia

predátorov. Lahko pozorovateľné sú takéto zoskupenia najmä v Belianskych Tatrách, kde sú čriedy početnejšie.

Čo sa ešte snažíte „vyčítať“ z kamzíkov, ktoré sa podarí spozorovať?

Sledujeme predovšetkým vonkajšie identifikačné znaky. Počítame osobitne tzv. dvojročné, čiže minulo-ročné mladé. Pre porovnanie, novonarodené mláďatko je poznateľne menšie ako dvojročné, a to aj na väčšiu vzdialenosť, a rozpoznateľné je aj podľa rožkov. Niekoľkomesačné mláďatko má rovné, kuželovité rožky, dosahujú výšku ušnice. Minulo-ročné voláme „háčikáre“, rožky majú vyššie a háčikovito zahnuté. Rozoznávame aj pohlavnú štruktúru. Pokiaľ vidíme štyri novonarodené mláďatá, predpokladáme, že tam budú aj štyri samice, je veľmi raritné, že sa rodia dvojčatá. Naopak, nepredpokladáme, že v čriede samíc sa v období rodenia pohybujú dospelé samce, kamzice sa im vtedy vyhýbajú. Mohutnejšie samce rozoznávame aj pomocou rožkov,

terénu, aby bol pripravený aj na nepriaznivé počasie a vydržal dlhšiu dobu pozorovať. Nechýba ani pero a mapka. Každý má pridelenú mapu úseku a sčítací hárok, kde zapisuje presné údaje o počtoch kamzíkov, ich pohlavnej štruktúre, presnú lokalizáciu výskytu, čas pozorovania kamzíka, ako aj počasie. Veľmi dôležité sú pre nás poznámky o presunoch kamzíkov, aby sme vedeli späťne pri spoločnom vyhodnocovaní dát, hlavne s poľskou stranou, určiť, či nesčítavame tie isté jedince.

Ako viete, že skutočne nesčítate tie isté?

Ideálne je, keď si naši kolegovia medzi sebou zavolajú, aby na druhej strane hrebeňa nezapisovali tú istú čriedu. Nie vždy sa to podarí, preto sú na hárkoch dôležité informácie, že kamzíky sa nám v konkrétnom čase presúvajú z jedného dolinového celku do druhého a dokonca cez hranicu s Poľskom. Napríklad: Poliaci vidia čriedu dvadsiatich kusov, my vidíme sedemnást, pozrieme si zhruba čas presunu cez hre-

sieť mať so sebou externý zdroj na dobitie mobilu. Ale to už sú technické detaily.

Chceli by sme tiež dospieť k tomu, aby jarňe a jesenné sčítanie bolo naozaj len spresňujúce k poznatkom, čo terénni pracovníci zistia na úsekoch počas celého roka.

Ako je na tom populácia kamzíkov? Rekord drží jeseň 2018, keď sa podarilo narátať 1 431 jedincov. Môžeme odvtedy hovoriť o miernom poklese, tragédiu či štandardnom vývoji?

Toto sčítanie bol zatiaľ strop, ktorý asi len tak ľahko nedosiahneme. Mierne pokles populácie zrejme bude, avšak nič tragické zatiaľ nezaznamenávame. Z hľadiska genetiky je však strata každého jedinca veľká, náš kamzík patrí do trojice najviac ohrozených poddruhov rodu *Rupicapra*. Číslo 1 431 z tohto pohľadu nie je až také vysoké a môžeme sa obávať aj ďalších hrozieb ako choroby, antropický tlak, predácia a musíme dbať na to,

aby nedošlo ku križeniu s alpským kamzíkom, ktorého máme v Slovenskom raji a v Nízkych Tatrách. Naposledy sme vykonali DNA analýzy tatranského kamzíka v roku 2018 a dúfame, že výskum bude pokračovať, aby sme si opäť potvrdili, že náš kamzík existuje v čistej jedinečnej forme.

Čo Erika Feriancová a sčítanie kamzíkov? Pre zooložičku je to zrejme sviatok.

Samozrejme, je to sviatok, som v prírode, celý deň venujem pozornosť výlučne etológii kamzíka a na to treba hodiny a hodiny času. Myslím si, že najzaujímavejšie obdobie na pozorovanie kamzíkov je ruja a potom čas výchovy mláďat, najmä šantenie mladých na snehu.

Z tohoročného jarného sčítania mám aj menej príjemnú skúsenosť, keď som videla na veľkú vzdialenosť kamzíka pod vodopádom vo Valentkovej doline v dolinovom celku Tichej doliny. Najprv som si myslela, že odpočívajú, ale keď sa už hodinu nedvíhal, bolo jasné, že je uhynutý. Išlo

o pád z výšky a nevieme, za akých okolností sa to stalo. Mladá samica nemala viditeľné známky predácie na tele, zrejme sa pošmykla. Nad lokalitou nálezu krúžil aj orol skalný, pre ktorého sú úhyny cenným zdrojom potravy.

Kamzík sa dostal i na zberateľskú euromincu. Akú úlohu ste pri tom zohrali?

Národná banka Slovenska oslovila Správu TANAP-u, aby sme vybrali druh živočicha, ktorý najviac symbolizuje Tatranský národný park. Jednoznačne a bez zaváhania sme vybrali kamzíka, ktorý je aj v našom logu. Bola som odbornou poradkyňou v procese hodnotenia výtvarného návrhu mince. Posudzovala som, či zobrazenie kamzíka a tatranskej prírody na minci zodpovedá realite.

Poobracali sme kamzíka z mnohých strán, no na záver ešte jedna úroveň – budúcnosť. Ak by sme do nej nazreli, ktorým smerom sa podľa vás bude uberať výskum tatranského endemitu?

Počas monitoringu kamzíkov, ktoré sme sledovali telemetrickými obojkami v rokoch 2016 až 2018, sa nám potvrdilo, že ich migrácia medzi jednotlivými orografickými celkami je minimálna, to je pre nás zoológov dosť podstatný poznatok. Domovský okrskok kamzíka tvorí alpínsky stupeň spravidla jedného dolinového celku a bezprostredne susediacich dolín. Ak mu poskytuje táto plocha dostatočný habitat a potravnú ponuku, nemá dôvod migrovať na veľké vzdialenosti. Súčasťou tohto výskumu bolo tiež zhodnotenie populácie kamzíka žijúceho v Tatrách na genetickej úrovni. Na základe porovnania genetických dát našich kamzíkov s ostatnými kamzíkmi žijúcimi v Európe sa nám podarilo identifikovať dva nové haplotypy kamzíka pomenované nový Tatra X a Tatra 8, doposiaľ nepublikované v génovej banke a zároveň opäť potvrdiť jedinečnosť slovenskej populácie kamzíka vo svete. Haplotyp 8 je možné pozorovať len v oblasti Vysokých a Belianskych Tatier, pričom unikátny haplotyp evidujeme v oblasti Roháčov a Liptovských Tatier. Aj preto, keď sme mali rok so zaznamenaným úhynom 60 kamzíkov, nebolo to dramatické z hľadiska samotného počtu, ale z hľadiska genetiky hovoríme o veľkej strate. Vo výskume bude potrebné pokračovať a ďalšie získané vzorky identifikovať až na úroveň jedinca. Tento výskum nám umožní hodnotiť rodinné vzťahy v populácii, mieru príbuznosti a mnohé iné zaujímavosti. Z hľadiska ochrany tohto vzácného druhu je pre nás veľmi dôležité ďalej sledovať i zdravotný stav a antropické vplyvy, ktoré majú nemalý vplyv na prežívanie kamzičej populácie v TANAP-e. ◀

Symbol Tatier zdobí aj mincu

📍 Jana Tomalová 📷 NBS

Od prvého júna si môžu fanúšikovia numizmatiky rozšíriť svoje zbierky o ďalší kus s tematikou Fauna a flóra na Slovensku. Po vlkovi dravom či včele medonosnej začala Národná banka Slovenska (NBS) s príchodom tohoročného leta predávať zberateľskú euromincu z obyčajných kovov v nominálnej hodnote päť eur, ktorej hlavným motívom sa stal kamzík vrchovský tatranský (*Rupicapra rupicapra tatrica*).

Na líčnej strane ja vyobrazený kamzík stojaci na skale, na ktorej rastie chránený plesnivec alpínsky. Napravo od kamzíka je vyrazený názov štátu „SLOVENSKO“, pod ním štátny znak Slovenskej republiky, letopočet razby „2022“ a v hornej časti mincového poľa nechýba nominálna hodnota. Pri ľavom okraji euromince leží značka Mincovne Kremnica a štylizované iniciály autora zberateľskej euromince Karola Lička „KL“. Rub mince zobrazuje vzácného živočicha so skalným pohorím v pozadí. Napravo a naľavo od kamzíka je jeho latinský a slovenský názov.

V Kremnici vyrazili 45-tisíc kusov zberateľskej mince s možnosťou dorazby. Spoločne s Ličkom sa na jej finálnej podobe podieľal rytec Dalibor Schmidt. Minca s jedným z mála živých pozostatkov a svedkov doby ľadovej je vyrobená z mosadze MS63, váži 19,1 gramu, má priemer 34 milimetrov a vrúbkovanú hranu. Dá sa zakúpiť v množstve maximálne desať kusov na jedného záujemcu v pokladniciach ústredia NBS v Bratislave a v jej expozitúrach v Nových Zámkoch, Banskej Bystrici, Žiline, Poprade a v Košiciach. ◀

Tatranské plesá – známe a neznáme

Len nedávno mi vyšla publikácia *Tatranské plesá – známe a neznáme*, v ktorej uvádzam, že na území Vysokých Tatier sa nachádza 270 plies, pliesok či ôk. Už teraz je však jasné, že toto číslo nebude konečné. Medzitým sa mi totiž podarilo natrafiť na ďalšie vodné plochy, takže v porovnaní s údajmi v knihe je vysokohorských jazier v skutočnosti viac. A aj tie, ktoré na jej stránkach spomínam, si žiadajú doplnenie o nové informácie.

 Jozef Gurník autor, Milan Lučanský, Pavol Gavlák a Marek Klein

Začnime Tichou dolinou. Orograficky sa po pravej strane Tichého potoka nachádza dlhý lesnatý hrebeň, ktorý začína v doline Hlina, resp. od potoka Hlina a končí vrcholom Kňazová (1 804 m n. m.), odkiaľ pokračuje ďalej trávnatý hrebeň zakončený poľskou Tomanovou (1 977 m n. m.). A práve na južnej strane Kňazovej – vo výške asi 1 521 m n. m. – sa nachádza malé podlhovasté jazierko s rozmermi 15 x 3 metre. Pliesko pod Kňazovou* leží v plytkej svahovej depresii a informácie o ňom dosiaľ neboli nikde publikované. Poznajú ho akurát miestni lesníci a strážcovia prí-

rody. Ďalšie pliesko sa nachádza na severnej strane Kňazovej vo výške 1 638 m n. m. Má rozmery 22 x 5 metrov. Pracovne dostalo názov Pliesko na Kňazovej*. Sice som o ňom vedel, no nemal som ho nafotené, preto som sa s prosbou o pomoc obrátil na svojho priateľa Pavla Gavláka, bývalého strážcu TANAP-u, ktorý mal práve tento úsek na starosti a navyše je aj výborným fotografom. Nesklamal a okrem spomínaného plieska mi poslal i ďalšie zábery dvoch pliesok, o ktorých som nemal ani tušenia. Ide o Pliesko za Kňazovou*, nachádzajúce sa vo výške 1 788 m n. m. Druhé je

situované medzi Liptovskou Tomanovou (1 839 m n. m.) a Poľskou Tomanovou (1 977 m n. m.) a dostalo pracovný názov Pliesko pod Liptovskou Tomanovou*. Leží v plytkom sedielku, približne vo výške 1 831 m n. m. a jeho rozmery sú 13 x 5 metrov. Tieto štyri plieska však už patria do súpisu Západných Tatier. Uvádzam ich z toho dôvodu, že doposiaľ o nich nebola nikde žiadna zmienka. Pozoruhodné je, že všetky sa nachádzajú buď vo svahu hrebeňa alebo priamo na hrebene, takže určite neplatí, že plieska sa vyskytujú len v dolinách, tak ako sme na to boli doteraz zvyknutí.

Z Tichej doliny sa presuňme do susednej Kôprovej doliny. V súvislosti s ňou sa človeku automaticky vynoria Temnosmrečinské plesá ležiace na konci doliny. Niekoľko menších jazierok sa však nachádza v podstate už na jej začiatku. Hned prvé je po ľavej strane (orograficky), len niekoľko metrov od asfaltovej cesty. Rozprestiera sa vo výške 1 072 m n. m. a jeho rozmery sú 30 x 7 metrov. Jazierko pod Koreňovým vrškom* vzniklo umelo, čiastočným zahradením bezmenného potoka, pre neresenie rýb. Len o niečo vyššie nájdeme Pliesko pri Kôprovskom potoku*

s rozmermi 46 x 8 metra. Situované je vo výške asi 1 082 m n. m. na ľavej strane Kôprovského potoka, v jeho tesnej blízkosti. Od erodovaného koryta ho delí len meter široká hrádza, kde môžeme pozorovať silné priesaky. S určitosťou sa dá povedať, že toto pliesko skôr či neskôr zanikne. Ďalšie jazierko sa nachádza na pravej strane Kôprovského potoka. Oko nad Kôprovským potokom* leží vo výške asi 1 078 m n. m. v hornej časti trávinatej lúky. Malé oko sa tvorí i na hranici lesa.

hľadajú. Milan Lackovič v knihe *Plesá* (2015) píše, že z Furkotského sedla zaregistroval len tri oká. Poliak Władysław Cywiński už hovorí o šiestich. Niekdajší strážca TANAP-u Ladislav Scheirich poukázal na to, že šesť ich je stálych a ďalších šesť periodických. Z týchto rozporuplných informácií o počte Terianskych ôk* zákonite vyplynuli dve základné otázky: Koľko ich vlastne je? V akej nadmorskej výške sa nachádza najvyššie položené spomedzi nich? Niekoľkokrát som bol vo Fur-

č. 10 leží vo výške 2 198 m n. m., jeho rozmery sú 5 x 3 metre. Oko č. 8 sa rozprestiera vo výške 2 197 m n. m. Oko č. 7 sa podľa Lučanského meraní nachádza vo výške 2 193 m n. m., má rozmery 22 x 8 metrov a hĺbku 0,8 metra. V niektorých zdrojoch sa toto oko uvádza aj ako Terianska vaňa (2 205 m n. m.) s rozmermi 30 x 10 metrov a hĺbkou jeden meter. Jeho názov je zrejme odvodený z toho, že sa rozkladá medzi vyleštenými blokmi kameňa, ktoré pripomínajú vaňu.

Prekvapili Terianske oká

Ešte zaujímavejšou záhadou sú Terianske oká* v úplnom závere doliny Nefcerka, ktorá je jednou z vetiev Kôprovej doliny. Najlepší pohľad na ne je buď z Furkotského sedla alebo priamo z Furkotského štítu. Je len málo novodobej literatúry, v ktorej sa Terianske oká spomínajú. Historik Ivan Bohuš st. vo svojej publikácii *Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier* (1996) ich nespomína vôbec. Pri Nefcerke uvádza len informáciu, že okrem niekoľkých bezmenných a bezvýznamných periodických zberných vód sú v doline len tri Terianske plesá, avšak väčšina prameňov spomína len dve – Nižné (1 941 m n. m.) a Vyšné Terianske pleso (2 124 m n. m.), drobné Malé Terianske pleso (2 115 m n. m.) sprievodcovské publikácie poväčšine pre-

kotskom sedle, odkiaľ je pekný výhľad aj do Nefcerky a snažil som sa pomocou ďalekohľadu Terianske oká* spočítať. Narátal som ich deväť. Avšak predpokladal som, že ich bude viac. A tak som pripravil fotografiu, na ktorej som všetky mne známe oká označil číslicami od 1 po 9. Najst' odpovede na spomínané dve otázky mi nakoniec koncom septembra minulého roka pomohol Milan Lučanský. S pomocou mnou vytvorenej a očíslovanej mapky ôk celú lokalitu postupne prešiel, niektoré oká zmeral a určil ich nadmorskú výšku podľa GPS. Okrem toho objavil aj ďalšie dve, ktoré dostali označenie č. 10 a 11. Najvyššie položené oko (č. 9) je situované vo výške 2 202 m n. m. Má rozmery 3 x 1,5 metra a je zároveň druhým najvyššie položeným jazierkom v Tatrách. Oko

Novinky aj v Doline

Bielej vody kežmarskej

Ďalšie objavy priniesli moje minuloročné potulky Dolinou Bielej vody kežmarskej. Pri návrate zo Stežíek som prechádzal cez terasu nad Pokrivníkom, kde som narazil na dve jazierka. Prvé sa nachádza vo výške 1 375 m n. m. Oko pod Riniasom – vyšné* je pomerne malé, stále a napája ho voda z prameňa nad ním. Druhé som si všimol, keď som sa pozornejšie rozhlíadal po okolí. Leží o niečo nižšie, v priehlbine vo výške asi 1 365 m n. m. Je pomerne veľké a má tvar polmesiaca. Nazval som ho Oko pod Riniasom – nižné*.

Tucet jazierok na Belianskom potoku

Zabudnúť nemôžeme ani na Tatranskú Kotlinu. Keď som dávnejšie prechádzal

na bicykli cez náučný chodník Flak, všimol som si dve jazierka, ktoré som pomenoval Jazierka za Tatranskou Kotlinou*. Teda, správnejšie by sa mali volať zrejme Jazierka na Belianskom potoku*, ktorý tadiaľ preteká. Medzitým prešlo niekoľko rokov a z mysle mi stále neschádzali otázky, či tých jazierok nemôže byť viac. Bol som si totiž vedomý toho, že túto oblasť som dostatočne nepreskúmal. Až tento rok som si koncom mája našiel dôvod, aby som ju podrobnejšie presondoval. Moje prekvapenie bolo skutočne veľké. Na Belianskom potoku sme objavili asi dvanásť jazierok. Väčších a aj menších. Avšak musím zdôrazniť, že asi 85 % týchto jazierok vzniklo neúnavnou prácou bobrov, ktorí zmenili okolie potoka. Dlhšiu dobu sa však v tejto lokalite bobry už nevyskytujú.

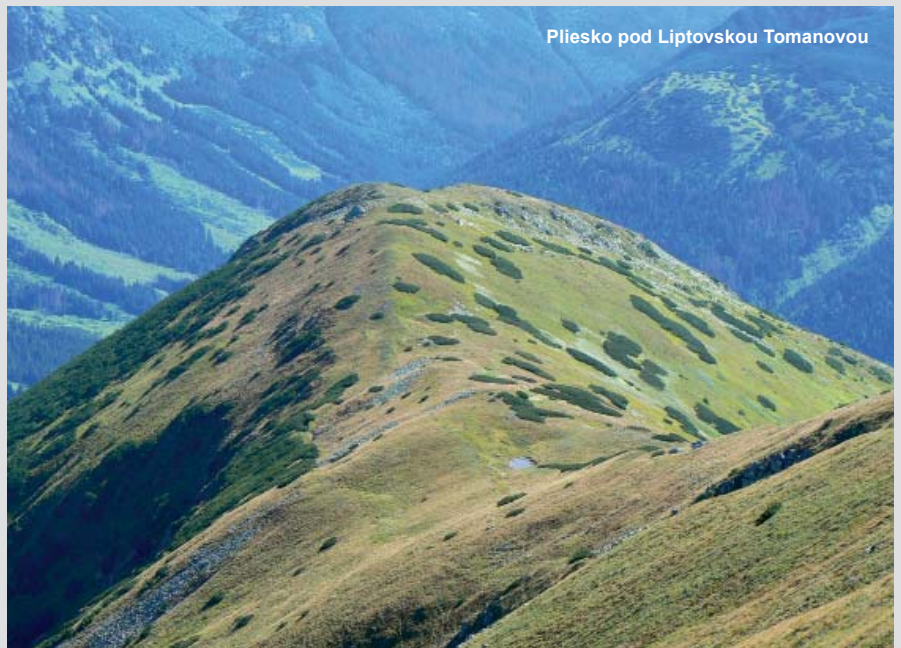
Sonda do Širokej doliny

Na záver nazrime ešte do Širokej doliny, kde sa asi sto metrov powyše Tichého plesa smerom k sedlu pod Zámkami nachádzajú malé oká. Nad nimi je pomerne silný prameň, ktorý oká napája. Niekde sa najväčšie oko nesprávne uvádza aj ako Malé Tiché pleso. Avšak pleso s týmto názvom leží poniže Tichého plesa a viac vľavo, bližšie k hrebeňu Zámkov. Malé vodné plochy nad Tichým plesom by sa teda mohli v literatúre uvádzať ako Tiché oká*.

Otvorená kapitola

Je evidentné, že tatranské plesá nie sú uzavretou kapitolou. Visí nad nimi ešte viacero otáznikov. Ako som spomenul aj v rozhovore, ktorý bol uverejnený v predchádzajúcom čísle časopisu TATRY, treba rozlúsknuť otázku, podľa akej normy alebo predpisu sa určuje, či ide o pleso, pliesko alebo oko. Na konkrétnych príkladoch, ktoré som uviedol, môžeme totiž vidieť, že viaceré plieska majú väčšie rozmery ako niektoré plesá. Ďalší problém vidím v tom, či do súpisu môžeme zaraďať aj jazierka, ktoré na území Tatranského národného parku vytvorili bobry. Rád by som tiež pripomenul, že nadmorské výšky vodných plôch, ktoré v tomto materiáli uvádzam, sú len informatívne. Boli určené podľa dostupných GPS prístrojov, ktoré, ako vieme, nie sú až také presné. Takisto už v úvode som naznačil, že vodné plochy, ktoré sa mi podarilo vo Vysokých Tatrách zmapovať, ani zďaleka nie sú všetky, ktoré existujú na tomto území. Určite je ich viac, ako popisujem vo svojej publikácii a v tomto článku, sú však dobre schované a bude si to vyžadovať čas, aby ich niekto objavil. ◀

Pozn. autora: Názvy pliesok a ôk označené v texte hviezdíčkou (*) sú pracovné. Keďže doteraz neboli podrobnejšie prebádané a nemajú ani oficiálny názov, pre lepšiu identifikáciu ich polohy v teréne som zvolil takúto formu.

Prvá. V Tatrách vás uviaže na lano už aj horská vodkyňa

Do nedávno výhradne mužského sveta slovenských profesionálnych horských vodcov vstúpila začiatkom júla prvá dáma. Musela odliezť tatranskú žulu, ľady či veľké steny v iných horstvách, potvrdiť vynikajúcu kondičku i špičkové lyžiarske znalosti. Všetko technicky dokonale, bezpečne a ešte to aj „muselo vyzerat“. Testosterón či estrogén, limity a nároky sú v tejto profesii naozaj emancipované. A hoci prvá slovenská vodkyňa nie je žiadna feministka, niektoré mikrosituácie predsa len napovedajú, že žena vo vyšších nadmorských výškach musí dokázať presne to, čo jej mužskí kolegovia – a ešte i čosi navyše. Zoznámte sa s Denisou Šulcovou.

👤 Jana Tomalová 📷 Martin Krystýnek, Pavla Župníková

Po štyroch rokoch kurzov a skúšok si prišla do úspešného finále. Dá sa ten pocit vôbec opísať?

Bol to mix myšlienok a pocitov. Keď sa človek do niečoho pustí, chce to dokončiť. Vie, že na to fyzicky má, ale celý proces je náročný, a tak stále na sebe pracuje. Ja osobne som to nebrala tak, že idem jednoznačne uspieť, lebo v horách sa bežným turistom aj profesionálom proste stane chyba a ja si uvedomujem, že chýb, čo môže človek urobiť, je neúrekom.

V roku 2022 sa už asi nemusíme baviť o tom, či je v pohode, ak sa žena stane horskou vodkyňou...

Mne príde úplne prirodzené, že baby sú v kopcoch. Už nie sme v neviem ktorom storočí, keď boli ženy potlačované tým, čo mohli, alebo nemohli. Ak niekoho niečo baví a je to schopný robiť, prečo by sme mali riešiť, či je to žena alebo muž? Samozrejme, že sú povolania, v ktorých je to diferencované a úplne pochopiteľné. „Prvých“ žien bolo dávno predtým mnou či v lezení alebo v inom vysokohorskom odvetví. Ale aj v našich končinách boli horolezkyne poznačené dobrou, že žena nepatrí do mužského kolektívu.

Objektívne, stať sa horským vodcom, to nie je olympiáda, kde súťažia športovci a športovkyne osobitne, v kopcoch sú

všetci v „jednom vrecí“. Môžu znamenať rovnaké mužskoženské limity extrémnu drinu pre ženu?

Ono je to tak, keď ťa baví tento druh športov, treba na sebe pracovať a trénovať. Musíš mať kondičku a vedieť liezť a lyžovať. No nemusíš mať svaly ako môj kolega na to, aby som vyliezla cestu za osem či deväť, dokážem ju vyliezť. Nepotrebujem byť najrýchlejší skialpinistom, ale zvládnem prejsť dlhé trate v dobrom čase. Myslím si, že štandard výkonu horského vodcu je vysoký, ale či je to chalan alebo baba, musíme na to trénovať a podať rovnaký výkon.

Kódex horských vodcov hovorí aj o tom,

že kolegovia majú byť k sebe navzájom priateľskí a nápomocní. Je to tak naozaj na sto percent?

V mojom lezeckom živote som doteraz nestretná zákernosť. Pomoc bola vždy samozrejme vec. I keď medzi vodcami nepôsobím dlho, predpokladám, že tam to bude podobne.

Ale podme na začiatok. Ako tá hory k sebe zavolali?

Som z Popradu, rodičia s nami chodili na základné túry a na bežky. Nejakú som mala šťastie, že som mala sestru, ktorá unikla do Tatier, následne aj partiu a začala som liezť. Takto ma to odklonilo a Tatry boli prirodzenou súčasťou môjho pohybu.

Vodcovstvo si mala v hlave už dávno, no potom prišiel čas na deti. Ako sa vlastne celá myšlienka zrodila?

Vždy som liezla a chodila som na lyže s viacerými chalani, ktorí boli či z horskej alebo chalani, ktorí si postupne začali „robiť horského vodcu“. Hýbala som sa v horách ako oni, od pätnástich rokov som učila lyžovať. Prišlo mi to prirodzené. Čiže áno, mala som tú myšlienku už skôr a je pravda, že som sa medzitým venovala naplno deťom, ale to neznamená, že som v tom čase bola vyzretá na horského vodcu aj v hlave.

Stihla si už po záverečných vodcovských skúškach v Chamonix za ten niečo vyše mesiac v Tatrách povodiť?

Stihla, už mám za sebou niekoľko Gerlachov, Lomnický štít, Prostredný hrot a Kežmarák.

Môžu tie Gerlachy ísť vodcovi na nervy? Alebo aspoň zovšednieť?

Ja som si to vybrala, takže nemôžem nadávať. Som stotožnená s tým, že na Gerlach budem chodiť často. No každý deň je iný či počasím, či človekom, ktorého vodiš – s jednou športovkyňou som bola za päť hodín naspäť na Sliezskom dome, s ďalšou skupinou to trvalo osem a pol hodiny. Keď učím lyžovať, učím na plytkom svahu dookola, ale keď mám voľno, idem si zajazdiť inde. Toto je moja práca a keď je to Gerlach, tak je to Gerlach. Je prirodzené, že si ho ľudia vyberajú, je to najvyšší vrchol Slovenska. A keď chcem ísť liezť, plánujem si túru inde.

Stihla si už aj negatívnu skúsenosť?

Nie sú to doslova negatívne skúsenosti. Prišli sme s kolegom z túry, mali sme skupinu šiestich ľudí, ja som mala trochu, on mal trochu. Chalani sa ma pýtali: „A ty by si nás akože udržala, keby sme spadli? My sme ťa sledovali celý čas.“ Tak vravím – neboj sa, udržala by som vás. Ja chápem, že je tam nedôvera voči ženskej sile, voči tomu, že som žena, slabá a ľahká. Ale stále musíš odpovedať, že si sa učila techniku, vieš to odistiť aj

s tou ľahšou váhou, dokonca musím makáť na technike ešte viac, aby som bola spokojná, že to mám pod kontrolou. Ale muža, vodcu, by sa takéto niečo neopýtali.

Tak predsa platí aj známe „nemáš chlopa, nemáš pravdy“?

Pre ženu je asi ťažké preraziť v mužskom svete. Musíš viac zabráť, aby si sa tam predrala. Pritom ty sa nederieš medzi mužov, ale tam, kde chceš ísť. Niekedy som musela urobiť toho viac, len aby som ukázala, že to dokážem. To sú také mikroveci, ktoré asi pochopí iba žena. Musím proste na to byť len mentálne pripravená.

Klienti sú, niekedy žiaľbohu a niekedy chvalabohu, naozaj všelijakí. Existuje ideálny a „strašiak“ klient?

Ideálny klient je vyšportovaný, má kondíciu, techniku, vie chodiť v teréne a hľadá len bezpečne odvedenú túru.

Myslím si, že každý sa obáva klienta, ktorý je presný opak a vtedy treba zapnúť nie na dvesto percent ako s dobrým klientom, ale na päťsto percent. Človek musí vyhodnocovať, sledovať a robiť rozhodnutia tak, aby sa z túry spoločne vrátili spokojní.

Ako vyzerá tvoj pracovný život a ako sa zmení?

Mám už dlhodobo dve sezóny. Po výške som učila lyžovať v Amerike a Kanade, teraz vediem lyžiarsku školu v Tatranskej Lomnici a na Štrbskom Plese. Keď mi skončí zimná sezóna, začínam koncom apríla robiť na Medzinárodnom festivale horských filmov v Poprade pre Mariku Hámor, teraz je to môj 22. ročník. Tam som do konca októbra alebo novembra a zase idem na zimnú sezónu. Zatiaľ plánujem pokračovať na festivale a aj zimu tráviť na lyžiach.

Mimochodom, bol a je tvoj „liebling“ spomedzi horských športov práve lyžovanie?

Venujem sa tomu, učím lyžovať, ale lezenie mám rada viac. Duchom som skôr lezec ako lyžiar.

Späť k robote. Hoci sa vodenie môže zdať ako zlatá baňa, predsa len, kurz je drina, stojí tisíce, respektíve desaťtisíce eur a aj náklady na vodenie dosahujú slušné cifry. Nežiada si to vodiť viac?

Všetci si myslia, že horskí vodcovia sú zahojení a že zarábajú šialené peniaze. Áno, suma za túru možno prekvapí, ale stres a zodpovednosť, ktorú horský vodca zažíva, je obrovská. Vstupy sú vysoké, potrebuješ sa niekam dopraviť, mať výstroj, ktorý zoderieš, lebo si v ňom denne – topánky, ruksaky, oblečenie, laná, karabiny, je to spotrebný materiál. Plus materiál pre klientov, ktorý je často zodratý skôr ako ten tvoj, ďalej poistenie, výdavkov je veľa. Ja konkrétne som si na kurzovné požičiavala, takže potrvá, kým to vrátim a budem si môcť povedať, že idem do plusu. Ale na druhej strane, hoci túra pre teba nie je fyzicky až taká náročná ako pre klienta, päť, šesťkrát do týždňa sa nedá vodiť. Teda dá, žijú medzi nami aj mimozemšťania. Ale zvyšok z nás má aj druhú prácu.

Ktorého horského vodcu, kdekoľvek na svete, by si si ty ako klientka vybrala?

Ťažká otázka... Mám takých, napríklad baby, ktoré som niekedy ako lezkyňa sledovala a dnes sú horskými vodkyňami vo Francúzsku. Úplne rada by som s nimi šla do francúzskych Álp a videla, ako to tam funguje. Nemám nejaké modly a vzory, táto doba ti umožňuje sledovať ľudí. Ešte vtedy, keď nebola doba internetu, všimala som si ich lezecké a skialpinistické úspechy, napríklad Liv Sansoz, alebo Američanku Hilaree O' Neill, teraz Nelson. Jedna vyhrávala „sveťáky“ v športovom lezení a teraz má za sebou výstupy na všetky švortisícové kopce v Alpách, druhá zlyžovala Lhotse aj Everest. A, samozrejme, je mnoho namakaných lezcov, ktorí sa ako bonus stali aj horskými vodcami. Je veľa inšpirujúcich ľudí a nehovorím, že práve žien.

A na záver trochu filozofie. Často teraz počúvaš na svoju adresu prívlastok „prvá“. Prídu po tebe do sveta horských vodcov aj ďalšie Slovenky?

Myslím si, že tu sú baby, ktoré by mohli. Určite jedna, ale tá sa ešte venuje špičkovému lezeniu, tak ktovie, kam ju to potom odkotúla. Horský vodca musí byť hotový športovec už pred kurzom, musí nadštandardne liezť, lyžovať, mať nadštandardnú kondičku. Je tam veľa disciplín a ak je niekto úžasný skalkár alebo lyžiar, ale chýba mu druhá, tretia, štvrtá disciplína, musí na sebe popracovať. Nie je to rýchlovka – je to proces, no všetko sa dá doladiť. Ak si zamienim, že chcem ísť do kurzu horského vodcu, dá sa doliezť, dotrénovať. Ale treba fakt chcieť a pracovať na sebe. ◀

Biela skala je stále živá, vďaka minerálnemu prameňu sa jej okolie mení a rastie.

Unikátne slaniská a ich vegetácia pod Tatrami

Karpatské travertínové slaniská sa vyvinuli iba v severnej časti Slovenska – v Popradskej, Hornádskej a Liptovskej kotline. Kto by sa chcel na vlastné oči presvedčiť, ako vyzerajú a vznikajú, nájde ich napríklad v Gánovciach, Hozelci, Švábovciach, Hôrke či na Sivej brade.

 Katarína Žilkovanová archív autorky

Výskyt slanísk je obmedzený na plošne malé územia v okolí výverov silne mineralizovaných vôd. Soli v nich obsiahnuté výrazne ovplyvňujú chemizmus pôdy. Na miestach, kde sa takáto voda vylieva na povrch, vznikajú zaujímavé tvary a obrazce. Vyzrážané soli (pramenit) sa tu vyskytujú v podobe zrníek a hrudiek, ktoré je možné pozorovať aj voľným okom. Minerálne látky sa ukladajú a hromadia veľmi rýchlo. Pri ponorení rastliny či predmetu do minerálnej vody je už v priebehu niekoľkých týždňov vidieť, ako sa obalujú

kôrou pramenitu. Takto zakonzervovaný predmet sa zachová dlhé časové obdobie a ostane ako spomienka z našich čias pre budúce generácie. Takýmto spôsobom pravdepodobne vznikla aj vnútorná výplň lebky neandertálc, ktorá sa našla v roku 1926 v travertínovej kope Hrádok pri Gánovciach

Po tisícročiach hromadenia pramenitu sa vytvárajú väčšie útvary, ako napríklad travertínové kopy. Jednou z nich je aj Biely kameň v doline Gánovského potoka, južne od obce Hozelec. Vznikol sústredeným

vyzrážaním travertínu okolo prameňa, ktorý tu tečie ešte aj dnes. Pod ním sa vytvorili odtokové žliabky, druhotné krátery naplnené vodou a sústava stupňovito usporiadaných drobných hrádzí. Voda od prameňa steká v tenkej vrstve a nepretržite sa tu zrážajú vrstvičky pramenitu, ktorý vytvoril celú kopy a časom sa premenil na travertín. Kameň, ktorý vznikol z vody v okolí minerálneho prameňa, je živý, pretože stále rastie a vyvíja sa. Na plochách, ktoré však prestane ovplyvňovať minerálna voda, dochádza k jeho rýchlemu zvetrávaniu.

Na zasolených pôdach našli vhodné podmienky pre existenciu slanomilných druhov. Tie sú fyziologickými, morfológickými a anatomickými vlastnosťami podobné tým, ktoré osídľujú morské pobrežie. Mnohé z rastlinných druhov rastúcich na slaných pôdach vyžadujú vyšší obsah solí v pôde (obligátne halofyty), iné ju v pôde tolerujú (fakultatívne halofyty).

Ide o vzácne, chránené a ohrozené druhy rastlín, pri ktorých je už aj z názvu zrejmá ich spätosť s morským pobrežím. Sivulka prímoorská (*Glaux maritima*), ktorá v Európe rastie predovšetkým pri Atlantickom a Severnom ľadovom oceáne, Severnom, Baltskom a Nórskom mori či barička prímoorská (*Triglochin maritima*), ktorú nájdete na morskom pobreží Veľkej Británie, Írska, Škandinávie, na pobreží Atlantiku od Francúzska po Dánsko a na brehoch Baltského mora po Poľsko. Ďalším takýmto druhom je skorocel prímoorský (*Plantago maritima*), ktorý je na morskom pobreží občajnou rastlinou, ale pod Tatrami, kde o mori môžeme iba snívať, je pozoruhodnou vzácnosťou. Okrem slanomilných druhov sa tu vyskytujú aj druhy slatinné. Vo vodnom prostredí sa darí siniciam a niektorým riasam, ktoré tvoria rôznofarebné povlaky.

Biotop slanísk je existenčne závislý na prameňoch minerálnych vôd a aj malé zmeny vo vodnom režime môžu preň mať likvidačné následky. Výskyt tohto biotopu je iba ostrovčekovitý a v ostatnom období ho do značnej miery negatívne ovplyvnil človek svojimi aktivitami.

Pod názvom Gánovské slaniská je táto lokalita v údolí Gánovského potoka zaradená ako územie európskeho významu do siete NATURA 2000. Nachádza sa tu mnoho vzácných druhov, biotopov, minerálnych prameňov, krásnych výhľadov a pri predstave, že po týchto miestach chodil i náš predchodca neandertálec, aj kus histórie. Ak sa Gánovecké slaniská rozhodnete navštíviť, majte na pamäti, že sa nachádzate vo veľmi krehkom a zraniteľnom území. Vyhýbajte sa miestam, kde minerálna voda tečie po povrchu a nena- rušujte odtokové kanály. ◀

Minerálna voda stekajúca v úzkom žliabku a druh skorocel prímoorský (*Plantago maritima*) po jeho obidvoch stranách. Na snímke vpravo je jeho detail.

Striekajúca minerálna voda z vrtu ŠHG-2

Kúsky rastlín obalené pramenitom

Sivulka prímoorská (*Glaux maritima*)

Vyžrážané soli uhlíkatanu vápenatého v podobe zrniek a hrudiek

Fakultatívny halofyt zemežlč pobrežná slatinná (*Centaurium littorale* subsp. *uliginosum*)

Pôdne roztoče. Pre väčšinu ľudí nie sú vôbec príťažlivé, avšak príroda sa bez nich nezaobíde. Prekvapujú nielen svojou rozmanitosťou, ale aj schopnosťami. Poďme sa spoločne pozrieť na to, čím sú výnimočné.

👤 Alexandra Jászayová a Gabriela Chovancová

📷 archív autoriek

Pantelozetes alpestris

Pôda sa bez nich nezaobíde

Pôda je pre nás, ľudí, veľmi málo prebádanou biomasou a samotný jej život ešte menej. Existuje množstvo objavených biologických druhov a faktov, o ktorých si môžeme všeličo prečítať. Ale v porovnaní s rozmanitosťou života, ktorý nám prúdi pod nohami, je to len nepatrný zlomok. Väčšinu živočíchov, ktoré v pôde žijú, nevieme rozoznať voľným okom. A to je pravdepodobne hlavným dôvodom, prečo nás nezaujímajú natoľko ako kamzík, vlk alebo sokol. Avšak v jedinej hrsti pôdy sa nachádza také množstvo života, ktoré si ani nevieme predstaviť. Je pravda, že pôdne živočíchy nepôsobia atraktívne. Napríklad také roztoče (*Acari*) alebo chvostoskoky (*Collembola*) nie sú ani zďaleka natoľko sympatické ako delfíny či orangutany, ale pôda a les sa bez nich nezaobídu.

Pavúky s krátkymi nohami

Začnime panciernikmi (*Oribatida*). Tieto pôdne roztoče vyzerajú ako pavúky s krátkymi nohami. Už samotné označenie roztoče evokuje asociáciu s domácimi roztočmi, ktoré sa živia šupinami kože a spôsobujú alergie. Časť panciernikov sa takto správa, ale k stromom. S veľkou chuťou konzumujú odumretú rastlinnú hmotu, ktorá sa hromadí na povrchu pôdy v podobe bylinného a listového opadu, iné sa živia hubami, pijú tekutinu, ktorú vylučujú vlákna húb. Veľmi obľubujú aj cukor, ktorým stromy zásobujú partnerské huby. Vo všeobecnosti pôdni obyvatelia dokážu ovplyvňovať jej štruktúru svojimi exkrementmi, ktoré sa stávajú súčasťou pôdy a vplývajú na jej úrodnosť. Pôdna vlhkosť je jedným z najdôležitej-

ších činiteľov ovplyvňujúcich výskyt panciernikov, a to prostredníctvom potravy, pretože vytvára podmienky pre vývoj mikroorganizmov, plesní a húb. Najväčší počet druhov a jedincov je sústredený do vrstvy machov, opadu, lesných porastov alebo rizosféry tráv. V týchto vrstvách sú relatívne najlepšie podmienky pre život a vývoj živočíchov. Najväčšie spektrum panciernikov sa nachádza v lesných ekosystémoch, kde dosahujú dominanciu až do 90 percent. Na otvorených lúkach, bez závetria sa ich dominancia znižuje. Pôdne roztoče boli zistené aj v najextrémnejších typoch prostredia ako napríklad v púšťach, v skalných vrcholoch ľadovcov, vo vnútrozemí Antarktídy, v baniach a podobne. Bez týchto malých pavúkovcov sa ekosystém nezaobíde. Preto sme sa v našom výskume zamerali na zistenie skladby fauny pôdnych roztočov vo vysokých nadmorských výškach alpskeho stupňa Tatier. Klimatické podmienky, najmä zmeny teplôt a zrážok s meniacou sa nadmorskou výškou podmieňujú druhové zloženie lesných spoločenstiev, ale taktiež ovplyvňujú životný cyklus parazitov a ich hostiteľov. Na území Tatier sa so stúpajúcou nadmorskou výškou mení klíma, ochladzuje sa. Vzhľadom k špecifickým podmienkam sú tu zastúpené všetky výškové vegetačné stupne – podhorský (submontánný), horský – lesný (montánný), podhľňny (subalpínsky), hľňny (alpínsky), vrcholový – podsnežný (subniváľny) a práve v alpínskom stupni sa nachádza väčšina vzácnych a ohrozených vysokohorských druhov.

Štyri rôzne lokality a ten istý postup

V rámci výskumu so zameraním na zistenie parazitofauny tatranských endemitov – kamzika vrchovského tatranského a svišta vrchovského tatranského na území Tatranského národného parku sme odoberali vzorky pôdy na akarologickú analýzu. Pancierniky majú aj epidemiologický význam, pretože niektoré druhy pôsobia ako medzihostitelia v životnom

Berleseho-Tullgrenov aparát, v ktorom sa sušia pôdne vzorky a separuje sa pôdna fauna.

cykle pásomníc. Sú schopné prijať vajíčko pásomnice ako potravu a v ich tele sa za vhodných podmienok vyvinie infekčné štádium – cysticerkoid. Takýmto roztočom sa potom môžu náhodne nakaziť kamzíky alebo svište pri spásaní porastov. V našom výskume prezentujeme faunistické nálezy a ekologické výsledky panciernikov zo štyroch lokalít Vysokých a Západných Tatier – z Tomanovej, Velickej a Waksmundzkej doliny, ako aj z Lomnického sedla. Pôdu sme odoberali náhodne z miest, kde sme našli kamzičí a svišťa trus. Z pôdných vzoriek sme vyseparovali pancierniky, ktoré sme určovali podľa identifikačných kľúčov. Aby sme mohli zistiť, o aký druh roztoča ide, museli sme ho vložiť do kyseliny mliečnej, ktorá rozruší povrchovú štruktúru a pigmentáciu telička, no zachová morfologické štruktúry, podľa ktorých sa dá jedinec identifikovať.

Čo ukázali analýzy?

Celkovo sme určili vyše 22 000 jedincov. Na štyroch lokalitách sme zistili 101 druhov panciernikov z 33 čeladi. Najviac zastúpenými čeladami boli *Tectocephidae* (20,9 %), *Scheloribatidae* (11,7 %) a *Oppiidae* (9,5 %). Naš výskum ukázal rodovú rozmanitosť skupiny, v závislosti od vyššej nadmorskej výšky (v priemere 1 943,4 m n. m.). Zistili sme 35 druhov, ktoré boli spoločné pre všetky lokality. Najrozmanitejšími boli Velická dolina (30 druhov) a Lomnické sedlo (26 druhov). Najpočetnejšie zastúpeným druhom bol maličký *Tectocephus velatus* (280 – 320 µm; 11,9 %). Je to druh roztoča, ktorý pre svoj výskyt preferuje skôr otvorené priestranstvá ako borovicový les, trávnaté oblasti či časti lúk nad alebo pod kosodrevinou. Má rád nižšiu pôdnu vlhkosť a vyššiu teplotu. Vyskytuje sa však aj v extrémnych biotopoch, ako sú napríklad rašeliniská. Viaceré chladnomilné druhy panciernikov zistené v Tatrách sú rozšírené v arktickej tundre a zároveň v alpínskom stupni niektorých európskych pohorí. Vo vyššom počte sme v našich zberoch identifikovali alpské a karpatské endemity *Oribatella dudichi* a *Metrioppia helvetica*. Ak si pod mikroskop položíme jedince, uvidíme,

že sa od seba výrazne odlišujú. Napríklad druh *Neoribates aurantiacus* je zaujímavý svojimi pteromorfami („krídelkami“). U *Metabelba pulverosa* a *Belba corynopus* teličko pozostáva z typicky dlhých „korálkovitých“ končatín alebo už spomínaná *Oribatella dudichi* sa pýši svojimi vykrojenými lamelami. Opad (konáriky, suché listie, pôdna hrabanka) a oblasti s výskytom machu osídľujú viac pigmentované jedince ako napríklad *Conoppia palmicincta* a *Liacarus coracinus*. Niektoré druhy pri výraznom ochladení upadajú do stavu strnulosti a nehybne prečkávajú nepriaznivé podmienky, iné majú silné nohy a migrujú na vegetáciu alebo na stromy. Takto migrujúce jedince pastvinných a lúčnych biotopov sú významné práve parazitologicky, pretože môžu byť potenciálnymi medzihostiteľmi pásomníc.

Migruje vďaka vtákom

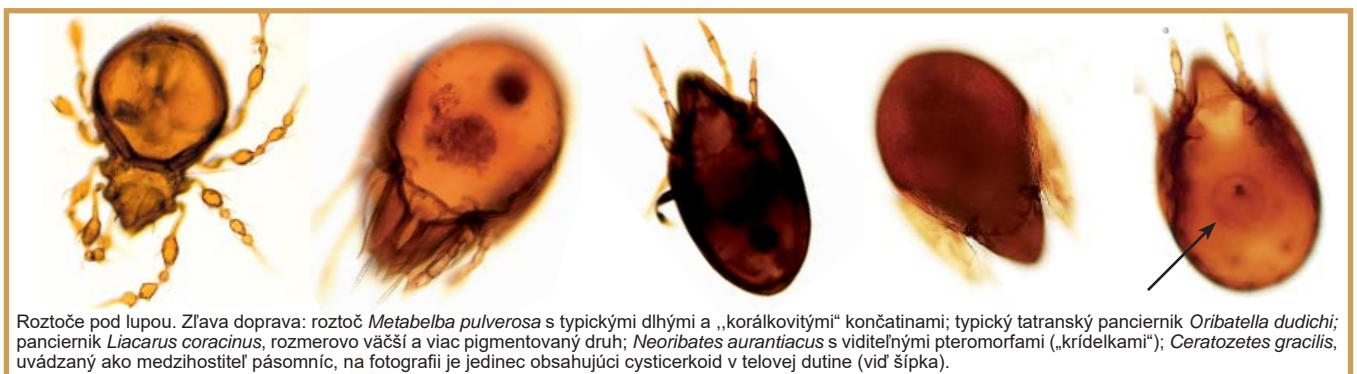
Veľmi zaujímavým vysokohorským druhom je *Pantelozetes alpestris*, ktorý preferuje machové zárasty horských oblastí. Hojne sa vyskytuje aj v zatienených oblastiach. Zdroje uvádzajú jeho výskyt tiež v jaskyniach a v netopierom guáne. Bežne sa vyskytuje pod kosodrevinou, čiže nejde o výhradného obyvateľa alpínskych lúk. Za posledné roky absentujú údaje o jeho výskyt v Tatrách, no prekvapivo sa v našich zberoch objavil vo vyššom počte (592 jedincov). Môžeme preto konštatovať, že druh je viazaný na vysokohorské prostredie a preferuje chladnejšie a vlhšie biotopy. Zaznamenali sme ho na všetkých štyroch lokalitách. Z literatúry je známy aj z iných oblastí Tatier. Najvyššie bol zistený na lokalite Hincove plesá (1 967 m n. m.), čo výškovo súhlasí s našimi nálezmi. Jeho príbuzný druh *Pantelozetes paolii* sa bežne vyskytuje v opade listnatých a ihličnatých lesov, zamokrených až vlhkých pôdach vysokohorských lúk. Ide o hojný druh, ktorý možno nájsť v rôznych povrchových biotopoch, čo naznačuje, že sa dokáže vyrovnáť so širokou škálou podmienok prostredia. Preto je v literatúre uvádzaný ako druh s rozsahom rozšírenia od nížin po vysokohorské pásmo. Zaujímavosťou je, že zvyšuje svoju populačnú hustotu najmä na pokosených trávnatých plochách,

čo v prípade iných druhov nebýva zvykom. Je preto na mieste otázka, ako sa tieto maličké jedince dostanú z jedného miesta na druhé. Peši sotva, pretože za celý svoj život prejdú ledva meter. Odpoveďou je, že k väčšej migrácii im slúžia hlavne vtáky. Malé pôdne živočíchky sa zachytia na perí a presúvajú sa ako „čierni pasažieri“.

Prítomnosť cysticerkoidov potvrdená

Pri odberoch pôdy na jednotlivých stanovištiach sme odmeriavali teplotu pôdy a pôdnu vlhkosť. Na lokalite Tomanová dolina, ktorá je situovaná v Západných Tatrách v turisticky neprístupnom teréne a na rozdiel od ostatných žulovitých lokalít má vápencový pôdny profil, sme nameľovali priemernú vlhkosť 22 percent. Tu sme objavili u panciernika *Ceratozetes gracilis* cysticerkoid. Tento panciernik preferuje pre svoju existenciu vlhšie prostredie. V Lomnickom sedle, kde bola nami zaznamenaná najnižšia vlhkosť (18,4 %), sme tento druh roztoča nenašli. Dá sa konštatovať, že to môže byť spôsobené práve nižšou vlhkosťou danej lokality. Cysticerkoid sme identifikovali aj u druhu *Edwartzetes edwardsi* vo Velickej doline. Tento druh je známy po celom území vysokohorského pásma. Jeho výskyt nie je obmedzený výškami teplôt a vlhkostí, no v našich zberoch nebol veľmi početný. Koprologickými metódami sme potvrdili vajíčka pásomníc *Moniezia* sp. v truse kamzíkov a *Ctenotaenia marmotae* v truse svištov. Výskyt infikovaných roztočov týmito parazitmi v prírodných podmienkach je veľmi nízky v porovnaní s vysokou početnosťou panciernikov na meter štvorcový. Očakávali sme preto veľmi nízku prítomnosť cysticerkoidov v roztočoch, ale podarilo sa nám ich potvrdiť. Vzhľadom na tento fakt stále pokračujú výskumy zamerané na túto problematiku na území Tatier. Poznatky o rozmanitosti pôdnej fauny a ich ekologickej viazanosti na konkrétne podmienky prostredia poukazujú na mimoriadny význam Tatier a na jedinečnosť územia z hľadiska evolúcie. ◀

Pozn.: Článok vznikol na základe spolupráce Výskumnej stanice Správy TANAP-u v Tatranskej Lomnici, Parazitologického ústavu SAV v. v. i. a Univerzity veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach.

Roztoče pod lupou. Zľava doprava: roztoč *Metabelba pulverosa* s typickými dlhými a „korálkovitými“ končatinami; typický tatranský panciernik *Oribatella dudichi*; panciernik *Liacarus coracinus*, rozmerovo väčší a viac pigmentovaný druh; *Neoribates aurantiacus* s viditeľnými pteromorfami („krídelkami“); *Ceratozetes gracilis*, uvádzaný ako medzihostiteľ pásomníc, na fotografii je jedinec obsahujúci cysticerkoid v telovej dutine (viď šípka).

Vodopády **XI.** Tatier

Studené doliny sú rekordérmi v počte a koncentrácii vodopádov, plies a ďalších prírodných zaujímavostí, čím sa zaraďujú bezpochyby medzi najnavštevovanejšie tatranské doliny. V tejto časti seriálu Vodopády Tatier spoločne nahliadneme práve do ich malebných zákutí.

  Milan Lučanský

Horný Studený vodopád*

Dnešnú časť putovania za tatranskými vodopádmi začneme v ústí Studenej doliny, konkrétne v Tatranskej Lesnej na žltom značenom turistickom chodníku. Kráčame dolinou proti prúdu Studeného potoka, ktorý tečie po jeho pravej strane a ešte predtým, ako sa dostaneme k najväčšej atrakcii tejto doliny, známym Vodopádom Studeného potoka, nás chodník po počiatočnom miernom stúpaní zhruba po pol hodine privedie do zaujímavej lokality zvanej Christlová. V týchto miestach má trasa rovinatý charakter a málokto má návštevník vie, že práve kráča po dne jazernej panvy, ktorú v dávnej minulosti vyplňali vody Studenopotockého plesa. S rozlohou asi 45 hektárov bolo kedysi najväčším plesom Tatier. Rozprestieralo sa vo výške 1 125 m n. m. a dosahovalo hĺbku okolo 25 metrov. Dôvodom jeho zániku bolo pravdepodobne narušenie morénového valu eróznou činnosťou Studeného potoka, keďže jazero bolo prietočné.

Pokračujeme ďalej a zakrátko sa dostávame k drevenej vyhlídkovej terase pri dolnej časti Vodopádov Studeného potoka, ktoré sa nachádzajú pod sútokom Malého a Veľkého Studeného potoka vo výškovom rozpätí 1 150 až 1 270 m n. m. Vzdušná vzdialenosť medzi týmito bodmi je necelých 700 metrov. Studený potok v tomto úseku prekonáva terénny zlom množstvom kaskád a niekoľkých, prevažne malých, vodopádov. Prvým zdola je približne pätnásťmetrový dvojstupňový Dlhý vodopád ležiaci vo výške 1 185 m n. m. Následné kaskády, končiace pri už spomínanej vyhlídkovej terase, však už nemožno spájať s vodopádom, ako to robia niektorí autori. Táto skutočnosť zrejme viedla aj k pomenovaniu Dlhý vodopád.

Vyššie položený Veľký vodopád sa nachádza vo výške 1 225 m n. m. Vodný tok sa nad ním rozvetvuje do šírky, takže jeho vody prepadávajú cez skalný prah vo viacerých prúdoch. Aj keď má výšku len sedem až osem metrov, pri vysokých vodných prietokoch je to práve jeho šírka, ktorá z neho robí „veľký“ vodopád vzbudzujúci rešpekt.

Míname romantické zákutia s peknými kaskádami a malými vodopádmi, avšak niektoré z nich sú už ukryté pred zrakmi turistov. V blízkosti Starolesnianskej poľany, ktorej dominuje známa Rainerova chata, sa Studený potok, ako už bolo spomenuté, rozdeľuje na Malý a Veľký Studený potok. Vstupujeme do sedem kilometrov dlhjej Veľkej Studenej doliny orientovanej západno-východným smerom. Z južnej strany ju lemuje mohutná rászoča Slavkovského štítu (2 452 m n. m.), zo severu masív Prostredného hrebeňa s dominantným Prostredným hrotom (2 441 m n. m.) a vo vyšších partiách štíty hlavného hrebeňa Tatier. Keďže Veľký Studený potok v tejto doline neprekonáva žiadne výrazné terénne zlomy, nenachádzajú sa na ňom žiadne významné vodopády. Výnimku predstavuje iba krátky úsek vo výške 1 470 až 1 500 m n. m., kde vytvára pekné kaskády. Podobne ako nevelký, zhruba päťmetrový Horný Studený vodopád* ležiaci vo výške 1 495 m n. m.

Na skalnom prahu v dolnej časti Veverkovho žlabu spadajúceho zo Slavkovského štítu sa vo výške asi 1 510 m n. m. nachádza Slavkovský vodopád. Má niečo viac ako tridsať metrov. Aj keď je viditeľný z turistického chodníka (pri výstupe dolinou

po ľavej strane), často uniká pozornosti. Dôvodom je malý prietok vody. Počas zimných mesiacov však vytvára mohutný ľadopád, známy ako Veverkov. Zvlášť vyhladávaný je význačnými lezenia v ľade.

Veľká Studená dolina je rekordmankou v počte plies. Nachádzajú sa predovšetkým v jej horných partiách. Tých väčších môžeme narátať osemnásť, no týmto sa ich výpočet ani zďaleka nekončí, pretože v tejto lokalite sa vyskytuje ešte množstvo ďalších pliesok a ôk. Najväčším je Ladové (Zbojnícke) pleso s rozlohou 1,74 hektára. Leží vo výške 2 057 m n. m. a je hlboké 18 metrov. V súvislosti s Veľkou Studenou dolinou nemožno nespomenúť populárnu Zbojnícku chatu (1 960 m n. m.), ktorá patrí k obľúbeným cieľom návštevníkov Tatier.

V ďalšom pokračovaní seriálu Vodopády Tatier navštívime susednú Malú Studenú dolinu a spoločne sa presvedčíme, že širokým spektrom prírodných krás patrí k tým „veľkým“.

Pozn. autora: Keďže väčšina z vodopádov, ktoré vám na stránkach časopisu TATRY postupne predstavujeme, nebola doteraz podrobnejšie prebádaná a mnohé z nich nemajú ani len mená, pre ľahšiu orientáciu v ich evidencii a takisto aj v teréne si občas pomôžeme vlastnými pracovnými názvami. Tie sú v texte označené hviezdíčkom (*).

Dlhý vodopád

Veľký vodopád

Vedúca mi dala kazeták a fľašu vodky, aby som za nimi zašla. Mala som asi dvanásť rokov, zo začiatku im bolo smiešne, čo to ja taká malá chcem. Ale keď som vytiahla tú vodku, veruže mi zaspievali: Hej, džifce z Javořiny, hej, chlopiec na doline,“ hovorí Janka Tomalová (rod. Bajusová), ktorá bola súčasťou súboru v rokoch 1975 až 1978.

Bývalí členovia, ktorých sme oslovili, si na Martu Chamillovú spomínajú ako na „sekeru“. Bola veľmi prísna, na skúškach vyžadovala viac než stopercentnú disciplínu, vedela „drviť slovom“ a v časoch zhruba pred päťdesiatimi rokmi nebolo výnimkou ani „zaucho“. Zároveň sa zhodujú, že ak by taká nebola, ani Tatranka by nedosahovala niekdajšej kvality. Vzostup prišiel veľmi rýchlo. V roku 1963 sa súbor sformoval, o rok žal úspechy na festivale v Strážnici, rok na to vystupoval na novoročných slávnostiach na Pražskom hrade a v júni 1965 sa už začala séria víťazstiev na prehliadke detských súborov v Trenčíne. Pre folkloristov z Vrbova sa stalo automatickým, že

Po stopách Jána Olejníka: Kľukatými cestami

Vraj kto hľadá, nájde. Ale niekedy sa pravdivosť tohto výroku naplní inak, a v konečnom dôsledku ešte lepšie, ako by človek čakal. Keď som v archíve Múzea TANAP-u preuktrávala skriňu plnú historických snímok, nenašla som tie s tabuľkami o uzávere „Belianok“, po ktorých som pôvodne pátrala. No do rúk sa mi priplietla čiernobiela kôpka, zaujala ma najmä fotografia vyššie. Keď som ju otočila a prečítala si popisok, dvihla som obočie a vedela som dve veci: že sa fotke raz povenujem viac a že tie tabuľky z „Belianok“ určite nájdem, keď budem v archíve nabudúce hľadať čosi úplne iné.

 Jana Tomalová archív Múzea TANAP-u

Vzadu na fotografii som čítala ceruzkou napísané: „neg. č. 21670 Vrbov vedúca detského súboru Tatranka pri ZDS a Dr. J. Olejník, CSc., 12. V. 1975, foto B. Mrhová“. Okrem toho, že mi záber „parádne“ zapasoval do úvodu seriálu *Po stopách Jána Olejníka*, ktorý som práve pripravovala, cítila som, že si zaslúži viac pozornosti. Bolo mi totiž jasné, že tí dvaja na fotke sú rovnaká krvná skupina. On i ona folklór pozitív. Vedela som, že detský súbor Tatranka pri ZDS Vrbov má za sebou plodnú minulosť, a to najmä preto, že jeho vedúca Marta Chamillová bola „stará škola“ a tiež, že mám nejaké rodinné väzby, ktoré ma môžu poviesť k zdrojom. To bolo na začiatok pátrania po folklórnom prepojení hlavnej postavy nášho seriálu s Tatrankou dosť informácií a ešte čosi navyše.

Hry, režim a systém

Detský súbor Tatranka založila Marta Chamillová v roku 1963, do Vrbova prišla ako učiteľka slovenčiny so skúsenosťami s vedením folklórneho súboru v jej predchádzajúcom pôsobisku, v Sabinove. Repertoár Tatranky pozostával z pôvodných goralských detských hier a tancov na základe zberateľskej práce. Námety získavala s magnetofónom po okolitých dedinách a nahrávacie zariadenie zverovala aj mladým súboristom, chodili po domoch a sami nahrávali piesne, porekadlá i spomienky, ktoré potom vedúca pretavila do javiskovej podoby. Deti navštevovali a zaznamenávali tradície starších členov svojich rodín, susedov či známych, ale aj iných potenciálnych informátorov. „Vedľa nás v Kežmarku bývali chlapi z Poľska, ktorí robili na OSP (Okresný stavebný podnik, pozn. red.)

na prehliadkach vyhrávali prvé miesta a cestovali po Európe.

Pod dohľadom učiteľky a s jej pomocou šli súboristi, deti z Vrbova, Žakoviec, Vlčovej, Abrahámoviec či Lubice a ich rodičia goralské kroje a vyrábali i pomôcky do hier a tancov. Okrem toho, že každý zodpovedal za vlastný kroj a jeho špičkový stav, na všetko v súbore existoval systém. Pred každým vystúpením dostali speváci a tanečníci vypiť detskú výživu, čo bola starosť niekoho z členov, podobne ako aj nachystať pomôcky na javisko – a pri detskej zábudlosti si táto „pozícia“ neraz vyžadovala aj operatívnu v podobe akútneho riešenia. Ďalšia z bývalých členiek, Mária Koľová (rod. Schmögnerová), si spomína na systém zbierania sa na skúšku. Vedúca určila člena, ktorý vyrazil po druhého, spolu šli po ďalšieho, a tak priberali deti naprieč dedinou, aby sa na nikoho nezabudlo. Krojové súčiastky, látky, plné krabice detských výživ, všetko išlo podľa niekdajšej zástupkyne ZDS Vrbov Eleny Schmögnerovej z platu Marty Chamillovej. Po štrnástich rokoch tvorivej práce odišla v júni 1977 vedúca do dôchodku. Jej miesto zaujali odchovankyne Marta Bednárová a Anna Gurgolová, ktoré celkom „neosiřli“, Marta Chamillová s činnosťou ešte pomáhala. V roku 2000 dala po kríze Tatránke šancu ešte aj Lujza Šoltésová, súbor však dnes už nefunguje.

Hľadanie zatiaľ márne

Nájsť ďalšie stopy po kôpke fotoklenotv Tatranky z archívu Múzea TANAP-u

nebolo jednoduché. Kroniku a ďalšie poklady Tatranky si Marta Chamillová veľmi strážila a po jej smrti v roku 1999 sa akoby zľahla zem po hmotnom dedičstve zaniknutého súboru. Kronika, nahrávky, kroje, party... Ani jednej z troch nasledovníčiek „mamy“ Tatranky sa nepodarilo dostať k cenným materiálom. „Po jej smrti som pátrala po všetkom vzácnom, o čom som vedela, že pani učiteľka Chamillová v oblasti folklóru, a špeciálne goralskej etnografie, spracovala. Nedopátrala som sa, bohužiaľ, k ničomu, čo je veľká škoda. Všetko sa zahadne stratilo,“ hovorí niekdajšia členka a vedúca súboru Anna Olekšáková (rod. Gurgoľová). Viac indícií nemajú momentálne v Podtatranskom osvetovom stredisku, ani v základnej škole vo Vrbove a dokonca ani na obecnom úrade. Zmiznuté artefakty folklórnych kolektívov nie sú však vizitkou iba Tatranky. Viaceré súbory, najmä v období divokých deväťdesiatych rokov minulého storočia, poznačila nesprávna interpretácia súkromného vlastníctva. Do-

Seriál *Po stopách Jána Olejníka* sleduje odkaz významného etnografa, ktorý venoval výskumu v podtatranských obciach počas desaťročí profesionálny i súkromný život, no najmä celé svoje srdce. Hľadal drevenice schúlené pod štítmí hôr a i to, čo jednoduché domčeky ukrývali – ľudí a ich zvyky, ktoré sprevádzali všedné radosti, starosti i výnimočné chvíle v živote človeka spod Tatier. V našom dvojmesačníku si našli miesto desiatky článkov z pera Jána Olejníka. Keď však po ňom ostala na Výskumnej stanici Správy TANAP-u prázdna stolička, vyschol i prameň etnografických článkov. Kráčame aspoň v niektorých jeho šlapajach, aby ste si v časopise TATRY opäť prečítali čosi o živote miestnych obyvateľov v minulosti.

pesničkách, keď prišiel na skúšku, dával nám rady o obliekaní krojov, budil rešpekt, ale bol to veľmi dobrý človek,“ roz-pamätáva sa niekdajšia členka Tatranky. Podľa všetkého však Marta Chamillová nebola len príjmatelkou rád, ale rovnocennou partnerkou. „Etnografi, umeleckí vedúci súborov a choreografi prichádzali za ňou nie preto, aby ju viedli za ručičku, ale práve naopak, čerpali od nej vedomosti a dlhoročné skúsenosti. Reálne bola studnicou vzácných informácií nielen v oblasti folklórnej metodológie, choreografie a et-

neprihádzali podľa Anny Olekšákovvej do úvahy v technickom prevedení, ani pri šití krojov. „Každá použitá látka, musela byť originálna, krokové variácie a technika ich prevedenia smela byť len autentická. Nič štylizované. A to bolo fascinujúce a krásne,“ hovorí Olekšáková. To len potvrdzuje vyjadrenie Marty Chamillovej pre časopis TATRY spred takmer päťdesiatich rokov: „Dnes tí, čo ocenili toto bohatstvo, prichádzajú s obdivom a skromne do nízkych chyží, ukryté vynášajú na svetlo, čerpajú z bohatstva folklóru tohto ľudu. Je to on, hrdý, málovravný, ale keď sa s ním spriatelíme, musíme sa k nemu stále vrac-ať ako k úprimnému priateľovi, citlivému, ktorý nám dá ochotne načrieť do studnice dávnych krás.“

Hoci kronika súboru plná fotografií plagátov, ocenení, pamätných listov, výstrižkov z novín, rovnako ako aj kroje, nahrávky a ďalšie vzácnosti súboru sú zatiaľ v nedo-hľadne, autenticitu, detský svet a poéziu repertoáru Tatranky zachytila Slovenská televízia programami *Tam za lesom za lúkou* (1973) a *Bedeme še grač* (1983). ◀

za Tatrankou

teraz sa nachádzajú na mnohých povelách a v pivniciach súčiastky, kroje, partitúry, ktoré „dostali nohy“ a stratili sa zo skriň dokonca i ešte stále existujúcich súborov.

Oprášili spomienky

O spolupráci medzi Jánom Olejníkom a Martou Chamillovou by sme sa iste dozvedeli viac, ak by sme sa dostali k jej písomnej dokumentácii. „Kronika, ktorú viedla, poznámky a postrehy z vystúpení súboru a stretnutí s významnými osobnosťami, ktoré si s absolútnou precíznosťou zapisovala, ďalej krokové variácie, ktorých techniku po fázach zakresľovala, zvyky, tradície, spevy z goralského regiónu, ktoré nielen nahrávala na magnetofón, ale aj detailné popisovala po technickej, materiálnej, personálnej, ale hlavne po umelecko-choreografickej stránke, by mohli poslúžiť nielen tým, ktorí amatérsky s veľkým zánietením vedú detské folklórne kolektívy, ale aj odborníkom z radov etnografov a choreografov,“ spomína si Olekšáková. Bez spomienok na papieri sa naše hľadanie prenieslo do roviny živých ľudských kroník. Bývalí členovia polistovali v polstoročných zaprášených spomienkach z detstva. Ján Olejník občas prichádzal na skúšky súboru a spolu s Tatrankou sa autobusom zväžal na festival do Východnej. Martu Balabasovú (rod. Slivovú) si vedúca do súboru stiahla po víťazstve v Podtatranskom slávikovi, mladá speváčka chodila Chamillovej pomáhať i s upratovaním, zopárkrát bol na návšteve aj tatranský etnograf. „Rozprávali sa o natočených

nografie, ale aj čisto ľudského správania,“ charakterizuje Olekšáková. Kontakty, ktoré nadväzoval Ján Olejník s členmi súborov a s ich vedúcimi, mali pre neho neobyčajný zážitok a spätný odraz v bádateľskej práci. „S mnohými sa potom stretávam v priebehu roka, počas terénneho výskumu. Stávajú sa mi spoľahlivými informátormi v mojej práci. Pritom sa snažím byť im spoľahlivým, dobrým poradcom,“ vyjadril sa samotný Ján Olejník. Považoval sa za šťastného človeka, pretože mohol prežiť väčšiu časť svojho života v „teréne“ a sledovať i zaznamenávať ľudové tance v tradičnej, neštylizovanej forme. Rovnako zmysľala Marta Chamillová, štylizácie a imitácie

Zdroje:

Tatranka – spieva a tancuje. TKÁČ, Ivan. In: *Vysoké Tatry* 2/1968, s. 15.
Tancovala a neznala. OLEJNÍK, Ján. In: *Vysoké Tatry* 5/1973, s. 18 – 19.
Východná 1970. OLEJNÍK, Ján. In: *Vysoké Tatry* 4/1970, s. 12 – 13.
JÁGEROVÁ, M. 2019. Ján Olejník. In: *Etnológia v regiónoch*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2019, s. 109 – 127. ISBN 978-80-558-1468-1.

Gro repertoáru tvorili detské hry.

Milióny do Cesty slobody

Cestu slobody, ktorá spája pôvodné tatranské osady, čaká rozsiahla rekonštrukcia. Prešovská župa chce počas najbližších rokov do nej „naliať“ takmer 43 miliónov eur. Modernizácia prvých dvoch etáp oficiálne odštartovala koncom júna, projekt však počíta ešte s ďalšími piatimi. Naposledy si cesta prešla rozsiahlejšou premenou koncom šesťdesiatych rokov minulého storočia, keď sa Vysoké Tatry vo veľkom pripravovali na legendárne majstrovstvá sveta. Niektoré jej časti sa však dostali na rad až neskôr.

 Martina Petránová **Pavol Král**

Zatiaľ sa práce rozbehli na prvých dvoch úsekoch. Okrem časti Podbanské – Pavúčia dolina, kde cestári v lokalitách Pribylina, Štrbské Pleso a Východná postupne opravujú spolu 7,62 kilometra ciest, dva mosty a dvadsiatu priepustov, sa modernizácie dočká aj úsek Tatranské Matliare – križovatka s cestou I/66, ktorou sa dá dostať až do Tatranskej Javoriny, kde je hraničný priechod s Poľskom. Projekt ráta s rekonštrukciou 6,12 kilometra vozovky, piatich mostov a ôsmich priepustov. Náklady vy-

číslil Prešovský samosprávny kraj (PSK) dokopy na približne 5,6 milióna eur. Župa postupne plánuje opraviť celkovo takmer 45 kilometrov ciest v lokalite Vysokých Tatier, na ktorých sa nachádza 26 mostov a rovnaký počet oporných múrov. Investícia podľa projektu bude atakovať 43 milióna eur, opravy by mali byť financované prevažne z európskych zdrojov.

Hotovo za päť rokov

„Celú rekonštrukciu odhadujeme na ob-

dobie zhruba päť rokov. Verím, že eurofondy budú pre túto cestu otvorené aj po roku 2023. Už teraz sme úspešní s ďalšou časťou projektu týkajúcou sa mostov a múrov, kde sme v procese verejného obstarávania, s realizáciou ktorej by sme chceli začať ešte tento rok, predpokladám koncom augusta. Dobrou správou je aj to, že dva úseky označené ako číslo dva a päť v zmysle delenia projektu sú už schválené a zmluvy na poskytnutie nenávratných finančných prostriedkov pre ich rekonštrukciu sú pred podpisom,“ pochvaloval si ešte koncom júna riaditeľ Správy a údržby ciest PSK Marcel Horváth. Podľa neho projekt rekonštrukcie Cesty slobody predstavuje jednu z najväčších investičných akcií v doprave na území kraja za ostatné roky.

Plynulejšia doprava i menej nehôd

Modernizácia najdlhšej a jednej z najfrekventovanejších komunikácií v regióne, ktorá má navyše veľký dopravný význam i z pohľadu cestovného ruchu, by mala priniesť zvýšenie plynulosti cestnej premávky

a zníženie počtu nehôd, ako aj zmiernenie nepriaznivého vplyvu dopravy na okolité prostredie. Vodiči však počas rekonštrukcie musia rátať s obmedzeniami, na práce bude vyčlenený jeden pruh, druhý ostane prejazdný.

Z histórie

V minulosti bola cesta II/537, ktorej dnes nikto nepovie inak ako Cesta slobody, známa pod inými názvami. Súčasnú podobu dostala až pred legendárnymi majstrovstvami sveta, ktoré v roku 1970 hostilo Štrbské Pleso. Neskôr síce prišli na rad modernizácie viacerých úsekov, no jej trasa, až na časť medzi Tatranskou Poliankou a Vyšnými Hágmi, kopírovala pôvodné kontúry. Vráťme sa však do vzdialenejšej histórie. S myšlienkou prepojiť tatranské osady začal ešte koncom 19. storočia koketovať Uhorský karpatský spolok (UKS). Tie mali dovtedy, ako v publikácii *História dopravy vo Vysokých Tatrách* uvádza historik Ivan Bohuš, cestné spojenia len so svojimi materskými obcami a z obáv pred konkurenciou sa dokonca takýmto úvahám bránili. Verejnosť mala ale iný názor. Úsek medzi Starým Smokovcom a Štrbským Plesom najskôr spojil peší a jazdecký chodník, neskôr prišlo aj na cestu, po ktorej dokázali prejsť kónské záprahy. Keďže na jej vybudovanie prispela aj arcikňažná Klotilda, ktorá mala svoj letohrádok v Starom Smokovci, uznesením ústredného výboru UKS z 5. augusta 1888 dostala vozovka oficiálny názov Klotildina cesta. Údržbu a ďalšie rozširovanie financovali z výberu mýta. Len pre zaujímavosť, od 1. júna do 1. októbra 1890, kedy začala platiť licencia na jeho uplatnenie, prešlo cez mýtnicu v Tatranskej Polianke 532 platiacich a 62 neplatiacich záprahov, 80 platiacich a osem neplatiacich jazdcov. Okrem nich so zľavou po nej prehrkotalo aj 30 kočov s účastníkmi celoštátnej lesníckej konferencie. Peší turisti mýto neplatili a v štatistike nie sú zarátaní. Ruku k dielu pridalo aj ministerstvo obchodu. Pomohlo, že cestu v roku 1891 zaradilo do siete spišských župných komunikácií. S týmto krokom totiž prišli ďalšie financie. Zo svojho rozpočtu rezort vyčlenil päťtisíc zlatých na urýchlenie stagnujúcej výstavby. Budovalo sa aj opačným smerom – zo Starého Smokovca do Tatranskej Kotliny. Po tom, čo 4. septembra 1889 po ešte nedokončenej ceste prešli bričky habsburského arcikniežacieho páru Márie Terézie a Karola Ludovíta, pomenovali tento úsek Cesta Márie Terézie. Neskôr cestu potiahli až po Lysú Polanu, aby sa ulahčil turistický kontakt s poľskými Tatrami.

S novým názvom

Názov Cesta slobody spojnicu tatranských osád prischol až v roku 1919. Preme-

novali ju na návrh Aloisa Chytila a Fedora Droppu, ktorí sa vo Vysokých Tatrách po tom, čo Uhorsku zazvonil umieračik, iniciatívne pustili do nahrádzania dovtedajších maďarských názvov. Nové označenie malo pripomínať vznik samostatnej Československej republiky a neskôr sa vžilo aj pre úsek z Tatranskej Kotliny po Lysú Polanu. Ako ďalej píše Bohuš, od roku 1923 komunikáciu postupne rozširovali a asfaltovali. „Pri výstavbe bolo nutné vykonávať až deväť metrov hlboké zárezy v svahoch, tvorených z 50% tvrdou žulou. Denne na trhacie práce použili 150 až 200 šúlkov dynamitu. Najnáročnejšia výstavba bola na 10,5 kilometra dlhom úseku z Vyšných Hágov na Štrbské Pleso, kde premiestnili 150 000 m³ zeminy. Na celej stavbe bolo potrebné vybudovať 48 „umelých objektov“, t. j. priepustkov, mostov a oporných múrov. Na murárske práce bolo použitých 6 000 m³ a na samostatnú vozovku 22 000

m³ kameňa. Mokrý terén pod násypmi, miestami až 10 metrov vysokými, bol odvodnený trativodnými priekopami, štyri metre hlbokými, vyloženými kameňom s celkovým objemom 3 000 m³,“ konkretizuje historik na stránkach knihy, ktorú zostavil spoločne so synom Ivanom. Len pre ilustráciu, v roku 1929 pracovalo na stavbe 500 robotníkov z okolitých obcí a Podkarpatskej Rusi.

Až na Liptov

Spolu s prestavbou cesty medzi Pribylinou a Podbanským, ktorá mala byť hlavným príjazdom do Vysokých Tatier od západu, začali v roku 1957 aj prípravy na výstavbu úplne nového, 16,5 kilometra dlhého úseku zo Štrbského Plesa na Podbanské. Dokončili ho v roku 1968 ako Tatranskú magistrálu mládeže, neskôr bol známy pod skráteným názvom Cesta mládeže. Na tieto pomenovania sa však časom zabudlo. ◀

Pôjde pod zem?

Možno viac ako avizovaná modernizácia Cesty slobody vzbudila nedávno pozornosť médií i samotných Tatrančov myšlienka dostať časť komunikácie, ktorá prechádza Tatranskou Lomnicou, pod úroveň zeme. S nápadom prišla spoločnosť, ktorá stojí za Hotelom Lomnica a po dokončení Kuszmanovho bazáru, dnes známeho skôr ako Hotel Tatry, by sa chcela pustiť aj do rekonštrukcie neďalekého Kúpeľného domu. Kedysi sa medzi týmito troma objektmi nachádzalo korzo, ktoré bolo spoločne s parkom akýmsi srdcom osady, a investor by tu rád opäť videl pešiu zónu. „Máme záujem vrátiť Tatranskej Lomnici šarm, genius loci spoločenského života, ale zároveň dôsledne dbať na to, aby projekt neskĺzol na úroveň prvoplánového zastavania priestoru nevyužitelnými stavbami a aktivitami,“ vyjadrila sa Zuzana Čižmáriková zo spoločnosti ZAR. Svoj zámer, ktorý rátať aj s revitalizáciou okolitých mestských pozemkov, predstavila akciovka i Prešovskému samosprávnemu kraju. Tomu sa ako správcovi cesty vízia pozdávala, avšak tatranským poslancom ideový návrh kúpeľno-rekreačnej zóny nestačil. Investorovi odporučili, aby vypracoval urbanistickú štúdiu, na základe ktorej by bolo možné posúdiť investičný zámer v kontexte širších vzťahov v dotknutom území. To však vlastník Hotela Lomnica nateraz nemá v pláne, kľúčový je podľa neho jasný záujem zo strany mesta, ktoré je majiteľom okolitých pozemkov.

Vytvorenie pešej zóny podľa predstáv investora by si vyžiadalo podjazd v úseku medzi križovatkou pri Hoteli Tulipán a Ústredím ľudovej umeleckej výroby. Okrem samotnej cesty malo ísť pod zem aj parkovisko na mieste dnešnej autobusovej stanice, ktorá by sa zmenila na námestie. Zdroj: ZAR

Výstavba cesty si vyžiadala veľký zásah do tatranskej prírody. Zdroj: pribylinaobjektivom.sk (trampnet, Luby Domes)

Volali ju, a niektorí stále aj volajú, Hercegova cesta. Meno dostala podľa predsedu roľníckeho družstva na Liptove Jozefa Hercega, ktorý odvážnu stavbu realizoval. Oficiálne sa cesta z Podbanského na Štrbské Pleso volala Tatranská cesta mládeže (iné zdroje uvádzajú aj Tatranskú magistrálu mládeže, pozn. red.) a bola posledným úsekom Cesty slobody popod Vysoké Tatry.

📍 Lubica Stančíková

📷 pribylinaobjektivom.sk

Cieľom bolo spojiť západnú časť Vysokých Tatier so Štrbským Plesom a napojiť Podbanské na podtatranskú cestnú sieť. Návštevníci Štrbského Plesa, ktorí cestovali zo západného Slovenska a Čiech, prichádzali okľukou cez Štrbu alebo Poprad, čo ich cestu predlžovalo.

Pôvodne viedla cesta do Tatier zo západu cez Vavrišovo, Pribylinu, no končila sa na Podbanskom. Ďalej pokračovala len cestička skôr pre turistov a vozy. Úsek z Podbanského sa koncom päťdesiatych rokov stal úplne nanovo. Nebolo to jed-

Spojila Liptov s Vysokými Tatrami

Korzo pod Kriváňom. Zdroj: pribylinaobjektivom.sk (Jaroslav Beharka, okolo roku 1968)

noduché, zhruba pätnástkilometrový úsek z Podbanského viedol náročným terénom tatranských morén, bagrovanie veľmi sťažovali obrovské žulové balvany.

Cesta sa začínala pred Vavrišovom, nová trasa dedinu obišla, odklonila dopravu z jej stredu, rovnako to bolo aj v prípade Pribyliny. Na Podbanské kopírovala starú cestu a z osady vyššie, na Štrbské Pleso, ju naprojektovali úplne nedotknutou krajinou.

Prvé zámery boli ešte v 19. storočí

Na cestu čakali návštevníci Tatier, ale aj domáci neuveriteľných osemdesiat rokov. Na potrebu jej výstavby upozorňovala Liptovská župa už od roku 1889. Dokonca Teodor Posewitz v roku 1890 vypracoval aj podrobný návrh. Stavba sa ale nerealizovala, dôvodom bol nedostatok financií a úvahy o tom, či je vôbec potrebná. Napriek tomu v úseku postavili aspoň turistický chodník. Liptáci sa sna o ceste do Tatier nevzdali. Plán na jej výstavbu existoval ešte pred prvou svetovou vojnou.

V dobovej tlačí z roku 1935 sa spomína zlé spojenie Tatier zo západu. Cesta medzi Veľkou Lomnicou a Matliarmi bola už vtedy zjazdná pre automobily celý rok, rovnako cesta z Popradu do Starého Smokovca. Návštevníci zo západu museli do Tatier prichádzať cez Štrbu. Ale strmá cesta s pätnástimi ostrými zákrutami nebola veľmi pohodlná a bezpečná. Autá preto museli zachádzať do Popradu alebo až do Veľkej Lomnice.

Bitka o cestu na brehoch Belej

„Tatry treba ukázať a predovšetkým sprístupniť tiež od západu. Nie je žiadnym tajomstvom, že je už vypracovaný projekt predĺženia Cesty slobody na západ. Obce Liptovský Hrádok, Svätý Peter (dnes Liptovský Peter, pozn. red.), Vavrišovo, Pribylina, Dovalovo i Kokava s dychtivosťou čakajú na začiatok stavby,“ spomína Matej Šepita v Podtatranskom Slovákoví (1935).

Obce nielenže čakali, ale vraj medzi sebou aj súperili o to, po ktorej strane rieky Belá cesta pôjde. Veľmi dobre si uvedomovali, čo by to pre ich život znamenalo. Na jednej strane sa spojili pre cestu Pribylina, Vavrišovo a Liptovský Peter, na druhej strane to boli Dovalovo a Liptovská Kokava.

Turisti preferovali trasu cez Pribylinu, pretože bola bližšie k dovedy málo prístupným krásam Liptovských hôľ oproti kokavskej trase, ktorá by bola kratšia. „Stavba cesty týmto smerom môže sa prevádzať v neobmedzenej šírke v miestach takých, kde je minimálny pohyb materiálu, pozostávala by z dlhých priamok v nezvlnenom teréne, základy sú pevné a neohrované.“

Zmluvu zapili kyslým mliekom

 Martina Petránová

Na to, ako sa staval posledný úsek Cesty slobody, ktorý spojil Podbanské so Štrbským Plesom, si vo svojej knihe *Prvá maturita a Vysoké Tatry* zaspomínal aj niekdajší predseda Mestského národného výboru Vysoké Tatry Jozef Nálepka. „Pri prechádzkach na Štrbskom Plese ma neustále prenasledovala otázka, prečo naši predchodcovia nepredĺžili Cestu slobody zo Štrbského Plesa ďalej na západ smerom na Podbanské, do krásnej oblasti hrdého Kriváňa. Veď pripojiť západnú časť Tatier bolo snom každého Tatranca a znalca tatranských pomerov,“ spomína na obdobie tesne pred výstavbou posledného úseku cesty Nálepka. Reálnejšie kontúry začala myšlienka naberať, keď Podbanské pričlenili k mestu Vysoké Tatry. No postaviť cestu len v jeho réžii bolo nereálne. A šanca, že by ju zafinancoval štát, mizivá. A tak padlo rozhodnutie pustiť sa do veľkého dobrodružstva v podobe akcie Z.

„V najťažších chvíľach sme vždy hľadali spásu buď u vojakov alebo u mládeže. Teraz sme vojakov vynechali a snažili sme sa zainteresovať do výstavby Ústredný výbor Zväzu mládeže v Bratislave. Predsedovi sme položili na stôl fotografie terénu, kadiaľ mala viesť trasa cesty s pohľadom na Kriváň... Výsledok rokovania nás plne neuspokojil, ale chápali sme, že je tu nutné kolektívne rozhodnutie. Nasledovali dni a týždne plné očakávania,“ pokračuje Nálepka. Na výsledok rozhodnutia mládežníkov však nečakali so založenými rukami, začali sa obzerať po odborníkoch, ktorí by výstavbu cesty zastrešili. „Na Pozemné stavby sme si netrúfali, oni poznali iba stavby zaradené do investičného plánu. Možnosti boli medzi jednotlivými roľníckymi družstvami, ktoré si preberali akcie v rámci tzv. pridruženej výroby a takto zvyšovali svoje príjmy a hodnotu pracovných jednotiek. Už sa nepamätám, kto nám odporučil JRD Veľký Liptov, na čele ktorého stál prešibaný obchodník Jozef Herceg. Už pri prvom rozhovore s ním bolo vidieť, že ide o skúseného svetáka, rafinovaného podnikateľa, ale aj ochotného funkcionára. V Smokovci sme dlho nerokovali. Predseda si vzal od nás všetky podklady, podrobne sa informoval na detaily a vyžiadal si čas, ako on vravel, na kalkuláciu. Ešte pred odchodom stihol povedať, že mu musíme pomôcť zado-

vážiť mechanizmy. Pozreli sme sa nechápavo na seba a rozlúčili sme sa,“ opisuje stretnutie s Hercegom Nálepka.

Medzitým sa úradníci snažili získať súhlas Poradného zboru TANAP-u. Ten totiž musel stavbu cesty prerokovať a schváliť. Tak ako očakávali, bol to tvrdý oriešok. „...odznal najprv celkový súhlas s výstavbou cesty s odôvodnením, že máme predsa spoj Žilina – Poprad a ten je dostačujúci. K predloženej trase mali pripomienku, aby nevedla v blízkosti doliny Tichá a Kôprová, ale to bolo aj naše stanovisko a tu sme sa rýchlo dohodli. Vážnejšie rozhovory boli o vedení cesty pod Štrbským Plesom. Hádám všetci sme mali na pamäti výstražnú predpoveď z rozprávky, že ak niekto naruší okolie jazera, voda zatopí celú dolinu Liptova a Spiša. My sme nechceli viesť trasu bezprostredne pod jazerom, ale nemohli sme súhlasiť ani s tým, aby cesta viedla blízko osady Tatranská Štrba. Nakoniec obidve strany upustili nejaké metre a dosiahli sme kompromis,“ približuje tortúru, ktorú museli podstúpiť, kým výstavba dostala zelenú.

Kývli i mládežníci, svoje podmienky predostrel aj Herceg. Tentokrát sa nerokovalo v Tatrách, ale na salaši pri Liptovskej Mare. „Po haluškách vytiahol z vrečka zamastený papier a čítal: „Akcii prevezmeme, ak mi zadovážite 1 bager, 1 buldozér, 2 nákladné autá, 1 traktor a 40 – 50 brigádnikov denne a zároveň pre nich ubytovanie. O ich stravovanie sa postarám.“... Zmluvu podpísanú predsedom Hercegom sme zapili kyslým mliekom,“ rozpletá kľbko spomienok na stránkach knihy Nálepka.

Linky medzi Smokovcom a Prahou vytrvalo drnčali, techniku sa napokon podarilo zohnať z druhej ruky. A tak už nič nebránilo výstavbe.

Po niekoľkých mesiacoch sa už črtala nová cesta, vrásky na čele však staviteľom robil úsek Tri Studničky – Štrbské Pleso. Bol stavebne náročnejší a ako Nálepka priznáva, aj nad ich sily. Jediné východisko bolo dostať akciu do investičného plánu. Bratislava však dala negatívne stanovisko, a tak ocom myšlienky neostalo iné, len presvedčiť Prahu. Vtedajší minister dopravy František Vlasák po návšteve Podbanského kývol, a tak už nič nebránilo dokončeniu cesty, ktorá spojila Liptov s Tatrami. ◀

Šepita ďalej v príspevku spomína, že stavba by pomohla veľkej nezamestnanosti. Vtedajšia hospodárska bieda zasiahla tamajších obyvateľov. Poklesol stavebný ruch a remeslom väčšina z nich bolo práve murárčenie, za ktorým ľudia cestovali do všetkých kútov. Obce sa vtedy zaviazali, že na stavbu cesty dodajú zadarmo kamenivo a aj pozemky.

Návštevnosť Liptovského Hrádku, vtedy prezývaného aj slovenské Zakopané, každým rokom stúpala. „Ako ťažko padne našim letným hosťom, keď len pohľadom zďaleka sa kochajú v krásach Liptovských hôľ, lebo pre zlé spojenie sa tam nemôžu dostať. Je v záujme tohto kraja i celého štátu, aby sa so stavbou tejto cesty čím skôr započalo.“

Chceli ju ťahať až do Zuberca

Už v roku 1938 štát vyčlenil na cestu, o ktorú horlivo bojoval aj klub turistov, desať miliónov korún. Dokonca sa vtedy špekulovalo o jej predĺžení popod Tatry až po Kvačiansku dolinu, ktorou by pokračovala na Oravu. Ba stretli sa aj zástupcovia dotknutých liptovských obcí a na porade tatranskej kancelárie pre cestovný ruch vypracovali plán, podľa ktorého mali všetky rozhodujúce úrady dostať informácie, aby sa mohol zmeniť projekt pred vojny, a tak došlo výstavbou Cesty slobody okolo Liptovských holí k podpore cestovného i automobilového ruchu na Liptove a Orave. Zdalo sa, že všetko, vrátane peňazí, bolo pripravené, súhlasili aj obce. Len s cestou nie a nie začať.

Brigádovali tam mladí

Zdá sa, že spor medzi pribylinskou a kokavskou trasou napokon vyriešil Hynek Mužík z Liptovského Hrádku. V roku 1941 zasiahla lesy Kôprovej a Tichej doliny hrozná veterná smršť. Popadané stromy bolo treba odviezť. Štátne lesy v Liptovskom Hrádku uvažovali o stavbe úzkorozchodnej železnice po kokavskej strane.

Napokon z plánu zišlo a ako spomína kronika obce Pribylina, súkromná firma Hynek Mužík, zaistiť si právo na vývoz dreva, postavila valcovanú cestu z Pribyliny na Podbanské a ďalej hlboko do Kôprovej a Tichej doliny. „Tak miesto bývalej veľmi zlej, hrboľatej poľnej cesty postavená bola dobrá vyvalcovaná,“ píše sa v kronike. Na základoch lesnej valcovanej cesty potom postavili poriadnu asfaltku.

Potreba cesty z Liptova na Štrbské Pleso bola každým rokom naliehavejšia. Napokon mestský národný výbor rozhodol o tom, že cestu postavia v rámci akcie „Z“. Ako píše Peter Chudý v knihe *Štrba, Štrbské Pleso v premenách času*, po dlhých rokovaníach sa podarilo dospieť k dohode. Osemdesiat percent bude hradit štát a dvadsať percent sa zabezpečí brigádnicky. „Brigádnickú činnosť si zobral na starosť Zväz mládeže, ktorý vyhlásil túto akciu na Tatranskú cestu mládeže v rámci letnej aktivity študentov.“ Preto názov Tatranská cesta mládeže.

Začali pri Račkovom potoku

Z kroniky obce Pribylina z roku 1956 sa dozvedáme, že rada miestneho národného výboru s výstavbou cesty súhlasí a sama navrhla jej trasovanie v obci. Rok nato museli štátnej ceste ustúpiť viaceré budovy, dve sypárne, tri humná a jeden dom. So samotnou výstavbou „cesty na Podbanské“ začali na jar 1958, vôbec prvý úsek bol od Račkovho potoka smerom na Podbanské.

Za každým vozidlom zostával kúdol prachu

Na to, ako práce prebiehali a ich význam pre oblasť, sa v kronike obce z roku 1959 spomína: „Cesta sa robí zväčša strojami a práca ide rýchle. Sú tam zamestnaní aj pribylínski murári a niekoľkí robotníci. Stavbu novej cesty privítali najmä pracovníci lesov bývajúci na Podbanskom a taktiež majitelia chat v Hr-

dovom a Pod Surovým Hrádkom, lebo po novej ceste má byť zavedená autobusová doprava, a tak sa zlepši kultúra cestovania do toho krásneho tatranského okolia.“ V roku 1962 mala Pribylina cez dedinu už poriadnu asfaltovú cestu. „Takáto bezprašná cesta už bola potrebná, pretože cez obec je veľká premávka. Veľká premávka je najmä cez leto, keď cestujú tu autobusmi, motocyklami a osobnými automobilami výletníci, turisti a všelijakí návštevníci hôr a Tatier. Doteraz bola len štrková prašná cesta, takže za každým vozidlom ostal kúdol prachu, čo nebolo k zdraviu občanov a k čistote príbýtkov,“ opisuje kronika.

Trvalo to takmer desaťročie

Cestu stavalo Jednotné roľnícke družstvo Veľký Liptov (niektoré zdroje uvádzajú aj Nový Liptov, pozn. red.). Družstvo malo vtedy zvučné meno pre svoju takzvanú prídruženú výrobu, nezaoberalo sa len poľnohospodárstvom. Nezanedbateľný zisk malo z prevádzkovania legendárneho Dechtárskeho salaša, zamestnanci šili rôzne oblečenie, krojované bábiky, zaoberali sa aj stavbou ciest, napríklad tých v Malatínach, kde sídlila prevádzka, ktorá robila cestu na Štrbské Pleso. Zisk z jej výstavby použili na zveladenie svojho družstva.

Náklady na výstavbu cesty predstavovali 50 miliónov československých korún, dokončili ju v roku 1968, dva roky pred Majstrovstvami sveta v klasických lyžiarskych disciplínach vo Vysokých Tatrách.

Súčasťou prípravy na športový šampionát bola rozsiahla rekonštrukcia celej cestnej siete pod Tatrami, vyrovnávali sa nebezpečné úseky, rozširovali cesty a tam, kde to bolo potrebné, stavali sa aj nové mosty a ochranné múry, aby sa nezosúvali svahy. Cestu slobody vtedy rekonštruovali Inžinierske stavby Košice v náklade 580 miliónov korún.

Bola pribylinským korzom

Pre osadu Podbanské, ktorá je dnes súčasťou obce Pribylina, bola cesta spúšťačom rozvoja. Príbudli hotely, lyžiarsky vlek, ktorý funguje dodnes. Zásadne zmenila aj život v dedinách na západnej strane Vysokých Tatier. „Po výstavbe mala cesta v našej obci oficiálne pomenovanie betónka. Hlavne v nedeľu bolo zvykom, že sa chodilo na prechádzku na „betónku“, ktorá bola začas akýmsi pribylinským korzom,“ priblížil Michal Králik z Pribyliny. Klukaté zákruty starej cesty stále vidieť nad Vavrišovom aj pod odbočkou do Pribyliny. ◀

Pozn. autorky:

Za odbornú pomoc a konzultácie ďakujem Michalovi Králikovi z Pribyliny.

Prvá zaťažkávací skúška povrchu novej cesty na Podbanské.
Zdroj: pribylinaobjektivom.sk (Jaroslav Beharka, okolo roku 1968)

Vodopády v Národním parku Krka, kde se natáčel slavný Winnetou.

„Čuvari“ v Chorvatsku

Když jsme poprvé slyšeli slovo „čuvari“ v Chorvatsku, mysleli jsme si, že je to plemeno psa podobné slovenskému národnímu plemenu. Mýlili jsme se. Jediné společné, co v sobě tento název nese, je „strážení, hlídání“. Čuvači jsou strážní salašnickí psi a „čuvari“ jsou lidé, strážci národních parků (NP) v Chorvatsku. A za nimi a jejich prací jsme se tentokrát vydali na toulky po Jadranu.

  Jana a Róbert Javorskí

To jsme ještě netušili, že v Chorvatsku je osm NP – Brijuni, Risnjak, Sjevni Velebit, Plitvička jezera, Paklenica, Krka, Kornati, Mljet. Mají však jinou formu fungování nežli je tomu u nás. Rozloha jednotlivých parků v Chorvatsku se pohybuje okolo 10 000 hektarů. V porovnání s našimi parky jsou to maloplošně chráněná území (MCHÚ). Žijí hlavně z příjmu z turismu a komerčních aktivit. O tom se brzy přesvědčíme sami. Čím více turistů, tím více peněz pro park a tím více možností pro fungování a vedení parku.

Záměrem bylo poznat území i práci našich kolegů

Cílem naší cesty bylo poznat nejen tato území, ale i práci našich kolegů v nich. Asi dva měsíce napřed jsme emailem oslovili všechny NP, kde jsme se v krátkosti představili, vyložili náš plán cesty, kolik dní se v daném parku zdržíme a co bychom rádi u nich viděli. Dvojici NP jsme již na začátku našich plánů vyloučili. Byly to ostrovní parky Brijuni a Mljet. Brijuni nejen kvůli jeho poloze mimo trasu, ale hlavně kvůli tomu, že je to park, který vyhlásili na ostro-

vě, kde měl dlouholeté sídlo bývalý jugoslávský prezident Tito a zřídili tam ZOO, která dle našeho názoru do MCHÚ nepatří. No a Mljet hlavně kvůli jeho odlehlosti. Což neznamená, že tento NP někdy v budoucnu nenavštívíme.

Pro zbylých šest parků jsme sestavili přesný plán naší expedice. Čekalo se jen na zpětnou reakci chorvatských kolegů na náš průvodní dopis. Ta na sebe nenechala dlouho čekat. Jako první se ozvali kolegové z NP Krka. Následovali Sjevni Velebit, Risnjak, Kornati, Paklenica. Plitvička jezera zůstaly bez odezvy. Nám to nevadí, připravujeme se i na tuto improvizaci. Z odpovědí všech ostatních parků bylo zřejmé, že jsou rádi, těší se na naši návštěvu a jsou ochotni i schopni nám poskytnout své zázemí, tedy bezplatné vstupy a ubytování.

S rysem v logu

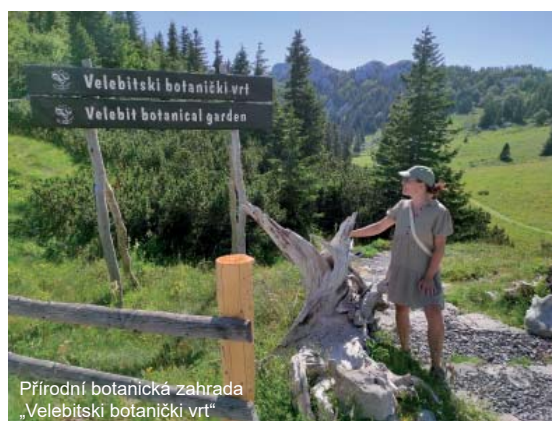
Cestu k prvnímu NP Risnjak jsme naplánovali přes Maďarsko. Byla to nejkratší trasa. Co jsme chtěli ušetřit na čase, tak

Pohoří Velebit

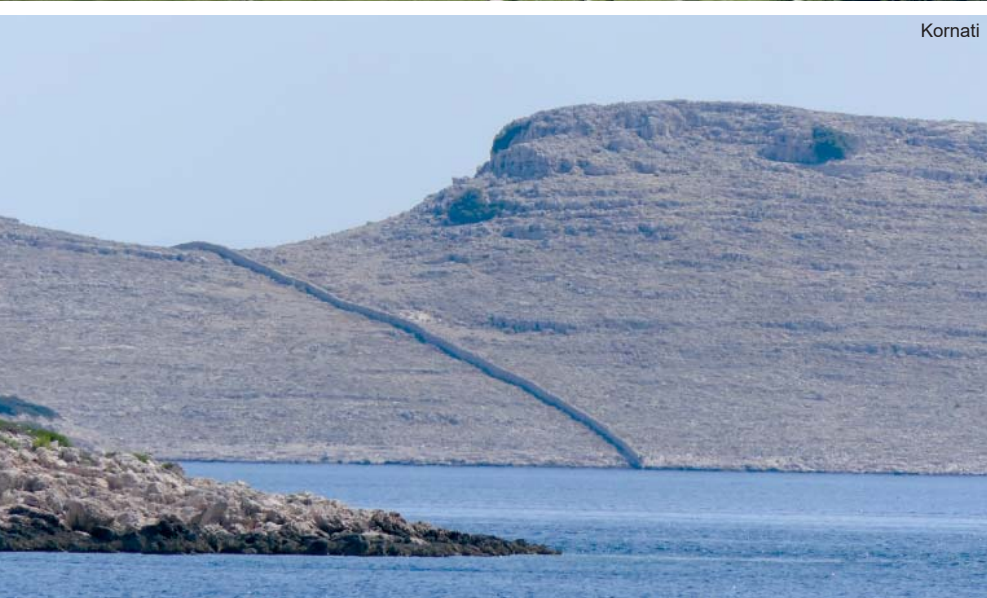
Před Správou Národního parku Sjevni Velebit

Přírodní botanická zahrada „Velebitski botanički vrt“

Pohled ze Zavižanu

Kornati

jsme hned v Budapešti ztratili v dopravní zácpě. Takže z devítihodinové cesty se přesun prodloužil na skoro jedenáct hodin. To nás nutilo rychle improvizovat. Byl pátek a na „Správě“ NP bychom nikoho nestihli. Nelenili jsme a během cestování jsme vyhledali ubytování přímo u vstupu do parku.

Večer, již potmě, stavíme stan v malém a poloprázdném kempu umístěném hned vedle „Upravy“ NP. V zahradě u rodinného domu ve vsi Crni Lug, lokalita Bela Vodica. Skromné, levné, čisté. Ráno v sedm hodin jsme v plné polní a kráčíme na nejvyšší horu Veliki Risnjak (1 528 m). Byla druhá půlka června a teploty se šplhaly až k třiceti stupňům. Tady v horách jsme měli štěstí. Nadmořská výška a do toho vlhký mořský vzduch vytvářely úžasně klima, které nás provázelo po celou dobu našeho výstupu. Další výhodou bylo, že ještě nezačaly prázdniny, a tak jsme na chodníku nepotkali ani jednoho turistu. Až při sestupu jsme se míjeli s prvními turisty – Čechy. Oddychovali u, bohužel, zavřené horské chaty Schlosserův dům. Správa parku jako vlastník totižto zoufale hledá nájemce (chataře). To jsme se dozvěděli při našem prvním setkání s kolegy a kolegyněmi z NP Risnjak. Byly to pracovnice infocentra a předaly nám cenné informace o práci v parku a doporučily zajímavé trasy na jejich území. Dozvěděli jsme se také, že „risnjak“ znamená v chorvatštině „malý rys“. Tedy víme proč má tento park ve svém logu hlavu rysa. Práce „čuvarů“ je zaměřená hlavně na monitoring rysa, a proto se dnes ví, že se jich v tomto pohoří, které je propojené se Slovinskem, pohybuje kolem 110.

Směr Sjevni Velebit

Ze severního cípu Chorvatska směřujeme do NP Sjevni Velebit. Záměrně jedeme mimo dálnici, aby jsme si vychutnali nádhernou krajinu. Cestu si zpestrujeme zastávkou ve Sv. Juraji, kde si máme možnost vychutnat jak kouzlo koupání v moři, tak i výborný oběd. Odpoledne si na informačním centru Kuča Velebita NP Sjevni Velebit přebíráme klíče od chaty Alan a po krátkém seznámení se s územím NP nad mapou jedeme směr dom Zavižanu. Odtud se již pěšky vydáváme na Veliki Zavižanu (1 676 m), třetí nejvyšší horu parku. Počká se nám trasu zokruhovat přes přírodní botanickou zahradu „botanički vrt“, což je krasový útvar, závrť, propadlina. Pohyb autem, ale také pohyb v terénu na území NP máme již dopředu domluvené a k přesunu na Alan můžeme využít svážnicové cesty – bývalé horské pastviny se zrekonstruovanými, kamennými, pastýřskými domky, které slouží jako terénní stanice pro „čuvary“. Přijíždíme v podvečer a k našemu překvapení je v této odlehle lokalitě otevřena horská chata Planinarska kuča.

„Kučavar“ (chatař) nás mile přivítal domácí rakijí. Ubytováváme se v jednom z planinarských domků – STRIZIBUBE (tesařík alpský). Mimochodem, každý ze sedmi domků je pojmenován po chráněném druhu vyskytujícím se v tomto NP. Jsme sami, vychutnáváme si večerní chvíle na kopcích a rozkvetlých loukách ve výšce 1 300 metrů nad mořem, které máme před sebou jako na dlani. Domek je zařízený nově, v retro stylu, dle života původních pastýřů.

Za Winnetouem a Old Shatterhandem

V šest hodin, aby jsme se vyhnuli největšímu parnu, už pochodujeme vstříc horským loukám a skalnatým vrchům, po kterých se na koních proháněli Winnetou a Old Shatterhand. V červnu tady dominují lilie zlatohlavé, prstnatce, vemeníky, protěže a další dech beroucí druhy. Na každém kroku medvědí trus, pobytový znak, který běžně potkáváme i ve slovenských hvozdech. Celá „staza“ (stezka, chodník) vede smíšenými lesními porosty – buk, jedle, javor, smrk, které vytvářejí příjemné klima 24 stupňů narozdíl od dvacet kilometrů vzdáleného pobřeží, kde je úporných 35. Po zhruba třech hodinách se dostáváme na otevřenou horskou louku ležící nad 1 500 m n. m., které nám poskytují nádherné výhledy na stovky vápencových vrcholů (boků) velebitského pohoří, které dosahuje délku 150 kilometrů. Starými pastýřskými chodníky se přesunujeme až k nejvyššímu vrcholu Krajačev kuk (1 669 m). Zpět klezáme značkovanou trasou, která se nám v jednom momentě ztrácí a naše cesta se, už v pořádném letním parnu, prodlužuje. Turistiku zakončujeme zastávkou v Planinarske kući pivkem. ☺ Tady se dnes setkáváme s prvním „čuvarem Alenem“, který nás už očekával. Okamžitě se rozvedla debata o našich pracích, především o stavech medvěďů na území našich států. Neodpustili jsme si domácí sprchu – u pastýřských domků mají rádoby studny, které jsou zásobníkem dešťových vod čištěných přes speciální filtry. Autem se ještě serpentinami spouštíme dvacet kilometrů k moři do malého města Stinica. Těla rehabilitujeme koupáním v moři a dopřáváme si lehký oběd. Rychle se od 37 stupňů přesunujeme zpět do hor na krásných 24.

Uvažují i o regulaci rysa

Brzy ráno ještě za příjemného chladu balíme a lesní cestou dlouhou 30 kilometrů se na osmou ráno dostáváme na Správu parku Sjeverni Velebit, kde nás čeká Vedran, kolega z odboru propagace i s kolegyní Irenou. Na „Upravě“ NP se dozvíme spoustu poznatků a vyměňujeme si zkušenosti ze svých oborů. I tady se dostaneme k tématu medvěďů, kde nám kolegové osvětlili situaci v parcích Chorvatska. Mají

Plavba lodí v Národním parku Krka

Plitvička jezera

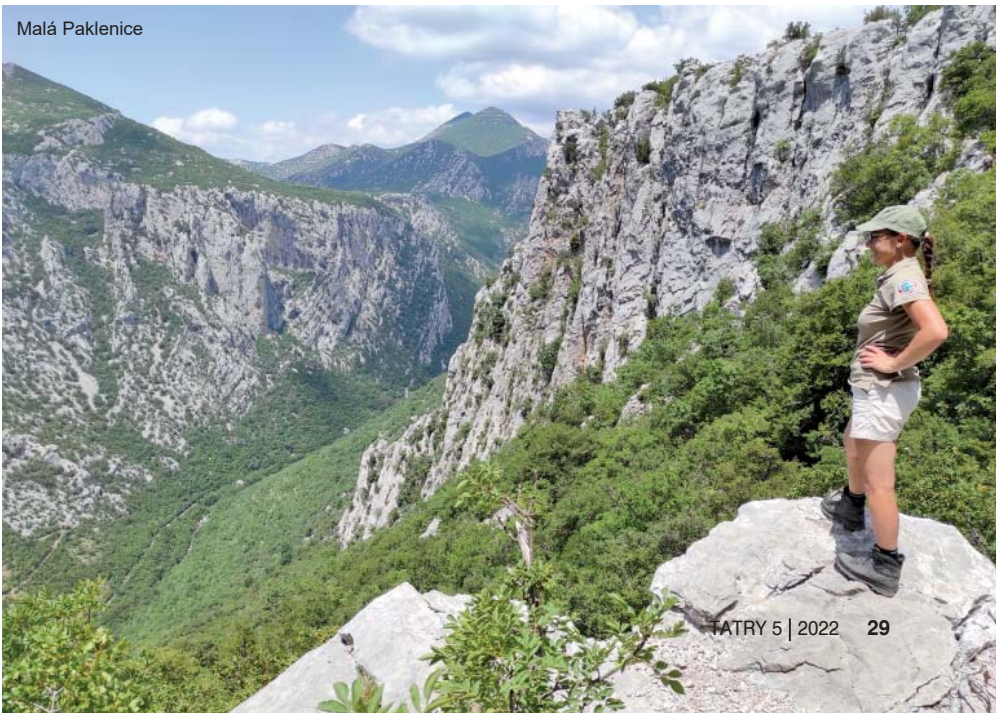
Roháč obecný

V ceně vstupného do Národního parku Plitvička jezera je i plavba lodí na elektrický pohon

S „čuvarem“ Alnem

Malá Paklenice

zde povolenu regulaci problémových medvědů i vlků a nikdo z laické veřejnosti nepochybňuje práci odborných pracovníků parku. Dokonce se uvažuje o regulaci rysa, který zde byl reintrodukovan z Evropy, taky z Československa. Jeho populace vzrostla natolik, že likviduje tetřeva hlušce. Tento jev mají rozpracovaný v odborných studiích. Les (šuma) a lesní hospodaření v něm je samostatné odvětví vyjma NP. Možnost těžit dřevo je pouze mimo NP, tedy v ochranné zóně NP, která je zároveň součástí Přírodního parku Velebit (NP Sjeverni Velebit a NP Paklenica jsou v jednom celku Přírodního parku Velebit, pozn. autorů).

Tvrdý střet s komercí

V jedenáct hodin parkujeme před „Upravou“ parku Plitvička jezera a chystáme propagační materiály z našich parků, i když víme, že tento park nám nereagoval na náš infoemail. Z kanceláře styku s veřejností vyběhne kolegyně, která nám věnuje velmi krátký čas a informaci, že krom turistických letáček nám nemůže v ničem pomoci. Jsme odkázáni na tvrdý střet s čistotou komercí tohoto vyzdvihovaného parku Chorvatska. Kupujeme lístky na Plitvička vláček, který nás přesune k Plitvička trajektu a ve štrůdlech lidí si prohlížíme krásy parku, který získal největší ohlas díky filmu *Winnetou*. Vrcholem tohoto cirkusu bylo, že jsme si po velkém okruhu v davech lidí a letním parnu nemohli v restauracích NP dopřát ani občerstvení. Všechno zboží se na těchto mezizastávkách dá zaplatit pouze kartou! S hotovostí v kapse máte smůlu. Druhý komerční okruh proto vzdáváme a nasedáme na elektrotrajekt zpět ke vstupu. Jednoduše tu masu turistů nezvládáme a doslova prcháme z tohoto parku. Není to útěk před překrásnými přírodními úkazy, které tvoří travertinové kaskády, jezera, vodopády a tyrkysová průzračná voda, které však za poslední roky ubývá, co bylo vidět

na vyschlých vodopádech, ale před davu senzacechtivých turistů.

V horolezeckém ráji

Míjíme zalesněné svahy a kvetoucí louky, kulturní krajinu obhospodařovanou ještě po stáru. Během cesty se objevují i nehezké pohledy na opuštěné vybombardované domy, které tady zůstaly po nesmyslné válce z devadesátých let. Ani ne za hodinu překonáváme horský masiv a dostáváme se na pobřeží Jadrana. Ještě během jízdy telefonujeme s Dragicom, kolegyní z NP Paklenica a ta nám rezervuje místo v kempu NP. Přijíždíme večer. Na recepci už o nás vědí a ukazují nám místo, kde můžeme zaparkovat a postavit stan.

Ráno se probouzíme s příjemným zvukem moře. A hned zjišťujeme, že v kempu také sídlí „Uprava“ parku. V sedm hodin se konečně vítáme s kolegy parku, vyměňujeme si propagační materiály a debatujeme o našich pracích. Postěžovali si na nedostatek „čuvarů“, který je závislý na příjmu peněz z turismu. „Čuvari“ mají na starost hlavně dodržování návštěvního pořádku v parku, kontrolují vstupy, monitorují šelmy pomocí fotopastí, značí trasy a sbírají odpadky jak na pláži, tak na turistických chodnicích. Také se dozvídáme, že zde mají početnou populaci hybrida kamzíka, tedy křížence kamzíka alpského ze Slovinska s kamzíkem vrchovským z Bosny. Po příjemném setkání se vydáváme na šestihodinovou túru Velkou Paklenicou, mohutným kaňonem, kde se natáčel jeden z dílů filmu *Winnetou*, Poklad na Stříbrném jezeře. Setkáváme se s „čuvarem“ Antem, u vstupu do samotného kaňonu. Veselý chlapík, který už o nás věděl a nebyl skopý na slovo, nám prozradil něco málo o zajímavostech kaňonu. V začátku kaňonu míjíme mraky horolezců, kteří jsou již od časného rána rozseti po okolních skalách. Údolím se ozývá hlavně čeština, slovenšti-

na, slovinština. Prostě je to ráj horolezců. V jedné třetině nastupujeme na „stazu“ podél vyschlého koryta řeky, tak jak nám popisoval „čuvar“ Ante. Příjemným osvětlením jsou prameny – „izvory“. Náš cíl je Planinarski dom Paklenica. Odtud se již stáčíme směr Mala Močila a hřebenovkou ve výšce 650 m n. m. se vracíme k východnímu bodu na „ulaz“ (vstup) 1. Cestou si vychutnáváme vůni lesa a bylin, potkáváme užovku hladkou, stromovou, ještěrku zelenou, létající „jeleňaky“ roháče. Celodenní túru zakončujeme chlazeným pivem a pestrou večeří v místní rybnárně.

Bez vody i bez chaty

Další den vyrazíme na náročný výstup Malou Paklenicou. Znovu potkáváme „čuvara“ Anteho. „Čuvari“ se u vstupu do kaňonů střídají každý den. Opět nám poradil tu nejhezčí trasu. Něco nám i popovídal o osídlení těchto hor. Sám si pamatuje dobu, kdy místní lidé vyháněli stáda domácích zvířat do náhorních plošin a celé léto byli v horách. Těžký život těchto nomádů, který si dnes neumíme ani představit, tady připomínají ruiny kamenných domů a ohrad oddělujících políčka od pastvin. Zmínil se i o supech bělohavých, kteří v Malé Paklenici hnízdí. Také tu pracují s fotopastmi, kterými sledují populace všech šelem. Stihl nám ještě připomenout, že je třeba mít sebou dostatek pitné vody a na trase není žádná chata. Proto ji denně navštěvuje maximálně dvacet lidí. My jsme v tento den v horách nepotkali nikoho. První polovina trasy vede suchým korytem zavaleným obrovskými vápencovými balvany. Některé úseky musíme zdolávat pomocí ocelových lan ukotvených do skal. Je to podobné jako na feratě. V druhé polovině trasy korytem máme možnost nahlédnout do obrovského prostoru krasové jeskyně. Její nádherná výzdoba je doplněna zvuky kapající vody. Začínáme stoupat na otevřený chodník lemovaný nízkým porostem dubu a borovice. Všude kolem jsou zřetelné stopy po lidském osídlení. Po pěti hodinách sestupujeme do vesnice Selina. Prcháme před přímým poledním sluncem.

Kornati se otočily zády

Ještě v ten den kontaktujeme NP Kornati a telefonujeme s Anou. Tento jediný ostrovní park, na který jsme se velmi těšili, se k nám začal otáčet zády. Jediná osoba, se kterou jsme se spojili, nás postupně, jako horký brambor, předávala ostatním kolegům, kteří se začali vymlouvat jeden na druhého a na nedostatek času. Doslova neměli ani zájem o osobní schůzku, i když o nás věděli již měsíc dopředu. Jediné, na co se zmohli, bylo doporučení jako pro běžného turistu. Z jejich reakci jsme byli sice

Na horské chatě Planinarski dom Paklenica

velmi zklamáni, ale neodradilo nás to od samotné návštěvy Kornati. A tak se odpoleďně přesouváme z Paklenice do Murteru, kde sídlí „Uprava“ NP Kornati, a ještě večer si kupujeme lístky na celodenní plavbu lodí po ostrovech, kterou je v již zahájené letní sezóně problém sehnat. Za rozbřesku kráčíme starobylym městem do přístavu, kde se nalodujeme a v osm hodin vyrážíme na celodenní plavbu kolem ostrovů Kornati. NP je ve vlastnictví obyvatel Murteru, stát zde nevládní ani jedno procento pevniny. Pobřežní ekosystém je díky své biologické rozmanitosti zařazen do UNESCO. Během plavby máme dvě zastávky s využitím malé obhlídky těchto pustých ostrovů, kde žijí pouze ovce a kozy. Zajímavostí je, že se tam během letní sezóny pasou bez pastevců a bez přístupu k pitné vodě.

Na ostrově Levrnaka se v infocentru NP setkáváme s dvěma „čuvary“, kteří nám osvětlili svou náplň práce – poskytování informací turistům, kontrola pobřeží a kontrola nelegálního rybolovu. Je to ráj jachtařů z celého světa, kteří musí stejně jako ostatní dodržovat přísné podmínky. Pokud to shrneme, je i tento nádherný park založen především na komerci – půjčovna lodí, robinsonské domy, jachting a potápění.

10 000 turistů denně

Po vyloďení sedáme do auta a ztrácíme se v krajíně vínné révy, olivovníků, osamocenyých statků a polorozpadlých domů. Spíme na okraji vesnice Tribunj a hned druhý den ráno si vychutnáme spolu s místními Chorvaty relaxační koupel v moři. Připomíná nám to „městské lázně“. Z mořského pobřeží se přesunujeme do vstupní brány NP Krka – Skradinu. Tady jsme si domluvili ubytování v soukromí a nelitovali jsme. Dva večery jsme prodiskutovali s rodilými Skradičany, kteří nám hrdě ve své rodné řeči přiblížili životy lidí svého kraje.

Další den již nasáváme atmosféru historického, dobýváními zkušeneho města Šibenik, ve kterém sídlí Správa NP Krka. Jsme překvapeni nejen moderním zázemím vytvořeném ve staré budově, ale také množstvím zaměstnanců. V NP pracuje kolem 200 lidí, úředníků, respektive úřednic, kterých je naprostá většina. Setkáváme se s naprostou komunikační profesionalitou. Kolegyně na „Upravě“ nám předává kontakt na šéfa strážců přírody, který nás už čeká u vstupu do NP. Za necelou hodinu se již ve společnosti šéfa „čuvarů“ Josefa dozvídáme vše o historii a fungování NP a hlavně o činnosti „čuvarů“. I zde se v hlavních prázdninových měsících věnují především turistům. V létě jich je park schopen denně pojmout 10 000! Vždy to takto nebývalo, a proto bylo jeho vedení nuceno stanovit maximální počet návštěvníků. Zbylou část roku mají „čuvari“ možnost

Terénní stanice „čuvarů“ v Národním parku Kornati

věnovat se monitoringu, opravám chodníků a celkové turistické infrastruktuře. Josef nám ještě po třech hodinách v terénu zařídil plavbu lodí k Rošským vodopádům a stihli jsme se domluvit na večerním setkání na náměstí ve Skradinu, kde jsme zjistili, že bydlí. V příjemné kavárně na náměstí se dozvídáme ještě mnoho zajímavostí z dlouholeté práce „čuvara“. Jen pro zajímavost, vystudovaný právník se ještě v mladém věku dostal k ochraně přírody, které již třicet let věnuje svůj život. Popisuje nám, že kdyby ke své práci nepřistupoval srdcem, dávno by pro ochranu přírody nepracoval. Tato slova nám mluví z duše.

Skradin je poslední město Chorvatska, jehož přímořskou atmosféru jsme do posledního puntíku byli schopni nasát a s velmi příjemnými pocity se vracíme do našich krásných luhů a hájů.

Dovidenja, Hrvatska! ◀

Služební průkaz a odznak „čuvara“

Pozn. red.: Meno Róbert Javorský nie je čitateľom časopisu TATRY neznáme. Mnohí ho poznajú nielen z Národného parku Slovenský raj, kde pôsobí ako strážca prírody, ale aj zo stránok nášho dvojmesačníka, kde sa už neraz podielil o svoje zážitky z potuliek po národných parkoch v rôznych kútoch sveta. Vďaka nemu sa čitatelia mohli pozrieť napríklad na Sibír, Kamčatku či Sumatru, ba aj do nepálskeho Chitwanu. Tentokrát sa pera – či skôr klávesnice – zhostila jeho manželka Jana, ktorá pôsobí ako krajinárka v CHKO Beskydy. Pre zachovanie autenticity uvádzame text v pôvodnom znení. Určite tým potešíme minimálne našich českých fanúšikov. ☺

Vedeli ste, že?

Aj strážcovia prírody majú svoj medzinárodný deň. *World Ranger Day*, ktorý sa po celom svete oslavuje 31. júla, vzdáva hold ich obetavej a náročnej práci. Zároveň je spomienkou na tých, ktorí zahynuli alebo sa zranili pri výkone služby. U nás si ho tento rok pripomenuli stretnutím na Muránskej planine, ktoré zorganizovala Asociácia strážcov chránených území Slovenska ako dobrovoľné združenie profesionálnych pracovníkov štátnej ochrany prírody a dobrovoľných členov stráže prírody. Momentálne na Slovensku pôsobí takmer osemsto strážcov prírody, ktorých činnosť koordinuje Štátna ochrana prírody SR či správy jednotlivých národných parkov. Z tohto počtu je viac ako osemdesiat profesionálov. Spolu s dobrovoľníkmi priamo v teréne dozerajú na dodržiavanie zákona o ochrane prírody a krajiny. Len za vlaňajšok odhalili vyše 1 200 priestupkov alebo iných správnych deliktov a trestných činov. Najčastejšie riešia nepovolené vjazdy motorových vozidiel do chránených území, pohyb mimo turistických chodníkov v národných parkoch a prírodných rezerváciách s vyššími stupňami ochrany, porušovanie návštevných poriadkov, bivakovanie alebo zakladanie ohňa, v zime jazdu snežnými skútrami a skialpinizmus v prísne chránených územiach. Previnilcom môžu udeliť na mieste blokovú pokutu až do výšky 300 eur alebo vec postúpiť na správne konanie, kde sa horná taxa za priestupok pohybuje v rozmedzí od 3 319 až do takmer 10 000 eur. (red.)

Ako jediná žena zdolala Everest aj Mariánsku priekopu

Vanessa O'Brien, horolezkyňa a bádatelka so slovenskými koreňmi sa nezastaví pred žiadnou prekážkou. Okrem toho, že je držiteľkou piatich Guinnessových rekordov, vystúpila aj na najobávanejšiu a najnebezpečnejšiu horu Himalájí i celého sveta – K2.

📍 Andrea Mlynárová 📷 archív Vanessy O'Brien

Podarilo sa jej to na tretí pokus, 28. júla 2017. Cesta k vrcholu bola nesmierne namáhavá nielen fyzicky, ale aj psychicky. Ako ona sama hovorí: „Lezenie je o vytrvalosti! Nie o tom, aké silné je vaše telo, ale o tom, aká silná je vaša mentálna vytrvalosť a vôľa. Sedemdesiat percent úspechu je psychika!“ Vanessa O'Brien sa stala prvou Američankou a zároveň prvou Britkou (keďže má dvojité občianstvo), ktorej noha stála na K2. Himalájska hora si už vzala množstvo skúsených horolezcov a na prípadný smutný koniec bola pripravená i jej životná poisťka. K2 si podľa štatistík vyžiada jednu obeť zo štyroch horolezcov, ktorí sa pokúsia ju zdoláť. Každý počíta aj s fatálnou možnosťou. Navyše do roku 1986 na tento štít nevstúpila žiadna ženská noha a prvá päťka žien, ktorá sa na vrchol K2 dosta-

la, zahynula buď pri zostupe alebo neskôr pri iných horolezeckých výpravách. Aj preto je druhý najvyšší vrch sveta prezývaný „preklatie žien“. Nepriaznivá štatistika však nemohla odradiť Vanessu, ktorá už predtým zdolala niekoľko rekordov a stala sa najrýchlejšou ženou planéty vo výstupoch na najvyššie hory siedmich kontinentov v neuveriteľne krátkom časovom intervale – len 295 dní. V roku 2018 ju Spoločnosť vedeckého bádania vyhlásila za Bádatelku roka. Na ceste k oceneniu Vanessa lámala jeden rekord za druhým. A aby toho nebolo málo, začala liezť len desať rokov predtým, ako dosiahla všetky úspechy.

Od finančnictva k horolezectvu

Vanessina úspešná profesionálna kariéra nikdy nenasvedčovala, že by sa jej nie-

kedy chcela vzdať. Po dvadsiati rokoch vo finančnom sektore však nastal zlom v jej prioritách, keď v roku 2008 padla newyorská burza. Vtedy pochopila, že potrebuje nový cieľ a zmysel života. Priateľka jej len tak z pobavenia navrhol: „A čo tak zdoláť Mount Everest?“ No a nebola by to ona, keby sa touto myšlienkou okamžite nezačala zaoberať. Pretože Vanessa vždy nachádza nový cieľ a zmysel pri výstupe na vrchol i pri zdolaní ďalšej prekážky.

Keď sa v roku 1999 presťahovala z New Yorku do Londýna, žena s titulom MBA vo vedúcej pozícii bola obrovskou raritou v bankovom sektore. Ako jedna z najmladších na pozícii výkonného riaditeľa – a k tomu v ženskom rode – riadila britskú pobočku prestížnej americkej banky Morgan Stanley, v rámci ktorej vybudovala európsku pobočku zákaznickej divízie. Postupovala v kariére neúnavne nahor ako obchodná riaditeľka banky Barclays a nakoniec ako obchodná riaditeľka európskej pobočky Bank of America. Získavala ocenenia, sedávala v radiaciach radách rôznych firiem, jej bankové divízie lámali finančné rekordy. Potom nastal spomínaný krach burzy cenných papierov. Vanessa sa rozhodla pre zmenu a nasledovala svojho man-

žela Jonathana do Hongkongu. Prvýkrát od svojich pätnástich rokov sa ocitla v situácii, keď nemusela ísť do práce. Založila si kanceláriu u seba doma, lebo „ako môže ktokoľvek existovať bez kancelárie?“ Všetky emócie vyvierali z pocitu zodpovednosti, ktorý mala od veľmi skorého stredoškolského veku v Detroite. Vanessini rodičia sa rozišli po tragickej smrti jej brata a ona sa musela postaviť príliš skoro na vlastné nohy. A to doslova. Mentálne aj finančne.

Vanessa pochopila, ako práca človeka definuje, posilňuje a zároveň tvaruje jeho miesto na tomto svete. Musela dospieť veľmi rýchlo, keď si už na strednej škole zarábala na seba a po školskom dni pokračovala ďalším pracovným úväzkom ako čašníčka alebo „babysitterka“. V šesnástich si našla prácu v realitnej kancelárii – a ako sama hovorí – táto práca a jej „ja“ sa navzájom transformovali. Písací stroj v „realitke“ vymenila za prvý počítač a v osemnástich si kúpila vlastný byt v New Yorku. Povie si – a čo to má spoločné s horolezectvom? Veľa a všetko. Vytrvalosť, schopnosť postarať sa o seba v náročnej situácii, rýchle a správne rozhodovanie v kľúčovom okamihu, vieru v seba samého a hlavne tvrdú drinu. To sú hlavné atribúty vrcholového športovca a horolezca, ktorým Vanessa O'Brien rozhodne je.

Zo štítu na štít

Keď sa prvýkrát vybrala na Mount Everest, už pri výstupe do druhého výškového tábora ju takmer zasypala lavína pri prekliatom ľadopáde Khumbu a len o vlások unikla istej smrti. Vrátila sa domov a pustila sa do ešte tvrdšieho tréningu. Postupne sa zoznamovala s pohoriami na každom kontinente, míňala svoje úspory a vrátila sa späť pod najvyššiu horu sveta. Medzitým vyliezla na niekoľko osemtisícoviek v Himalájach, ako napríklad Šiša Pangma, Čho Oju, zoznámila sa s Alpami, Kaukazom i Andami. Na arktické podmienky sa pripravovala v americkom pohorí White Mountains (Biele Hory) v štáte New Hampshire (USA), ktorých najvyšší vrch Mount Washington je preslávený tvrdými arktickými podmienkami a silným vetrom.

Na ľadovec Mount Rainier Kautz vyliezla 16. júla 2011, aby sa pripravila na obávaný ľadový vodopád pod Mount Everestom. Potom sa vrátila do Himalájí a všetko už išlo ako po masle. Najprv dve himalájske osemtisícovky a potom tá najvytúženejšia a najvyššia! Dňa 19. júla 2012 vystúpila na vrchol Mount Everestu. V júni 2012 nasledoval najvyšší štít Severnej Ameriky – Denali, Elbrus v Európe v júli, Carstenz Pyramid v Oceánii v septembri, austrálsky Mount Kosciuszko v októbri, Vinson Massif v Antarktíde v decembri, Aconcagua

v Južnej Amerike v januári 2013, a na záver to najľahšie – Kilimandžáro v Afrike, 10. marca 2013. Tento maratón sa podarilo Vanesse stihnúť za neuveriteľných 295 dní, čím vytvorila svoj prvý Guinnessov rekord s názvom „Sedem vrcholov“. Po ceste k najvyššiemu štítu Antarktídy si ešte stihla „odskočiť“ na Južný pól, ktorý dosiahla 15. decembra 2012. Len tak-tak sa stihla vrátiť k vianočnému stolu i dlhoročnému partnerovi a manželovi, ktorý ju vo všetkých jej expedíciách podporoval, povzbudzoval a vždy veril v jej šťastný príchod, tentoraz do ich nového domova v Bostone.

Aby sa Vanesse splnila ďalšia méta – zdolanie Severného pólu – musela súbežne s maratónom najvyšších vrcholov aj počas najtuhšej zimy v Bostone trénovať. Dva mesiace sa trápila ťahaním ťažkej pneumatiky z kamióna okolo Charles River v Bostone, behala na lyžiach, medzitým vyliezla na posledné dva najvyššie vrcholy konti-

entov. Keď dosiahla Kilimandžáro a ako najrýchlejšia žena planéty vyšla na najvyššie štíty siedmich kontinentov, prvýkrát počas svojej horolezeckej kariéry „tweetovala“ z vrcholu hory, ktorý má symbolický názov Štít Slobody (Uhuru Peak): „Som na vrchole Kilimandžára, je sedem hodín ráno, 10. marca. To je 7 vrcholov + Carstenz za 10 mesiacov. Teraz ma čaká Severný pól. ©“

Expedícia „North Pole“

Nasledovala ďalšia prekážka a výhra zároveň. A bolo to veru poriadne mokráste úskalíe. „Severný pól je mokrá a studená, nie ako suchá studená Antarktída. Preto treba byť pri balení na expedíciu obzvlášť vynaliezavý. Navyše si svoj dom a celý výstroj ťaháte na saniach za sebou vy sami,“ hovorí Vanessa. Severný pól leží uprostred Arktického oceánu, nie je súčasťou žiadneho kontinentu, len zamrznutou kryhou plávajúceho ľadu, ktorá sa pod vplyvom

V rámci „maratónu“ najvyšších vrcholov vystúpila Vanessa aj na Mont Blanc.

Po dvoch himalájskych osemtisícovkách prišlo na vytúžený Mount Everest.

globálneho otepľovania roztápa. Je celkom možné, že v roku 2035 už nebude môcť dosiahnuť Severný pól tak ako ona – suchou nohou – žiadny polárny bádateľ.

O piatej hodine poobede 16. apríla 2013 dorazila Vanessa so svojim kolegom na Severný pól, miesto, ktoré je považované za najsevernejší bod našej planéty – 90 stupňov severnej šírky a 0 stupňov západnej dĺžky. Bola to, ako ona sama hovorí, jej psychicky najťažšia expedícia. Sane vážiace takmer 41 kilogramov, zavesené na pleciah, si musela ťahať cez nekonečné ľadové pole, ktoré sa pod ňou mohlo kedykoľvek preboriť. Počas náročnej cesty k pólu myslela na svojho brata, ktorý tragicky zahynul pri kúpaní sa v jazere. Bála sa, že sa preborí a utopí... Pred očami videla nápis zo slovenského kostola sv. Cyrila a Metoda v Detroite, ktorý bol smutnou a ťaživou spomienkou na jeho pohreb: „Kľaňajme sa večnej sviatosti oltárnej.“ Vanessa sa však len málokedy vzdáva! A tak si mohla zapísať do knihy úspechov ďalší zdolaný mílnik. Stala sa prvou ženou v histórii, ktorá dobyla „Tri póly“ sveta (Severný, Južný a Mount Everest) v čase kratšom ako jeden rok, čo jej zaistilo titul držiteľky Grandslamu bádateľov. Zároveň vytvorila ďalší Guinnessov rekord a bola už po druhýkrát najrýchlejšia!

Na Severnom póle vyvesila zástavu Amerického Červeného kríža, vďaka čomu sa jej podarilo vyzbierať tisíce dolárov na záchranu ľudských životov. Keď sa po pár dňoch vrátila do civilizácie, prvá správa, ktorá ju zastihla, bola tá o teroristickom útoku na Bostonský maratón. Aj preto sa v roku 2017 rozhodla pod vlajkou Amerického Červeného kríža bežať známe bostonské pretekky. Vďaka nej dosiahla

zbierka pre chorých a ľudí v núdzi 512-tisíc dolárov.

Zvládla i „preklatie žien“

Len pár mesiacov nato už stála pod najkrutejšou horou Himalájí. Bol to jej tretí pokus zdolať K2. Tentoraz bola vedúcou výpravy a na základe predpovede počasia mali výstup uskutočniť podľa plánu. Bol júl, najteplejší mesiac roka v Himalájach. V roku 2015 ani v roku 2016 sa nikomu nepodarilo vyjsť na vrchol K2. Vanessa verila, že jej to na tretí pokus, v roku 2017, konečne vyjde. Výstup expedície z najvyššieho, štvrtého výškového tábora na vrchol K2 sa začal hodinu pred polnocou. Vanesse, jej kolegom a šerpom trvalo šesťnásť hodín, kým dosiahli vrchol „preklatej hory“. Prekonala tak ďalší zo svojich rekordov,

28. júla 2017 o 16.40 hodine sa stala prvou americkou a britskou ženou, ktorá vyliezla na K2 – a to vo veku 52 rokov. Na vrchole zaviaľa vlajka organizácie „Ženy OSN“, jednej z agentúr Organizácie Spojených národov.

Niektorí by si povedali, že je načase od dýchnuť si. Nie však Vanessa. V období, keď vo svete zúrila prvá vlna pandémie, sa na špeciálne zostrojenej ponorke ponorila 12. júna 2020 do Challenger Deep, najnižšie položeného miesta našej planéty, ktoré je súčasťou Mariánskej priekopy neďaleko ostrova Guam. Spolu s podmorským bádateľom Victorom Vescovom strávila tri hodiny skúmaním a mapovaním dna Mariánskej priekopy, pričom zistili, že najnižšie miesto sveta nie je ploché, ako sa predpokladalo, ale má mierny spád päť a pol metra. Zároveň v hĺbke a čierne objavili živé a pohybujúce sa stvorenia.

Bádatelka so slovenskými koreňmi

Tak sa stala Vanessa O'Brien prvou a zatiaľ jedinou ženou, ktorá dobyla štyri póly sveta. K Severnému, Južnému a najvyššiemu pridala aj najnižší pól Zeme. A ja som nesmierne šťastná, že Slovensko sa môže pochváliť tým, že Vanessini predkovia, prastarí rodičia z matkinej strany, sa do Ameriky vysťahovali z malých dedínok Pavlovce nad Uhom a Suché pri Michalovciach.

O svojom pôvode sa zmiňuje aj vo vlastnej knihe *To the Greatest Heights* (Do najväčších výšok, pozn. autorky), ktorá bola nedávno preložená aj do poľštiny ako *Wszystkie szczyty świata*. Hľadám sa čoskoro dočkám aj slovenského prekladu.

Vanessa si tiež so smútkom spomína na nešťastné udalosti v základnom tábore pod Nanga Parbat v júni 2013. S úctou

Na vrchol K2 sa Vanessa dostala na tretí pokus.

Cestou na Severný pól si človek so sebou ťahá celý „dom“.

Z výstupu na Šiša Pangmu

Vanesse nie je ľahostajný ani vplyv globálneho otepľovania na hrúbku ľadovcov. Skúmala ho počas výpravy na Manaslu.

Do Mariánskej priekopy zostúpila na špeciálne zostrojenej ponorke.

vysslovuje mená známych horolezcov, Petra Šperku a Antona Dobeša. Zatiaľ čo pre ňu bol rok 2013 mimoriadne úspešným, pre slovenskú horolezeckú rodinu v Tatrách i pre celé Slovensko to bol rok spamätávania sa z tejto neveriteľnej tragédie. Našich dvoch himalájcov sama osobne nikdy nestretla, napriek tomu im ako profesionálna horoležkyňa vzdáva veľkú úctu. Veď aj ona má pred Himalájami veľký rešpekt a základnú zásadu, ktorej sa drží: „Bezpečnosť a život na prvom mieste!“ Neriskovala ani pri prvých dvoch výstupoch na K2, ale pokorila sa pred „prekliatou horou“ a jej nevyspytateľným počasím. Čakala na tretiu šancu a využila ju! Avšak ihneď dodáva a hovorí o šťastí alebo dobrej vôli himalájskych bohov, pred ktorými má nesmierny rešpekt.

Nový cieľ: vesmír

Skromná žena s úprimným úsmevom sa chystá preskúmať svoje korene a navštíviť Slovensko. A ja len dúfam, že sa jej naše Tatry zapáčia tak, že sa k nám bude vždy s radosťou vracieť a dobývať aj naše končiare. Vanessa už Slovensko reprezentovala i na pôde OSN, kde sa podelila o svoje horolezecké úspechy.

Je tiež veľkou bojovníčkou proti znečisťovaniu najvyšších hôr sveta. Počas horolezeckej výpravy na osemtisícovku Manaslu skúmala vplyv globálneho otepľovania na hrúbku ľadovcov v Himalájach. Záro-

Príprava na ďalší Vanessin cieľ – cestu do vesmíru – tréning nulovej gravitácie

veň sa zasadzuje za lepšie finančné podmienky pre šerpov a horských vodcov v týchto končinách, ako i za práva žien v tomto regióne. V roku 2018 bola vyhlásená za „Bádatelku roka“ a v roku 2021 ju Newyorská univerzita označila za jednu zo svojich desiatich najznámejších absolventov. Vanessa je tiež čestnou veľvyslankyňou Americko-nepálskej horolezeckej asociácie a veľvyslankyňou dobrej vôle v Pakistane.

Viete, na čo sa pripravuje Vanessa práve teraz? V americkom vesmírnom centre

trénuje, aby sa raz vydala do vesmíru. Možno sa tak stane, ani sa nenazdáme! Ja som však nesmierne rada, že je mojou blízkou priateľkou a teším sa na to, ako ju jedného dňa privediem do slovenských Tatier a budem sa môcť práve Vanesse pochváliť ich krásou!

Pozn.: Autorka je profesorkou matematiky na City University of New York, predtým učila matematiku i chémiu na Gymnáziu D. Tatarku v Poprade, je bývalou hráčkou TJ Vysoké Tatry vo volejbale a manželkou slovenského veľvyslancu pri OSN v New Yorku Michala Mlynára ml.

Odišiel Ivan Bajo – legenda ľudí hôr

Barbara Chovancová JAMES

Legendy sa nerodia, legendou sa musí človek stať. Taký človek vrasť do nášho sveta a ostáva navždy v našich srdciach...

Ivan Bajo (*25. novembra 1935 – †15. júla 2022), ikona sveta hôr a jedinečná osobnosť slovenského horolezeckého písaného i kresleného humoru, doktor psychológie, vysokoškolský pedagóg,

publicista, tatranský nosič, neskôr popredný horolezec a alpinista, no zároveň satirik a humorista, autor legendárnej knihy *Smiech na lane* sa narodil v Bratislave, no väčšinu života strávil so svojou manželkou Evou v Trnave. V mladosti tramp, potom chvíľu skaut, lásku k prírode našiel ako woodcrafter „Fakir“ z bratislavského kmeňa Odžibway

v Lige lesnej múdrosti. Jeho náčelníkom bol známy hydrológ Jiří Pacl „Migisi“. Sám Bajo si na tie časy zaspomínal slovami: „... hneď som sa tam našiel, nadšene sa zapojil a pocítil som ihneď: „Aha, toto som chcel – po tomto som túžil – tu som doma“ – a už som nikdy nič nenechal. Stal som sa členom rodu Jastrabov a to skvele naplnilo môj život! Bol som vychovávaný ako mladý indiánsky chlapec, bol som vo všetkom úspešný a šťastný...“

Po woodcrafte prišlo horolezectvo a nosičstvo. Liezť začal v päťdesiatych rokoch minulého storočia, jeho úspechy ocenili titulom *Majster športu*, bol tiež držiteľom *Zlatého odznaku IAMES-u* a verejného uznania *Za zásluhy o rozvoj*

čs. telesnej výchovy III. stupňa. V rokoch 1960 až 1964 bol členom reprezentačného družstva ČSSR. V Tatrách urobil 410 výstupov, z toho 115 v zime. Na konto si pripísal šesť prvovýstupov a päť prvých zimných priestupov, okrem iných aj prvovýstup SV stenou na Kupolu (1956), prvovýstup

direktissimou SV steny Prostredného hrotu a prvovýstup pravou časťou Kopiniaka (1962), prvovýstup Z stenou Baraních rohov, prvý zimný priestup SV stenou Gerlachovskej veže (1960), prvý zimný priestup SV pilierom Javorového štítu (1961) či prvé zimné priestupy V a S stenou Javorového štítu (1963).

V zahraničí liezol vo Vysokých Taurách, na Kaukaze a v Alpách.

Bol nielen významným slovenským horolezcom, ale aj cvičiteľom a funkcionárom. Ako autor sa podpísal pod viaceré metodicko-odborné a beletristické články, stál na čele autorského kolektívu učebných textov pre cvičiteľov horolezectva (1972 a 1982), bol spoluautorom brožovanej knihy *Previsnutá revue* (1971), vydanéj pri príležitosti 50. výročia IAMES.

S horolezectvom sa uňho snúbilo aj nosičstvo. V rokoch 1954 až 1959 vynášal na Zbojničku, kde chatárčil horolezec a záchranár Alexius Körtvélyessy s prezývkou „Gróf“. Nosil aj na Térynku, Zamkovského chatu a na Rysy. Jeho priateľstvá s chatármi pretrvali desaťročia, jedným z nich bol aj Klaudio Burger zo Sliezskeho domu, ktorý

na stenách hotela rád vystavoval Bajove kresby.

Bol tiež vášnivým hubárom. Spolu s prozaikom Vladom Bednárom, horolezcom Ivanom Dieškom a ďalšími „spolupútnikmi“ založil Slovenské hubárske tovarišstvo a ski-mykológiu.

Svoje zážitky dokázal „pretaviť“ do stoviek karikatúr a kreslených vtipov i desiatok príbehov plných úsmevného, aj keď čierneho humoru. Štyri vypredané edície *Smiechu na lane*, ktoré ilustroval svojimi charakteristickými kresbami v čiernom rámečku s autogramom a rokom tvorby v pravom dolnom rohu, svedčia o tom, že to bola presná trefa. Vyvolávali dobrú náladu, úsmev a spomienky na hory. Kniha mala mimoriadny úspech aj u nehorolezeckej verejnosti a v roku 2007 sa dočkala i prekladu do poľštiny.

Bajove kresby a príbehy sa často objavovali na stránkach časopisov *Krás Slovenska*, *Vysoké Tatry*, neskôr *TATRY*, *Roháč* či *Jamesák*, obľube sa tešili aj v poľskom periodiku *TATRY*. Sám autor o svojej tvorbe napísal: „Pred polstoročím som sa stal prispievateľom *Krás Slovenska*. Ako horolezec som začal vlastnými úsmevnými dobrodružstvami, príbehmi a zážitkami a vydržalo mi to slovom či kresbou štyridsať rokov. Stal som sa nositeľom horolezeckého humoru. Tento humor je dosť špecifický, stavovský, často drsný, čierny, ba až „šibeničný“, sebazničujúci. Okrem horolezcov oslovuje najmä ľudí rovnakej alebo príbuznej „krvnej skupiny“, akými sú trebárs jaskyniari, potápači, paragladisti, skialpinisti, pyrotechnici, kaskadéri“.

Za seba už len dodám, že aj prírodovedcov...

Zomrel Ladislav Milan

SLP a redakcia

Vo veku 86 rokov zomrel dlhoročný záchranár a veľký propagátor lavínovej problematiky **Ladislav Milan** (*27. júla 1936 – †6. augusta 2022). V roku 1972 stál pri vzniku Strediska lavínovej prevencie, ktoré v rokoch 1990 až 1994 viedol ako náčelník. Bol autorom viacerých publikácií a štúdií z oblasti lavín a záchran. Veľkou mierou sa pričínal o vypracovanie tzv. Lavínového katastra SR, v ktorom je

zakreslených takmer štyritisíc lavínových svahov na Slovensku. Bol nielen teoretikom, ale i veľkým praktikom – venoval sa nasadeniu lavínových a pátracích psov, odstrelom lavín, protilavínovým zábranám a fotografovaniu. Aktívnym „lavinárom“ ostal aj po odchode do dôchodku. V roku 2005 mu vyšla monografia *Lavíny v horstvách Slovenska* a neskôr ešte ďalšie poviedkové a miestopisné knihy. Publikoval tiež v dvojmesačníku *TATRY*. Okrem písania miloval folklór a bol vášnivým rezbárom. Česť jeho pamiatke!

Je to už sto rokov, čo sa v starobylej Levoči narodil Štefan Heimschild. S jeho menom sú spojené prvé medzinárodné úspechy zjazdového lyžovania na Slovensku. Nechýbal ani pri zrode ľadového hokeja vo svojom rodnom meste a bez prikrášľovania ho možno považovať za jedného z priekopníkov vodáckeho či modelárskeho športu pod Tatrami. Poďme ale na začiatok života tohto športového obojživelníka, ako sa s odstupom času nazývali športovci, ktorí sa presadili vo viacerých odvetviach.

 Peter Bučka
 archív autora

Štefan Heimschild prišiel na svet 17. augusta 1922 do rodiny Jozefa Heimschilda a Anny Heimschildovej, rod. Švajčikovej. Život mladej rodiny predurčilo obdobie prvej svetovej vojny. Krátko po jej vypuknutí

Štefan Heimschild v zrkadle dejín

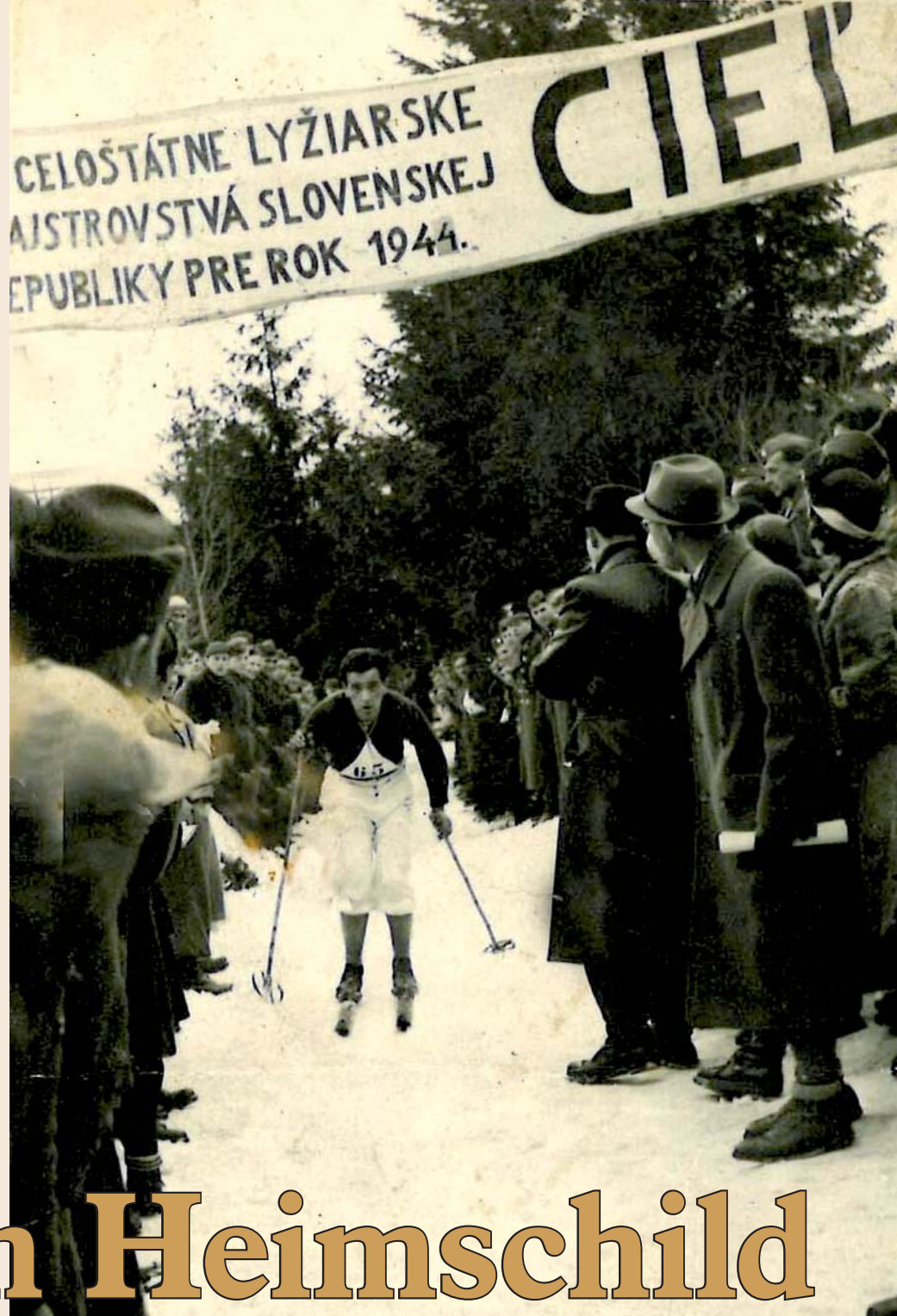
Heimschildovho otca povolali do armády. Jeho jednotka sa zúčastnila bojov na východnom fronte, kde padol do zajatia. Ako jeden z mnohých sa prihlásil do československej zahraničnej jednotky a s ňou absolvoval cestu Transsibírskou magistrálou až do Vladivostoku. Do rodnej Levoče sa vrátil až po vzniku Československa a krátko na to si založil rodinu. Postupne sa mu narodilo šesť detí, z ktorých bol Štefan tretí v poradí. Najmä chlapcov lákal šport. V meste sa popri šerme rozvíjalo lyžovanie

a zakotvil tu aj ľadový hokej. V multietnickej Levoči pôsobilo viacero športových skupín, ktoré medzi sebou súperili, čo viedlo k rastu ich výkonnosti.

Vlna nacionalizmu, ktorá sa v tridsiatych rokoch minulého storočia prevalila Slovenskom, sa nevyhla ani Štefanovmu rodisku. Heimschildovci sa týmto prúdom nedali strhnúť a napriek svojim koreňom sa hlásili k československej národnosti. Ako sa neskôr ukázalo, mohlo to mať najmä pre chlapcov fatálne dôsledky. Šte-

fan sa na konci tridsiatych rokov vyučil za maliara a jeho novým pôsobiskom sa stali Vysoké Tatry. Vo voľnom čase sa venoval lyžovaniu a ľadovému hokeju, ktorý sa na Slovensku stával čoraz populárnejším zimným športom. Ako neskôr uviedol, čas strávený na ľadovej ploche ho pripravil o ešte lepšie výsledky v zjazdovom lyžovaní...

Mladíkovi do života zasiahlo víťazstvo na juniorských majstrovstvách Slovenska v alpskom lyžovaní v roku 1940,

kde vyhral disciplínu zjazd. Tento úspech znamenal pre neho nomináciu na medzinárodné Dni mládeže do Garmisch-Partenkirchenu v roku 1941, kde sa v zjazde umiestnil na 7. a v slalome na 16. mieste, čím prispel k celkovému 3. miestu svojho družstva v lyžovaní. V konkurencii krajín ako Nemecko, Taliansko, Fínsko či Nórsko to bol prvý výraznejší úspech slovenských lyžiarov na medzinárodnej scéne. Ešte úspešnejší boli na tomto podujatí naši mladí hokejisti, ktorí sa stali víťazmi turnaja. Spomínanému podujatiu sa na Slovensku venovala veľká pozornosť. Športovci sa dostali na titulné strany do-

mácich periodík. To Štefana motivovalo k ďalšej športovej činnosti. V zjazde a slalome vyhral niekoľko regionálnych podujatí organizovaných Klubom slovenských turistov a lyžiarov (KSTL).

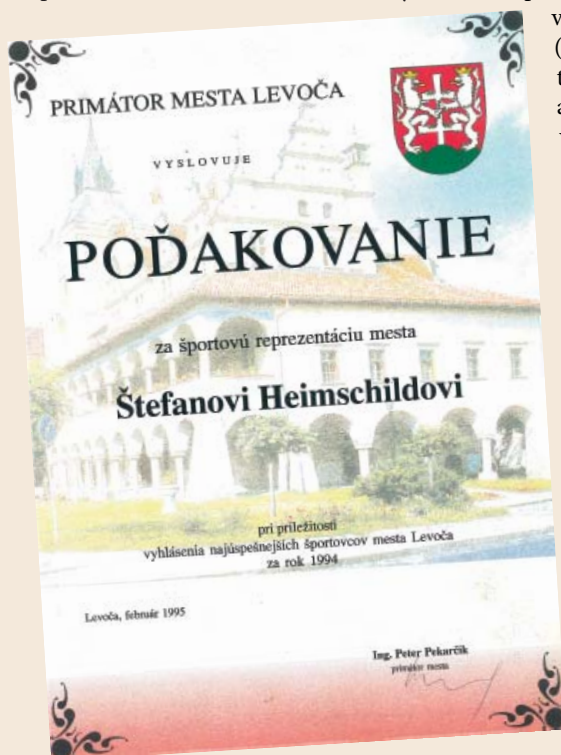
Popri zjazdovom lyžovaní sa venoval aj bežeckému lyžovaniu. V štyridsiatych rokoch trikrát za sebou zvíťazil na Levočskej päťdesiatke. Boli to preteky v behu na lyžiach a konali sa v Levočských vrchoch medzi Gehuľou (dnes Krížový vrch) a chatou Pod Javorinou. Tak sa dostal do pozornosti predstaviteľov armádneho športu. Talentovanému lyžiarovi prišla pozvánka absolvovať prezenčnú vojnu v Oddiele armádnych pretekárov (OAP). Pre nezainteresovaných čitateľov pripomeňme, že OAP bol armádny športový oddiel založený v roku 1941 ministrom národnej obrany gen. Ferdinandom Čatlošom a reprezentoval armádny šport na verejnosti. Do OAP boli povolaní reprezentanti Slovenska, ktorí podliehali brannej povinnosti a vykonávali prezenčnú službu. Keďže Slovensko bolo v tomto období vo vojnovom stave, bolo zaradenie do OAP veľmi populárne. Brancom to umožnilo nielen sa venovať svojmu športu, ale aj vyhnúť sa bojovému nasadeniu na východnom fronte.

Heimschild sa stal príslušníkom OAP od roku 1943. Hoci sa mu získať titul majstra Slovenska už nepodarilo, mal aj on svoj podiel na tom, že odbor ly-

žovania OAP vyhodnotil v sezóne 1943/44 KSTL za najúspešnejší lyžiarsky celok Slovenska. A to aj napriek tomu, že nedisponoval družstvom žien, výsledky ktorých sa do celkového hodnotenia započítavali. V lete sa lyžiari OAP venovali predovšetkým horolezectvu, ale i letným športom. Štefana oslovilo najmä vodáctvo, ktoré v OAP viedol stot. Andrej Marek. V lete 1944 bola časť odboru lyžovania premiestnená na Hlavné veliteľstvo pozemných síl, ktoré bolo v tom čase dislokované v Banskej Bystrici. Práve tu zastihlo Štefana vyhlásenie Slovenského národného povstania. Lyžiari OAP boli poverení kuriérskou službou. Po potlačení povstania odišiel spolu s ďalšími do hôr, kde sa dožil konca vojny. Po nej sa vrátil k pôvodnému zamestnaniu.

V Tatranskej Lomnici sa zoznámil so svojou budúcou manželkou Máriou Luxovou. V roku 1947 sa im narodilo prvé zo siedmich detí. V povojnovom Československu bolo možné ešte podnikáť, a tak si založil súkromnú stavebnú firmu. Tú však musel v roku 1953 pre spoločenské zmeny zrušiť a vrátiť sa k pôvodnému zamestnaniu. Do roku 1981 pracoval v Tatrasvite a neskôr v Chemosvite, odkiaľ odišiel do dôchodku.

Vrátil sa aj k svojim záľubám. Koncom päťdesiatych rokov si vyrobil kajaky, na ktorých chodieval spolu s deťmi splavovať riekou Hornád z Hrabušíc do Spišskej Novej Vsi či Belú pod tatranského Kriváňa do Liptovského Hrádku. Neskôr konštruoval a staval modely vetroňov i motorových lietadiel, s ktorými sa jeho synovia zúčastňovali rôznych súťaží. Modely lietadiel zalietaval na tenisových kurtoch za starou plavárňou v Levoči a na futbalovom štadióne. Bol aj priekopníkom raketového modelárstva, no nezanevrel ani na lyžovanie. Keď jeho brat Ján založil pri Dome pionierov a mládeže v Levoči oddiel lyžovania, pridal sa. Na začiatku sedemdesiatych rokov tvorili lyžiarsku skupinu Ivan Heimschild, Lubomír Vira, Štefan Vira, František Brincko a ďalší. Spočiatku lyžovali na lúke Rovderka, neskôr na lyžiarskom vleku v Röhrgunde, kde sa k nim pridali aj Otto Bartsch, súrodenci Juraj, Ladislav a Milka Rychvalský či Michal a Ján Bilekovi. Veľké nádeje sa v oddiele vkladali najmä do syna Ivana Heimschilda, ktorý ale pred vážne zranenie ľavého predkolenia musel predčasne ukončiť športovú činnosť. Po odchode detí z rodnej Levoče sa na dôchodku vrátil k prírode, no už nie ako lyžiar, ale ako milovník turistiky. V prípade Heimschildovcov to však neznamenalo – ako sa ukázalo neskôr – definitívnu bodku za lyžovaním. Čo sa nepodarilo synovi, to do bodky zrealizoval vnuk. Syn Ivan sa

Jedno z Heimschildových ocenení za dlhoročnú prácu v oblasti športu

Do športovej histórie sa zapísal aj v bezmotorovom letaní.

V neskoršom období Štefan Heimschild zakotvil medzi turistami (na snímke tretí sprava)

Na námestí v Levoči na počiatku športovej kariéry

po nútenom predčasnom ukončení aktívnej lyžiarskej kariéry venoval štúdiu na Strojníckej fakulte VŠT v Košiciach. Po jej skončení nastúpil do ZŤS Martin, kde sa v podnikovej telovýchovnej jednote začal lyžovaniu venovať Heimschildov vnuk Ivan. Starý otec sa opäť, teraz už ako divák, vrátil k lyžovaniu. Veľmi sa tešil z jeho úspechov. V roku 2000 to bol titul z medzinárodných majstrovstiev Slovenska v zjazde na Chopku, o tri roky neskôr pridal bronz na Univerzitných majstrovstvách sveta. Asi najväčším zážitkom pre starého otca bola účasť vnuka na Zimných olympijských hrách v roku 2002 v Salt Lake City. Žiaľ, jeho účasti na ďalšej olympiáde v roku 2006 sa už Štefan Heimschild nedožil, rok predtým 20. mája 2005 zomrel v nemocnici po boji s ťažkou chorobou.

Ešte v roku 1994 si však z rúk primátora Levoče stihol prevziať ocenenie za športovú reprezentáciu mesta. V roku 1996 mu Slovenský lyžiarsky zväz udelil plaketu za rozvoj lyžovania na Slovensku. Nečudo, veď samotné lyžovanie má u nás viac ako 150-ročnú históriu (zjazdové – či dobovo nazývané alpské – o niečo kratšiu) a takmer celé toto obdobie je spojené s priezviskom Heimschild. Na počiatku tejto tradície bol výborný športovec, ktorý sa neskôr stal človekom v pozadí. Podieľal sa nielen na výchove celej generácie slovenských lyžiarov, čo oceňuje vo svojich spomienkach aj úspešný tréner československej zjazdárskej reprezentácie Pavol Šťastný. Bez tejto skupiny lyžiarov, ktorí ďalej odovzdávali svoje skúsenosti a nadšenie, by sa len ťažko na Slovensku zrodili súčasné úspechy zjazdového lyžovania. ◀

V zostave hokejového odboru ŠK Levoča (Heimschild na snímke v hornom rade tretí sprava)

Heimschild ako vodák

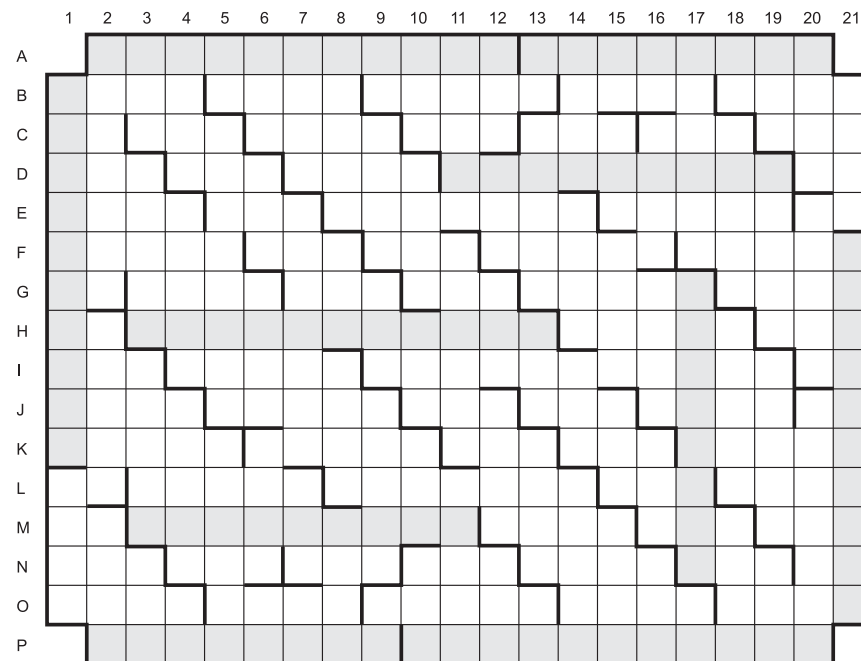
Krížovka

Anton Hajovský

Medzi výrazné osobnosti, ktorých mená boli neodmysliteľne späté s Vysokými Tatrami, patril i Samuel Roth (1851 – 1889). Rodák z Vrbova bol synom maloroľníka. Po dokončení gymnaziálnych štúdií v Kežmarku študoval prírodné vedy na univerzite v Pešti. Ako promovovaný doktor sa vrátil na Spiš a v Levoči sa stal profesorom a neskôr riaditeľom (*tajnička 1*) gymnázia. Zaoberal sa geológiou, glaciológiou, limnológiou a speleológiou. Robil geologické výskumy v okolí Dobšinej. Významné sú jeho literárne práce z glaciológie Tatier a popis 26 jaskýň, ktoré sám preskúmal, zmapoval a prebádal aj z archeologického a paleontologického hľadiska. V roku 1874 v jaskyni (*tajnička 2*) spolu s Matyasom (*tajnička 3*) našiel vôbec prvé paleolitické nálezy na Spiši a v Karpatskej kotline. Dôkladne preskúmal jaskyňu pri obci Poráč, susednú menšiu jaskyňu Chyža, kde objavil kosti medveďa jaskynného. Predpokladal, že jaskyne boli osídlené ľuďmi v období neolitu. Neorientoval sa však len na Spiš. V lete 1879 preskúmal štyri dávno známe jaskyne v chotároch abovských obcí Veľká Lodina a Ružín. Spreádzal ho sliezsky prírodovedec Karl (*tajnička 4*), ktorý tieto jaskyne zamerl. V roku 1880 ho Uhorský karpatský spolok poveril preskúmať Lipovskú jaskyňu v pohorí Branisko a Ladovú jaskyňu (*tajnička 5*) pri Spišskom Podhradí. Skúmal (*tajnička 6*) Jatky na Geravách pri Hrabušiciach a iné jaskyne v oblasti Tatier a Pienin. V Belianskych Tatrách to boli (*tajnička 7*) jaskyňa, (*tajnička 8*), (*tajnička 9*) jaskyňa a (*tajnička 10*) jaskyňa. Robil v nich vykopávky a mnohé iné vedecké merania.

Legenda

Vodorovne: A. *Tajnička 7 – tajnička 9.* – B. Nariekal – zväčšovacie sklo – citoslovce cvrknutia – nešikovné dievča – nočný vták. – C. Elektrónvolt – bod v džude – poplatok – čínska šachová figurka – plaz – kód Chorvátska – znoj. – D. Verein der Auslandsprese (skr.) – nevádi – moc – *tajnička 10* – značka nobélia. – E. Plúžil – operený zdochlinár – pradie – vodca Hunov – skratka plurálu. – F. Česká cestovka – pohyb figurkou – tlačová agentúra Brazílie – značka elektroniky – ruský šachista (Valerij, *1964). – G. Slečna – starozákonný prorok – druh motýľa – Investičná a rozvojová banka – vták podobný bocianovi – opraviť, po anglicky. – H. EČV Kežmarku – *tajnička 4* – ruské mužské meno (Abrahám) – ponáraj. – I. Epoque – hudobný nástroj – umelecký jazdec na koni – výraz v kartách. – J. Opak číhi – mongolskí pastieri – bývalá slovenská politická strana – úkaz – anglický šľachtic – pracovné vyučovanie. – K. Omámili vínom – anóda, po česky – znášaj bolesť – časť

zápasu – čierna, po francúzsky. – L. 3,14 – druh šermu – nešrotovala – slonie zbrane – patriaci Eve. – M. Heyerdahlova loď – *tajnička 2* – švajčiarska metropola – komu patriace – tamí. – N. Ženský hlas – estónsky šachista (Tonu, *1941) – oboje – pohostinstvo – uschýnal – pochúťka – cestovná kancelária. – O. Ábelov brat – značka čokoládových tyčínok – bývalý český výrobca motocyklov – trieska – jeden z Cookových ostrovov. – P. *Tajnička 6 – tajnička 8.*

Zvisle: 1. *Tajnička 1* – gumipuška. – 2. Malba vodovými farbami – slabo prší – ázijský sokolík. – 3. Súlad – potreba výsadkára – časť stavby nad rímsou – označenie kamiónov. – 4. Meno Lesyka – ruský klinický psychiater (Boris Fedorovič) – Rachmaninovova opera – značka niklu. – 5. Britská légia – nezabijú – vnútro, po anglicky. – 6. Zámedzie – apetít – zbor, po česky – prvý muž – Európsky pohár. – 7. Zachraň – cestovný doklad – značka lyží – prací prášok – popevok. – 8. Dostihová prekážka – turecký hostinec – staroegyptský boh Slnka – egyptský posvätný vták. – 9. Rehabilitačné centrum – francovka – Okresná havarijná komisia – kráčate – nech, po česky. – 10. Okresný výrobný podnik – ázijský byvol – meno Eriky – auto moto klub – kvetný prášok. – 11. Vrahovia, po česky – americký basketbalista (Kobe, *1978) – ženské meno. – 12. Súhlas – citoslovce strašenia – hnev – vrch v Čechách – geometrický prvok. – 13. Ministerstvo kultúry – hosti sa – zhluk hmyzu – bál – predložka. – 14. Nahlas úradu – francúzsky atol – svit – zbierka písomností. – 15. Umelý jazyk – choroba kĺbov – čistič na motory – počet rokov

– moderný. – 16. Plošná miera – pociťuje – arza, po česky – mlát – hora. – 17. Krásavec (mytol.) – *tajnička 3* – EČV Ružomberku. – 18. Hlas hada – podveď – územie v Sudáne – izraelská letecká spoločnosť. – 19. Výkon futbalistu – spodný stupeň strednej jury – smutne – jestvujete. – 20. Značka kozmetiky – zvislá vzdialenosť lodného dna od vodnej hladiny – srbský nacionalista, atentátnik (Gavrilo, 1894–1918). – 21. Korálový ostrov – *tajnička 5.*

Pomôcky: Lomov – Meroe – Oim.

Znenie tajničiek posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži do **31. októbra 2022**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Komu pôjde výhra?

Od čitateľov, ktorí si potrápili hlavu nad krížovkou z čísla 3/2022, nám do redakcie prišlo spolu 41 odpovedí. Len dvom sa nepodarilo skompletizovať jej správne znenie a „ušla“ im jediná tajnička. Ostatní 39 však presne vylúštili chýbajúce slovíčka z textu o Veľkej Svišťovke, ktoré sme očakávali v tejto podobe: 1. Skalnaté pleso; 2. Šimon Bilík; 3. Zelenom plese; 4. vyrobil lyžice; 5. Bielej vody; 6. smrteľná obeť. Spomedzi úspešných riešiteľov sa pri zberovaní o predplatné časopisu TATRY na rok 2023 šťastie usmialo na **Jána Jurča z Važca**.

Srdečne blahoželáme!

Fotohádanka

  Martin Maličký

Milí hádači, teší ma, že väčšina z vás spoznala vo fotohádanke z čísla 3/2022 Vysokú, a to aj napriek netradičnému pohľadu. Bola nasnímaná z východného hrebeňa Tupej (smerom k Lúčnemu sedlu), ako to niektorí správne odhalili. Táto dáma sa najčastejšie necháva fotiť od Štrbského plesa – v pohľade od juhozápadu vytvára totiž spolu s Ťažkým a Dračím štítom tzv. Korunu Vysokej, ktorá z nej robí kráľovnú Tatier. Maďari ju volajú Tatracsúcs, Nemci Tatraspitze, teda Tatranský štít, čo ešte viac zdôrazňuje jej postavenie Štítu štítov v našich veľhorách. Na fotke je čiastočne zachytená aj jej východná stena, ktorá spadá do Rumanovej dolinky. Je obľúbená medzi lezcami, a to najmä v zime. Lezecké eldorádo však predstavuje päťstometrová severná stena Vysokej, týčiaca sa nad Ťažkou dolinou. O výstup ňou sa prvýkrát pokúsili 26. augusta 1908 Nemci Alfred Martin a Hermann Rumpelt, no stena ich odmietla. Len dva dni po nich do nej nastúpili Poliaci Roman Kordys a Aleksander Znamięcki. Výstup dotiahli až na severozápadný vrchol. Pod úspech sa zrejme podpísal aj fakt, že do steny nenastupovali s odvahou nič netušiacich, ale celú si ju podrobne prezreli pár dní predtým z Ťažkej veže.

Na udalostiach z augusta 1908 ma niečo zaujalo. Jednak fakt, že do odľahlej steny, o ktorú celé veky nikto nezakopol, nastúpili v priebehu troch dní dve lezecké dvojky, pričom navzájom nepoznali svoje plány. Takéto veci sa v tatranskej histórii diali pomerne často. Priam neuveriteľným je prípad z augusta roku 1907. Uprostred dovte-

dy panenského Batizovského hrebeňa (časť hlavného hrebeňa Vysokých Tatier, spájajúceho Batizovský štít s Popradským ľadovým štítom) sa stretli dve partie. Od západu išla nám známa poľská dvojica Kordys – Znamięcki a od východu maďarsko-spišské trio Ferenc Kienast s vodcami Breurom a Spitzkopfom. To skrátka nevymyslíš, to je život... Druhým detailom, ktorý ma na dobytí severnej steny Vysokej zaujal, je fakt, že Kordys so Znamięckim si pri rekognifikácii terénu z Ťažkej veže zakreslili celú stenu na papier. Dôraz kládli najmä na polohu a tvar snehových polí, ktoré im potom pomáhali v orientácii počas lezenia. Ja robím totižto niečo podobné. Ak za zaľúbim do nejakej cesty, najskôr si ju vyfotím z protihľej strany doliny a potom ju doma podrobne analyzujem na veľkom monitore. Rozlíšenie dovoľuje rozoznať dokonca jednotlivé stupy a chyty. Takto pripravený potom nastupujem do veľkých stien, pričom pri pochybách nemusím vyťahovať z vrečka počmáraný papier, ale si elegantne pozriem ďalší postup na fotke stiahnutej do mobilu. Pocta starým taternikom a chvála novým technológiám!

Po krátkej IT odbočke sa vráťme do minulého storočia. Severná stena Vysokej padla do oka aj Wiesławovi Stanisławskemu. Tento kráľ tatranských komínov natiahol spolu s Marekom Żuławskim dňa 27. augusta 1932 nádhernú cestu centrálnou depresiou, ústiacu do štrbiny medzi oba vrcholy. Doteraz som spomínal letné prelezy severnej steny. V lete je však nepríjemná pre veľkú lámovosť skál a večne mokré úseky z topiaceho sa snehu.

Na druhej strane, v zime predstavuje skutočnú lahôdku alpského charakteru. A práve Stanisławského cesta patrí k top klasickým tatranským výzvam. Boli to Miroslav Jílek st. spolu s Jaroslavom Slámom, ktorí ju 13. februára 1952 ako prví preliezli v zimných podmienkach. Po nich cesta hostila svojimi mrazenými lahôdkami zlatú generáciu československého lezenia: Radovan Kuchař, Ivan Kluvánek, Vlastimil Šmída, Karel Cerman, Bohumil Svatoš, Ivan Gálffy, Ivan Urbanovič, Jozef Psoška či Zdeno Zibrín. Čo meno, to legenda! Odľahlosť a výška severnej steny Vysokej boli najlepšou prípravou na neskoršie úspechy týchto páňov vo svetových veľhorách.

Vysokú možno bez zveličovania prirovnať k vysokej škole, a to nielen lezenia. Fotka pri kríži na jej severozápadnom vrchole patrí k najkrajším suvenírom milovníkov Tatier. Obyčajný smrteľník si môže tento sen splniť v sprievode horského vodcu. V ponuke sú dve trasy. Jedna cez Sedlo Váha a Kohútik, druhá zo Zlomiskovej doliny cez Dračie sedlo. Výhľad z vrcholu je neopakovateľný – najmä severné doliny sa predvážajú v celej svojej kráse. Najlepšie to vystihol zakopanský lekár a botanik Tytus Chałubiński: „Výhľadu z Vysokej môžete zazlievať len jedno, že odtiaľ nevidno Vysokú, lebo tá dodáva každej panoráme Tatier osobitné čaro svojimi dôstojnými tvarmi.“

Vážení čitatelia, tentoraz mám pre vás výnimočne úkol a nie úlohu. Je to čechizmus, ja viem, no chcem vám takto pomôcť pri odhalení mena štítu novej fotohádanky. Ešte dodám, že sa nachádza na hlavnom hrebeni a určite vášmu zraku neušli tri vežičky v jeho juhovýchodnej stene...

Svoje tipy posielajte e-mailom alebo poštou na adresu redakcie uvedenú v tiráži **do 31. októbra 2022**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Kto dostane knihu?

Presvedčili sme sa, že ikonickú Vysokú má takmer každý v oku – a to aj napriek tomu, že autor fotografie sa čitateľov rozhodol trochu potrápiť a „ukryť“ jej druhý vrchol. Väčšinu tipujúcich však nezmiatol. Na súťažnú otázku z čísla 3/2022 nám do redakcie prišlo dokopy 34 odpovedí a iba štyri z nich neboli správne. Knižný lexikón *Osobnosti v názvoch Vysokých Tatier* z pera Ivana Bohuša ml. od nás získava **Rastislav Miškuf z Prešova**.

Srdečne blahoželáme!

